

**Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя**

С.І. Матвієнко

**«Методика формування
у дошкільників
соціальної компетентності»**

Навчально-методичний посібник

Ніжин – 2012

ББК: 373.216:316.61(075.8)

УДК: 74.10 я 73

МЗЗ

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Протокол № 6 від 26.01.2012 р.

Рецензенти

Артемова Л.В. – професор, завідувач відділу магістратури та аспірантури, секції педагогічної майстерності Київського міжнародного університету, докт. пед. наук.

Пихтіна Н.П. – доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, канд. пед. наук.

Матвієнко С.І.

МЗЗ: Методика формування у дошкільників соціальної компетентності навч.-метод. посібник. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2012. - с.

У посібнику висвітлено основні питання, що стосуються проблеми формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку, які розглядаються крізь призму сучасних вимог дошкільної освіти до соціалізації дитини, задекларованих у чинній державній Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

Навчальний посібник побудовано за модульним принципом. Відповідно до програми курсу розкрито науково-теоретичні засади, засоби, форми й методи формування у дошкільників соціальної компетентності та входження дитини у соціум.

У додатках до посібника надається робоча програма навчальної дисципліни «Методика формування у дошкільників соціальної компетентності». Корисним для студентів буде поданий у посібнику глосарій, що містить поняття, важливі для розуміння змісту форм і методів соціального виховання дошкільника.

Рекомендовано для студентів і магістрантів спеціальності «дошкільна освіта», викладачів та фахівців у галузі дошкільної освіти

УДК: 74.10 я 73

ББК: 373.216:316.61(075.8)

© Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2012
© Матвієнко С.І.

ЗМІСТ

Передмова	4
Модуль I. Теоретичні аспекти становлення соціальної компетентності дошкільників.	
1.1. Сутнісна характеристика соціалізації дитини дошкільного віку.	7
1.2. Становлення дошкільника як соціальної особи	11
1.3. Особливості формування соціального досвіду дитини	17
1.4. Самосвідомість і соціальна компетентність дошкільника	21
1.5. Соціальна компетентність як складова соціалізації дитини дошкільного віку	25
Модуль II. Соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку ..	28
2.1. Загальні проблеми соціально-емоційного розвитку дошкільника	28
2.2. Моральна регуляція соціальної поведінки як показник сформованості соціальної компетентності дитини дошкільного віку	33
2.3. Оцінювання соціальної компетентності дошкільника	38
Модуль III. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності.	42
3.1. Принципи, зміст, методи форми й засоби формування у дошкільників соціальної компетентності.	42
3.2. Характеристика занять по ознайомленню із довкіллям щодо набуття дошкільниками соціальної компетентності	50
3.3. Педагогічна майстерність вихователя як умова формування у дошкільників соціальної компетентності	53
Література	57
Глосарій	61
Додатки	76
Робоча навчальна програма навчальної дисципліни «Методика формування у дошкільників соціальної компетентності	80

ПЕРЕДМОВА

Розбудова української державності загострила проблему формування соціальної компетентності у дітей і молоді, що зумовлено пошуком оптимальних шляхів підготовки їх до життя у оновленому соціальному середовищі. На сьогодні в Україні спостерігаються негативні тенденції в усіх сферах життєдіяльності людини, а саме: соціальна дезадаптація, деградація моральних цінностей, низька соціально-правова захищеність дітей. Усе це зумовлює необхідність формування у особистості соціальної компетентності як інтегративної якості, що системно характеризує реальну здатність людини адекватно й відповідно реагувати на стрімкі соціальні зміни.

Із прийняттям державного Базового компоненту дошкільної освіти (1999 р.) та Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (2008 р.) питання соціального розвитку дошкільника, його гармонійна адаптація до нових умов життя та соціалізація постали пріоритетними. Велика відповідальність щодо цього лягає на дорослих, особливо – на вихователів дошкільного навчального закладу (ДНЗ), які здійснюють цілеспрямовану підготовку дитини до соціально схвалюваного буття.

З огляду на необхідність удосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти відповідно до сучасних освітніх завдань, визначених у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» стосовно формування у дошкільників соціальної компетентності, визначається методичне забезпечення освітнього процесу.

Як відомо, методика – це галузь педагогічної науки, яка вивчає теоретичні аспекти навчання окремої навчальної дисципліни. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності як складова педагогічної науки вивчає принципи, завдання, зміст, організацію, форми й методи роботи з дітьми дошкільного віку по формуванню у них знань і умінь соціального буття.

Курс методики формування у дошкільників соціальної компетентності посідає чільне місце структурі професійної підготовки фахівця дошкільної освіти. Означений курс спрямований на підготовку вихователя ДНЗ, який володіє:

- теоретичними знаннями про особливості соціального розвитку дитини, зокрема – про можливості соціалізації дошкільника як засвоєння ним соціальних вимог і правил людського співбуття;
- основами методики формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку в різних формах організації їхньої життєдіяльності, що визначається сучасними вимогами дошкільної освіти та Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», за якою працює національне дошкілля.

Вивчення курсу методики формування у дошкільників соціальної компетентності забезпечує формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти знань про специфіку процесу соціалізації дошкільників відповідно до вікових етапів її соціального зростання; про особливості добору форм і навичок

організації життєдіяльності дошкільника, що сприяють його соціальному зростанню тощо.

Підкреслимо, що вузівський курс методики формування у дошкільників соціальної компетентності не зводиться до висвітлення якихось вузькопрактичних питань стосовно соціалізації дитини-дошкільника, до викладу конкретних рекомендацій щодо формування основ соціальної компетентності у дошкільників різного віку.

Мета курсу «Методика формування у дошкільників соціальної компетентності» – формування особистості вихователя, озброєного знаннями щодо реалізації вимог сучасної дошкільної освіти по формуванню у дошкільників соціальної компетентності як базисної характеристики особистості, яка забезпечує повноцінне засвоєння нею соціальної реальності.

Завдання курсу:

- розкриття теоретико-методологічних основ соціалізації дитини дошкільного віку через формування у неї основ соціальної компетентності;
- розкриття науково-методичних засад формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку;
- засвоєння методики формування основ соціальної компетентності у дітей дошкільного віку в різних формах організації їхньої життєдіяльності;
- формування соціально активної особистості.

Навчальний посібник має на меті допомогти майбутньому вихователю опанувати знаннями про особливості соціального розвитку дошкільника; зміст і напрями його соціально-емоційного розвитку, висвітлити основні вимоги до його соціальної компетентності та емоційної спрямованості на життя, сформульовані у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

Зміст у навчальному посібнику структуровано за модульним принципом. Модулі – це самостійні частини навчального матеріалу. Вони містять конкретну дозу інформації і надають можливість студентам і викладачам як об'єктам освітнього процесу ефективно засвоювати навчальний матеріал, встановлювати логічні зв'язки між частинами курсу, допомагають ефективно організувати самостійну роботу, спонукають до саморозвитку особистості, до самоконтролю та самоаналізу.

Розпочинається курс змістовим модулем **«Теоретичні аспекти становлення соціальної компетентності дошкільників»**, у якому розглядаються основні теоретичні питання, а саме: надається сутнісна характеристика соціалізації дитини дошкільного віку, визначаються особливості формування соціального досвіду дитини, розкриваються шляхи становлення дошкільника як соціальної особи. До цього модуля також включені питання, які розкривають сутність соціальної компетентності як складової соціалізації дитини дошкільного віку, визначаються й характеризуються показники оцінювання соціальної компетентності дошкільника.

Головним призначенням модуля **«Соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку»** є визначення загальних проблем соціально-емоційного розвитку дошкільника, зокрема розглядаються питання особливостей формування моральної регуляції соціальної поведінки дитини дошкільного віку як показника рівня її соціальної компетентності; аналізуються структура та функції моралі, розкривається роль активності особистості у набутті моральної регуляції її поведінки. До вивчення пропонується також питання формування у дітей самосвідомості як форми розуміння дитиною свого власного «Я» та важливого компоненту її соціальної компетентності.

До модуля **«Методика формування у дошкільників соціальної компетентності»** включені теми, які визначають та характеризують методичні засади по формуванню основ соціальної компетентності у дитини дошкільного віку, а саме – використання принципів, методів, форм і засобів в організації роботи даного виду. У цьому модулі надано характеристику занять по ознайомленню із довкіллям як однієї із домінантних форм набуття дітьми знань про суспільство; розглянуто роль педагогічної майстерності вихователя у формуванні у дошкільників соціальної компетентності.

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ**

1.1. Сутнісна характеристика соціалізації дитини дошкільного віку

План

1. Характеристика сучасної педагогічної ситуації в Україні щодо визначення особливості соціалізації дітей дошкільного віку.
2. Поняття «соціалізація».
3. Характеристика соціального розвитку особистості як процесу й результату її соціалізації.
4. Короткий історичний нарис розвитку теорії соціалізації особистості.

Тези до теми

1. Характеристика сучасної педагогічної ситуації в Україні щодо особливості соціалізації дітей дошкільного віку.

На сьогодні в Україні спостерігаються негативні тенденції в усіх сферах життєдіяльності людини, а саме: деградація моральних цінностей, соціальна дезадаптація, низька правова захищеність дітей. Усе це викликає необхідність формування у особистості соціальної компетентності як інтегративної якості, що системно характеризує реальну здатність людини адекватно й відповідно реагувати на стрімкі соціальні зміни.

Сучасне дошкільня як історично новий тип дитинства, що характеризується кардинальними змінами власного статусу в системі людської культури на початку третього тисячоліття. Значення періоду від народження до вступу до школи як етапу по набуття людиною вихідних знань і умінь, психічних якостей і властивостей, необхідних для її життя в суспільстві (Л.І.Божович, Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін, В.В.Давидов, О.М.Леонтьєв).

Провідна теза оновлення системи дошкільної освіти в Україні – ґрунтування педагогічного процесу на психології розвитку дитини; використання ідеї про цінність особистості та сенс її буття в оновленні змісту, форм і методів виховання і навчання дітей дошкільного віку.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» як державний документ, що визначає сучасні вимоги суспільства до мінімально достатнього та необхідного для функціонування дитини у соціумі ступеня її фізичного, психічного та соціального розвитку.

2. Поняття «соціалізація».

Соціалізація як процес освоєння дитиною правил і норм, необхідних їй для нормального функціонування в суспільстві, здійснюється різними шляхами: стихійно, в результаті несанкціонованих впливів, поза планами і контролем дорослих; у ході відносно спрямованого і контрольованого батьками і педагогами процесу (внаслідок визначення певних стандартів соціальної поведінки, термінів і вікових меж); унаслідок самовиховання (бажання і

здатності дитини змінюватися на краще, позбуватися певних вад, оволодівати вміннями, долаючи перешкоди) (за О.Л.Кононко).

Соціалізація як процес, у ході якого діти засвоюють цінності, уявлення, моделі поведінки й ролі, притаманні конкретному суспільству (за А. Мудрик).
Дефініції поняття «соціалізація»:

- процес пристосування до людини умов соціального середовища,
- активний процес проникнення через взаємодію із соціумом.

Розв'язання проблеми соціалізації особистості в роботах зарубіжних учених (Ж.Ж.Руссо, Дж. Дьюї, П.Наторп, Ж.Піаже, П.Блонський). Погляди вітчизняних педагогів, вчених та культурних діячів на проблему соціалізації дитини (Т.Г.Шевченко, І.Я.Франко, Г.Г.Ващенко, О.С.Залужний, С.Ф.Русова, А.С.Макаренко, І.І.Огієнко, В.В.Зеньківський, І.О.Соколянський, Я.Ф.Чепіга, В.О.Сухомлинський та ін.).

Розвиток теорії психічного розвитку особистості як методологічної основи для розуміння процесу соціального становлення дитини (праці російських учених ХХ ст. Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, Д.Б. Ельконіна, М.І. Лісіної, Л.І. Божович та ін.).

Розвиток теорії соціалізації особистості в працях учених сьогодення (І.Д. Бех, Л.В.Артемова, А.М.Богущ, Т.І.Поніманська, В.С.Болгаріна, О.Л.Кононко, І.Л.Зверєва, Л.Г.Коваль, С.Р.Хлебик, В.М.Оржеховська, О.Я.Савченко та ін.)

Специфіка процесу соціалізації дітей дошкільного віку: сенситивність, підвищена чутливість дитини до змісту власної «Я-концепції», що робить її вразливою до зовнішніх впливів тощо. Дитина дошкільного віку як активний суб'єкт процесу соціалізації, сутність якого полягає у поєднанні пристосування, уособлення та інтеграції як важливих, взаємопов'язаних і водночас специфічних складових. Спільне у поняттях «соціалізація», «виховання» та «розвиток особистості»

3. Характеристика соціального розвитку особистості як процесу й результату її соціалізації.

Соціальний розвиток особистості як засіб і водночас результат її соціалізації.

Співвідношення понять «соціалізація» та «соціальний розвиток»: поняття «соціалізація» вужче за поняття «соціальний розвиток», оскільки в процесі соціального розвитку дошкільник зберігає своєрідність, усвідомлює смисл спільної діяльності для оточуючих і самого себе, вчиться знаходити те, що об'єднує його з іншими і не заважає визначити своє місце серед інших. (М.І. Бобнєва, О.В.Шорохова та ін.),

Соціальний розвиток як процес індивідуального розвитку дитини в рамках соціальної групи, формування взаємин з її членами. Кожний дошкільник самостійно, особисто, своєрідно проходить шлях соціального розвитку. Засвоєння знань, запропонованих іншими, не може замінити йому власного досвіду, самостійного опанування ним соціальних закономірностей, причин,

наслідків. Для розвитку себе як соціальної істоти дитина має використати досвід інших, апробувати його на практиці, виявити власну активність

Важлива закономірність процесу соціального розвитку дошкільника: поєднання одночасно двох основних, взаємопов'язаних, але протилежних тенденцій:

1. Типізації (спрямовує до стереотипізації, формування в дитини спільних з групою якостей);
2. Індивідуалізації (спрямовує дитину до накопичення власного досвіду соціальної поведінки й спілкування з іншими, вироблення особистого ставлення до приписуваних ролей, становлення особистісних норм, систем смислів і значень.

Соціальний розвиток дошкільника як процес його поступового входження в нове соціальне середовище, під час якого дитині доводиться послідовно долати різні фази свого становлення як соціальної істоти.

- Характеристика фаз становлення дитини-дошкільника як соціальної істоти
- *перша фаза* – етап засвоєння дошкільником різноманітних соціальних ролей (статевих, сімейних, громадянських); засвоєння соціальних норм і культурних цінностей; оволодіння відповідними формами й способами діяльності. Етап реалізації об'єктивної необхідності проявити типову, характерну для більшості людей поведінку, намагання «бути, як усі». Це – фаза адаптації малюка до соціуму, період втрати певних індивідуальних рис заради входження у бажану соціальну групу;
 - *друга фаза* – наслідок загострення суперечності між досягнутим дошкільником результатом адаптації і незадоволеною потребою проявити свою індивідуальність, виділитися з-поміж інших, проявити власне «Я» та зберегти своє обличчя, своєрідність, не розчинитися в соціальній групі;
 - *третья фаза* – етап інтеграції дитини з групою однолітків, реалізація її прагнень проявити індивідуальні якості, що відповідають груповим інтересам і засвідчують особистий внесок малюка як члена колективу в загальну справу; трансформація «Я» у «Ми».

Завдання соціального розвитку дитини дошкільного віку: виховання здатності сприймати себе в контексті взаємин з іншими, відчуття своєї належності до певної соціальної групи; формування уміння слухати іншого; урахування інтересів дошкільника, формування уміння доброзичливої взаємодії, налагоджування спільної діяльності; збагачення досвіду взаємодії на партнерських засадах, вироблення навичок справедливого розподілу функцій, уміння домовлятися, обґрунтовувати свою думку, поступатися, запобігати конфліктам тощо.

Завдання соціального розвитку дошкільника (дод. А)

Соціально-педагогічні механізми соціалізації особистості:

1. *Традиційний*, пов'язаний із засвоєнням дитиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, характерних для її сім'ї і найближчого оточення, які засвоюються на неусвідомленому чи підсвідомому рівні.

2. *Інституціональний* функціонує у процесі взаємодії людини з інститутами суспільства та різними організаціями, які спеціально створені для її соціалізації.
3. *Міжособистісний* як взаємодія людини з суб'єктивно значимими для неї іншими людьми. В основі цього специфічного механізму соціалізації лежить психологічний акт міжособистісного перенесення певного соціального досвіду від однолітків, батьків, знайомих.

Роль виховання як механізм соціалізації, що упорядковує, об'єднує і використовує всі інші механізми соціалізації.

Соціалізованість як результат соціалізації дитини дошкільного віку.

Ключові поняття: соціалізація, соціальний розвиток, механізми соціалізації, соціалізованість.

Контрольні запитання та завдання

1. Поясніть думку одного із фундаторів досліджень раннього дитинства М.Щелованова: «те, чого дитина не набула у ранньому дитинстві, надовго залишається прогалиною в наступні періоди, а подекуди – й на все життя».
2. У працях яких українських вчених 20-30 рр. ХХ ст. розглядалися питання соціалізації дитини дошкільного віку?
3. У працях яких учених і дослідників останніх років розробляються питання соціалізації та формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку?

Завдання до самостійної роботи

Напишіть реферат на одну із запропонованих тем.

Форма контролю: реферат.

План семінарського заняття

1. Характеристика сучасної педагогічної ситуації в Україні щодо визначення особливості соціалізації дітей дошкільного віку.
2. Поняття «соціалізація».
3. Характеристика соціального розвитку особистості як процесу й результату її соціалізації.
4. Соціально-педагогічні механізми соціалізації особистості дитини дошкільного віку.

Мета заняття:

- виявити розуміння сутності соціалізації як важливого процесу, у ході якого діти засвоюють знання про навколишній світ і соціум; моральні норми; моделі поведінки й ролі, притаманні конкретному суспільству;
- виявити знання механізмів соціалізації особистості як базису набуття дитиною соціальної компетентності.

Література: Основна: №1, 4, 9, 13, 14, 15, 19, 20, 22, 33.

Додаткова: №1, 11, 15, 17, 22, 25, 26, 28, 30.

1.2. Становлення дошкільника як соціальної особи

План

1. Етапи становлення дошкільника як соціальної особи.
2. Новоутворення свідомості та особистості різних вікових періодів дошкільного дитинства, які впливають на соціальний розвиток дитини.
3. Характеристика основних життєвих прагнень, що гарантують дитині благополуччя у соціумі.
4. Характеристика інформації, яка надається дитині з метою формування у неї знань про навколишній світ і суспільство.
5. Чинники становлення дошкільника як соціальної особи: дорослий, форми організації життєдіяльності, стать, діяльність різних соціальних інституцій тощо.
6. Уміння, які забезпечують повноцінне становлення і соціальне буття дошкільника.

Тези до теми

1. Етапи становлення дошкільника як соціальної особи.

Характеристика етапів становлення дошкільника як соціальної особи:

Немовлячий вік: нерозривна єдність дитини з дорослим; дорослий є партнером малюка та неодмінною умовою його розвитку. Рушійна сила розвитку дитини – суперечність між максимальною соціальністю дитини, її потребою в дорослій людині та мінімальним володінням способами впливу на неї, можливостями реалізувати власну активність. Ставлення немовляти до дійсності є соціальним ставленням.

Ранній вік: спільна з дорослим діяльність, яка має суперечливий характер; виникнення нового типу діяльності – предметної, яка уможливує оволодіння дитиною суспільного досвіду використання предметів; зростання рівня самостійності малюка, зміна функцій дорослого у процесі спілкування з дитиною – від виконавця дії за дитину до організатора та експерта її дій.

Молодший дошкільний вік: створення передумов нової ситуації розвитку, що характеризується наступними особливостями – вихід дитини за межі родинного кола (мікросоціуму) та входження у світ чужих дорослих та однолітків (макросоціум). Основний життєвий контекст – світ соціальних відносин дорослих людей, у який прагне ввійти дитина. Зміна характеру спілкування дитини й дорослого – від спільної предметної діяльності до пізнавальної, спрямованої на встановлення властивостей найближчого довкілля.

Старший дошкільний вік: на фоні процесів, набутих у попередній віковий період усе більшого значення мають прагнення дитини проявити самостійність, відстояти власну думку, прийняти самостійне рішення, зберегти власне обличчя в групі однолітків. Поява кола елементарних обов'язків; самостійного виконання вимог і доручень дорослого. Утворення «дитячого суспільства» та оформлення дитячої субкультури тощо.

Фази соціального розвитку дітей на етапі старшого дошкільного віку:

- адаптація,

- інтеграція,
- індивідуалізація.

Вплив криз одного року, трьох і семи років на становлення дитини як соціальної особи.

2. Новоутворення свідомості та особистості різних вікових періодів дошкільного дитинства, які впливають на соціальний розвиток дитини.

Характеристика новоутворень свідомості та особистості на різних етапах дошкільного дитинства:

Немовлячий вік: інтенсивний розвиток орієнтувальних реакцій, реакція на голос матері, чутливість до емоційного тону дорослого, розуміння слів; поява цілеспрямованих результативних та функціональних дій; потреба у спілкуванні з рідними, розширення кола спілкування; відокремлення «Я» й «Ми» тощо.

Ранній вік: розвиток предметної діяльності; опанування новими видами діяльності; зростання самостійності в освоєнні життєвого простору; зародження самосвідомості; елементарного образу «Я», найпростіших форм гордості тощо.

Молодший дошкільний вік: утворення елементарної цілісної картини навколишнього світу; відкриття свого внутрішнього світу; емоційне та інтелектуальне передбачення; моральні почуття тощо.

Старший дошкільний вік: перший схематичний обрис дитячого світогляду, довільна поведінка; внутрішні етичні інстанції, особиста свідомість, супідрядність мотивів тощо.

Новоутворення дошкільного віку, які найбільш істотно впливають на характер і динаміку соціального розвитку дитини:

- виникнення першого схематичного обриса цілісного *дитячого світогляду* (дитина намагається впорядкувати свої уявлення, побачити закономірні відносини, в які вкладається непостійний навколишній, зокрема і соціальний, світ; у центрі дитячого світогляду перебуває людина та її діяльність; складність переходу від дошкільної до початкової шкільної освіти полягає в тому, що шести-семирічного малюка цікавлять глобальні, світові, філософські проблеми цілісного буття, а йому пропонують перейти до елементарних речей, пов'язаних з конкретними предметами);
- поява перших внутрішніх *етичних інстанцій* (зароджуються зачатки совісті як внутрішнього регулятора поведінки та діяльності; віднині дитина орієнтується не лише на моральну норму, запропоновану дорослою людиною, а й на власне суб'єктивне ставлення

3. Характеристика основних життєвих прагнень, що гарантують дитині благополуччя у соціумі.

Життєвими прагненнями, що гарантують дитині благополуччя у соціумі є прагнення до:

- *самореалізації*, (прояв його природних можливостей, сутнісних сил, здібностей; прагнення досягти успіху, домогтися визнання іншими його чеснот, добрих вчинків; намагання самоствердитися, заявити про своє «Я»);
- *саморозвитку* (функціонування час від часу як саморегульованої, незалежної від розпоряджень і вказівок дорослих особи; наявність у дитини права на вільний вибір та прийняття власних рішень; існування права на помилку; можливість розпоряджатися на власний розсуд на своїй території);
- *самозбереження* (намагання уникнути тиску з боку неприємних людей, протистояти руйнівним впливам соціального довкілля; підтримати себе у стресових ситуаціях; ставитися з довірою до своїх можливостей, не погоджуватися з негативною думкою про себе інших).

4. Характеристика інформації, яка надається дитині з метою формування у неї знань про навколишній світ і суспільство.

Інформаційна культура як один із факторів соціалізації дитини-дошкільника.

Основні джерела інформації щодо набуття дитиною соціального досвіду у різні періоди дошкільного дитинства. Роль інформації, яка надається дитині щодо можливості або неможливості задоволення життєвих прагнень. Особливості формування інтересу старших дошкільників не тільки до самої інформації, так і до джерел її отримання.

Дві важливі тенденції сприймання дошкільником інформації, які впливають на формування його знань й світосприйняття (за М.М. Поддьяковим):

1. Розширення та поглиблення чітких знань про навколишній світ (саме ці знання складають основу пізнавальної сфери дошкільника);
2. Виникнення й розширення кола знань, не зовсім визначених і чітких, які визначаються у формі здогадок, питань та припущень.

Роль емоційної насиченості інформації у формуванні внутрішньої мотивації на пізнання навколишнього світу. Відмінності емоційного сприймання нової інформації у дорослого та дитини: у дорослого інформація первинна, а відношення до неї вторинне. Для дитини-дошкільника первинною категорією визначаються емоції і вона буде виявляти інтерес до тої інформації про навколишнє, яка є для неї значущою та цікавою (за Р.Штейнером).

5. Чинники становлення дошкільника як соціальної особи: дорослий, форми організації життєдіяльності, стать, діяльність різних соціальних інституцій тощо.

Розкриття у змісті Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» функцій різних соціальних інституцій (сім'ї, дошкільного навчального закладу, дитячого будинку, позашкільного навчального закладу) по формуванню у дошкільника основ соціальної компетентності.

Функції дорослого у особистісному розвитку дошкільника – передача дитині знань про світ, що закладених у власному життєвому досвіді; організація

процесу виховання й навчання дитини, що передбачає формування її життєвого досвіду; її соціалізації та формування основ соціальної компетентності.

Сім'я як провідна інституція по формуванню у дошкільника оптимістичного світобачення, хорошого самопочуття, відчуття самовартості тощо. Роль сім'ї в емоційному розвитку дитини, у формуванні у неї умінь соціального буття, у розширенні світогляду та суспільних контактів дитини.

Родина як перша соціальна інституція, яка формує життєву компетентністю дошкільника – основи його самосвідомості, характерологічних рис, емоційної та вольової сфери тощо. Сприятливі та несприятливі фактори впливу родини на формування життєвої компетентності дитини.

Специфіка діяльності ДНЗ як інституції, щодо сприяє полегшенню процесу входження зростаючої особистості у широкий світ реальних соціальних відносин, прищепленню навичок практичного життя, її індивідуалізації та соціалізації.

Особливості використання різних форм організації життєдіяльності дитини дошкільного віку щодо задоволення її основних прагнень. Вимоги дошкільної освіти щодо комплектування груп ДНЗ; добору різноманітних форм організації життєдіяльності дитини, заґрунтованих на створенні для неї повноцінного соціального середовища; надання дитині можливостей колективної діяльності, спілкування й особистого часу.

Ключова позиція оновлення організації життєдіяльності дошкільника в умовах ДНЗ з огляду на його соціалізацію – охорона психічного, емоційного та морального здоров'я дитини, розширення вектора її спілкування з однолітками та дорослими, збереження дитячої субкультури тощо.

Стать дитини як чинник її соціального розвитку. Категорія статі як перша з категорій, в якій дитина осмислює власне «Я». Форми та навички організації життєдіяльності дівчаток і хлопчиків, що сприяють їхньому соціальному зростанню. Статеві особливості соціального розвитку дошкільнят:

- *для хлопчиків* у галузі соціального розвитку характерним є: більше прагнення до ділового спілкування (у грі, праці, навчанні); вони менше демонструють позитивне ставлення до дорослих; у словесних оцінках частіше використовують дієслова; частіше посідають у групі статус лідера; хлопці менше зацікавлені в процесі спілкування, а більше – в його результаті; вони частіше відмовляються від спільних із дівчатами ігор, віддають перевагу гратися з хлопцями; хлопчики частіше вживають різні образливі слова; частіше виявляють наполегливість, вимогливість, незгоду з іншими; вони частіше різко припиняють спільну діяльність, якщо вона не цікава; в суперечках більше схильні до аргументів, фактів; хлопці більш наполегливі у прагненні переконати співрозмовника, ніж вислухати його.
- *для дівчаток* у галузі соціального розвитку характерне наступне: вони більше прагнуть до міжособистісного спілкування; частіше посідають у групі статус зірки; у словесних оцінках здебільшого послуговуються різноманітним прикметникам; дівчата більше зацікавлені у самому процесі спілкування, аніж у його результаті; частіше і більш яскраво

проявляють позитивне емоційне ставлення до дорослого; вони більше схильні до аргументації у вигляді емоційних проявів (сльози, образи); більш дипломатичні під час розподілу ролей, іграшок, не виходять з гри через невдоволення; дівчатка частіше пробачають, рідше використовують образливі слова; уважніше слухають аргументації співрозмовника; вони більш залежні від дорослих при побудові стосунків, розв'язанні конфліктів, пошуку друзів; більш схильні до проявів доброзичливості, пошуку компромісних рішень, поступливості.

б. Уміння, які забезпечують повноцінне становлення і соціальне буття дошкільника.

Характеристика *умінь*, які дозволяють дошкільнику задовольнити прагнення й забезпечити повноцінне соціальне буття й оптимістичне світосприйняття:

- уміння *орієнтуватися* у нових умовах життя (встановлювати їх схожість-несхожість із звичними; визначати, що є важливим-неважливим, корисним-шкідливим, безпечним-небезпечним, приємним-неприємним; розуміти особливості місця свого знаходження; диференціювати межі соціально прийнятної, схвалюваної і не схвалюваної поведінки; надавати перевагу позитивній налаштованості міркувань, конструктивним способам поведінки);
- уміння *приспосовуватися* до навколишнього світу (освоюватися в незнайомому людському довкіллі; набувати необхідних умінь і навичок спілкування та спільної діяльності; вписуватися в колектив; засвоювати основні правила співжиття і моральні норми поведінки; визначати свій статус у групі однолітків; навчатися брати до уваги особливості й відмінності людей свого оточення; бути толерантним щодо інших, ставити себе на їх місце);
- уміння *конструктивно впливати* на оточення та себе самого (виробляти свої особисті плани, цілі, наміри; продукувати нові ідеї; проявляти свою індивідуальність, проявляти творчу активність, вигадку, елементи раціоналізаторства, фантазію; відстоювати власну думку та гідність; орієнтуватися на правило доцільну поведінку, чинити опір негативному тиску; ініціювати бажані контакти, підтримувати приємні взаємини і переривати неприємні; організовувати добродійні справи, допомагати іншим).

Ключові поняття: соціальне зростання, життєве прагнення, фаза соціального розвитку, форми організації життєдіяльності.

Контрольні запитання та завдання

1. Спираючись на знання дитячої психології, визначте, яким чином криза 3-х років впливає на соціальну позицію дитини – її ставлення до оточення, батьків та самої себе?
2. Які методики дослідження особливостей становлення дошкільника як соціальної особи Ви можете назвати? Схарактеризуйте їхню сутність.

3. Наведіть приклади використання емоційно насиченої інформації з метою формування у дітей молодшого дошкільного віку почуття справедливості?
4. Які педагогічні можливості занять інтегрованого типу, відповідно до їхньої характеристики, представлені у посібнику Н.В.Гавриш «Сучасне заняття в дошкільному закладі», Ви можете зазначити? Обґрунтуйте свою думку прикладами із методичних розробок і конспектів інтегрованих занять, представлених у періодиці з дошкільного виховання.

Завдання до самостійної роботи

Проаналізуйте зміст Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» з метою визначення, яка роль відводиться дорослому (педагогам і батькам дитини) в організації життєдіяльності дитини молодшого і старшого дошкільного віку щодо формування у неї основ соціальної компетентності, які визначаються у таких лініях розвитку як: «Соціально-моральний розвиток» та «Емоційно-ціннісний розвиток». Дані занесіть до таблиці:

Таблиця 1

Характеристика ролі різних категорій дорослих (педагогів і батьків) в організації різних видів соціального розвитку дошкільників молодшого та старшого дошкільного віку /за лініями розвитку, визначеними Базовою програмою «Я у Світі» /

Віковий етап	<i>Молодший дошкільний вік</i>				<i>Старший дошкільний вік</i>			
Структурна одиниця соціального розвитку дитини (за Базовою програмою)	Лінія розвитку							
	<i>Соціально-моральний розвиток</i>		<i>Емоційно-ціннісний розвиток</i>		<i>Соціально-моральний розвиток</i>		<i>Емоційно-ціннісний розвиток</i>	
	Категорія дорослих							
	Педагоги	Батьки	Педагоги	Батьки	Педагоги	Батьки	Педагоги	Батьки
<i>Вікові можливості</i>								
<i>Завдання розвитку</i>								
<i>Організація життєдіяльності</i>								

Форма контролю: перевірка конспектів.

План семінарського заняття

1. Етапи становлення дошкільника як соціальної особи.
2. Новоутворення старшого дошкільного віку, які впливають на соціальний розвиток дитини.
3. Характеристика основних життєвих прагнень, що гарантують дитині благополуччя у соціумі.
4. Характеристика інформації, яка надається дитині з метою формування у неї знань про навколишній світ і суспільство.
5. Чинники становлення дошкільника як соціальної особи: дорослий, форми організації життєдіяльності, стать, діяльність різних соціальних інституцій тощо.
6. Уміння, які забезпечують повноцінне становлення і соціальне буття дошкільника.

Мета заняття:

- розширити знання про механізми становлення дошкільника як соціальної особи;
- виявити розуміння впливу різних чинників на формування дошкільника як соціальної особи.

Література: Основна: № 1, 2, 3, 10, 13, 14, 17, 19, 20, 25, 26.

Додаткова: № 7, 13, 14, 16, 22, 27, 29, 33.

1.3. Особливості формування соціального досвіду дитини

План

1. Поняття «соціальний досвід».
2. Чинники набуття та прояву дитиною соціального досвіду.
3. Стадії процесу засвоєння дитиною соціальної ролі.
4. Становлення «образу світу» та «образу себе» дитини як етапи формування соціального досвіду дошкільника.

Тези до теми

1. Поняття «соціальний досвід».

Поняття «соціальний досвід» як основа соціалізації дитини дошкільного віку, за допомогою якого вона здійснює власний саморозвиток і самореалізацію, стає соціально компетентною.

Рівні предметного змісту соціального досвіду дошкільника:

- перший рівень – сукупність знань про способи дій в оточуючому.
- другий рівень – спілкування з навколишніми та набуття інформації про власну діяльність та діяльність інших людей.

Діяльність дитини як найважливіший механізм набуття дитиною соціального досвіду. Педагогічні вимоги до діяльності, за умов дотримання яких діяльність може соціалізувати дитину: відтворення в ній життєвих ситуацій, опора на дитячі враження від реального повсякденного життя; особиста зацікавленість дитини, розуміння нею соціальної значущості

результатів своєї діяльності; спонукання дитини до активних дій, пов'язаних із плануванням діяльності, обговоренням різних варіантів участі, розподілом ролей, відповідальністю, самоконтролем та самооцінкою; передбачення необхідності взаємодопомоги, підтримки, потреба в співпраці.

Роль гри як провідної діяльності у дошкільному віці щодо набуття дитиною соціального досвіду, знань про навколишній світ і соціальне оточення.

Поняття «соціальне середовище», «мікро-» й «макро-» середовище; їх вплив на формування соціального досвіду дитини.

Поняття «розвивальний життєвий простір» як сукупність умов, які є сприятливими для формування соціального досвіду дошкільника, прогресивного розвитку його свідомості та поведінки. Особливості створення життєвого простору дитини як умови її особистісного зростання у сферах життєдіяльності («Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам»).

2. Чинники набуття та прояву дитиною соціального досвіду.

Три середовища соціального впливу на дитину: міжособистісна взаємодія; спеціально створене середовище переконування; засоби масової інформації. Специфіка рівнів впливу зазначених середовищ на соціальний розвиток дитини: рівень *індивідуалізованості* (тим, наскільки середовище є особистісним щодо дитини), *міра впливу* та *широта охоплення*.

Характеристика середовищ соціального впливу на дитину:

1. *Міжособистісна взаємодія*: створює найбільш індивідуалізовані ситуації впливу на дитину; кількість її учасників невелика, спілкування відбувається очі в очі (наприклад – спілкування батька або вихователя з дитиною, друзів-однолітків між собою). У ході спілкування, той, хто впливає, прагне домогтися від іншого певних поступків, дає обіцянки, намагається виглядати привабливим постачає все нову і нову інформацію, часто не залишає можливості на роздуми, вдається до позитивного підкріплення (усмішки, пестливих рухів, прояву уваги, смачної їжі).
2. *Спеціально створюване середовище переконування* є достатньо поширеним варіантом взаємодії дорослого з дитиною (наприклад, вихователь звертається до вихованців, прагнучи переконати їх у чомусь, погодитися з його твердженням, пропозицією виконати певну дію). У цьому разі дорослий впливає одночасно на багатьох дошкільників. Цей різновид середовища є менш індивідуалізованим порівняно з першим, проте достатньо ефективним. Умови, що надають більшої ефективності взаємодії дорослого з дитиною: якщо той, хто впливає, володіє навичками риторики – вміє правильно добирати слова для здійснення впливу на групу дітей, говорить переконливо, гарно, впевнено; якщо дорослі володіють силою слова, то вони легко можуть спонукати маленьких дітей до активної дії в обраному ними виховному напрямку.
3. *Засоби масової інформації* (ЗМІ) (телебачення, аудіо-, відеозасоби, радіомовлення, друковані видання (журнали, газети, буклети,

рекламна продукція тощо)) впливають на дитину опосередковано, проте щоденно й ефективно, створюючи привабливі образи певних цінностей – здоров'я, доброти, кмітливості, або навпаки – агресії, домінування сили, надмірної сексуалізації життя тощо. ЗМІ у сьогоdnішньому світі визначають усе більший соціальний вплив на зростаючу особистість.

Чинники *набуття* дитиною соціального досвіду – виконання соціальних ролей, дотримання норм соціально схвалюваної поведінки як одного з виду соціальних ролей тощо.

Основні чинники, які визначають специфіку *прояву* дошкільником набутого соціального досвіду:

- позиція дитини в контексті життєдіяльності;
- співвіднесення дитиною себе з реальною дійсністю;
- ступінь її соціальної активності;
- міра прояву дитиною розуміння свого внутрішнього світу;
- сформованість соціальних установок щодо себе самої.

3. Стадії процесу засвоєння дитиною соціальної ролі.

Поняття «*прийняття ролі*» та «*виконання ролі*».

Характеристика поняття «*прийняття ролі*» як можливості поставити себе на місце іншої людини, уявити себе з її точки зору, отже – прийняти соціальну роль особистості.

Характеристика поняття «*виконання ролі*»: дитина у п'ять-шість років повинна бути здатною організувати свою поведінку відповідно до норм тієї чи іншої соціальної групи (тобто правильно виконувати як особистість свою соціальну функцію). Виникнення частих конфліктів і суперечностей у взаєминах з однолітками свідчить про нерозуміння дітьми ролей одне одного.

Три стадії процесу освоєння дитиною соціальної ролі:

- імітація ролі (дитина імітує поведінку дорослих годує ляльку, «читає» газету, розмовляє по іграшковому телефону...);
- гра у роль (дошкільник приймає рольову дію як сценарій гри – грає ролі мами, лікаря, шофера...);
- рольове наповнення поведінки (малюк уже уявляє соціальне очікування, реакції людей, що навколо, на свої дії, може подивитися на себе збоку, проявити рефлексію, керувати своєю рольовою поведінкою).

Вимоги до виконання дитиною своєї поведінкової ролі:

- знати *зовнішні рольові символи* (певна зачіска, характерний одяг, реквізити рольової дії – предмети, іграшки, матеріали);
- володіти *стандартним «репертуаром» ролі* (певним набором звернень, виразів, правил, обсягом загальнокультурної інформації);
- набути певних *соціальних очікувань* (уявлень про значущість освоєння даної соціальної ролі, ймовірних реакцій людей, що навколо, на її виконання ролі).

4. Становлення «образу світу» та «образу себе» дитини як етапи формування соціального досвіду дошкільника.

Становлення «образу світу» у соціальному досвіді дошкільника, що сприймається дитиною як спільний з іншими людьми – дорослими й однолітками. «Образ світу» як зовнішня проекція всього, що оточує дитину, існує навколо неї. Роль досвіду старших та однолітків у становленні «образу світу»: спостерігаючи за ними, дошкільник закарбовує цей досвід, типізує, відтворює у схожій ситуації (наприклад, у сюжетній грі).

Ключові характеристики «образу світу» дитини дошкільного віку:

1. Поділ на дві позиції дитини щодо суспільства:
 - «Я в суспільстві» – усвідомлення свого «Я» (своїх можливостей, якостей, домагань). Її становлення відбувається в процесі предметно-практичної діяльності
 - «Я і суспільство» орієнтує дитину на соціальні контакти, об'єктивує необхідність засвоєння норм людських взаємин. Особистісні позиції щодо суспільства чергуються – кожна попередня стає базою для наступної;
2. Залучення досвіду старших людей та однолітків до власного життєвого й соціального досвіду;
3. Ідеалізація «образу світу», його орієнтація на дорослі стандарти й зразки.

Особливості становлення «образу себе» у період дошкільного дитинства. «Образ себе» як своєрідна внутрішня проекція дитини на навколишній світ. Характеристика поняття «образ себе»: це складне утворення, основними елементами якого є «Я-фізичне», «Я-психічне» (душевне) і «Я-соціальне».

«Образ себе» як складова уявлень дошкільників про своє «Я-соціальне».

Сутнісна характеристика елементів «образу себе» (див. Додаток Б).

Ключові поняття: соціальний досвід особистості, соціальні ролі, образ світу, образ себе, соціальне середовище.

Контрольні запитання та завдання

1. Яким чином елементи узагальненого «образу світу» відображають прояви поведінки дошкільника?
2. Як позначається досвід старших людей на формування соціального досвіду дитини-дошкільника?
3. Чи має досвід однолітків домінуючий вплив на формування соціального досвіду дошкільника? Обґрунтуйте свою думку даними з вікової психології.
4. Наведіть приклади негативного впливу мікросередовища на формування соціальної компетентності дошкільника.

Завдання до самостійної роботи

1. Складіть конспект заняття (вікова групи, вид занять – за вибором студента), в якому б використовувався педагогічний акцент на одній із інформаційних категорій з метою розширення знань дітей про

навколишнє. Розроблений конспект слугує основою для показу заняття у ДНЗ на лабораторному занятті.

2. Напишіть коротке резюме щодо передбачення педагогічної дії обраних вами інформаційних засобів.

Форма контролю: перевірка конспектів.

План семінарського заняття

1. Поняття «соціальний досвід».
2. Чинники набуття та прояву дитиною соціального досвіду.
3. Стадії процесу засвоєння дитиною соціальної ролі.
4. Становлення «образу світу» та «образу себе» дитини як етапи формування соціального досвіду дошкільника.

Мета заняття:

- виявити розуміння механізму формування соціального досвіду у дитини-дошкільника;
- виявити розуміння впливу різних чинників на соціальний досвід дитини.

Література: *Основна:* № 1, 3, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 17, 22, 23, 25, 27, 33.

Додаткова: № 5, 7, 13, 17, 20.

1.4. Самосвідомість і соціальна компетентність

План

1. Самосвідомість: сутнісна характеристика, структура, генеза.
2. Характеристика образу-«Я» як форми прояву самосвідомості дитини дошкільного віку.

Тези до теми

1. *Самосвідомість: сутнісна характеристика, структура, генеза.*

Самосвідомість як психологічна проблема. Характеристика самосвідомості: це складний психічний процес, який полягає у сприйманні дитиною численних «образів» самої себе в різних ситуаціях діяльності і поведінки, в усіх формах взаємодії з іншими людьми. Самосвідомість – це сполучення окремих образів в єдине цілісне утворення – уявлення, а надалі – у розуміння свого власного «Я», відмінного від інших.

Структура самосвідомості:

- власне ім'я;
- домагання визнання;
- самооцінка;
- усвідомлення себе у часі;
- статеві самоідентифікація;
- ставлення до своїх прав і обов'язків.

Самосвідомість як єдність окремих внутрішніх процесів:

- самопізнання;

- емоційно-ціннісного ставлення до себе;
- саморегулювання поведінки в різних формах взаємодії із оточуючими.

Гене́за самосвідомості – від самоспостереження через аналіз особливостей інших людей, проектування цих особливостей на себе; співвіднесення особливостей інших людей із власними (щодо виділення спільного та відмінного із собою), через самопізнання й самоаналіз до саморегуляції.

Самопізнання як безперервний рух дитини від одного знання про себе до іншого, його уточнення, поглиблення, розширення. На першому рівні самопізнання здійснюється через різні форми зовнішнього співвіднесення дитиною самої себе з іншими людьми. Основними внутрішніми прийомами такого самопізнання є самосприймання і самоспостереження. Самоаналіз як фаза зрілого самопізнання людини.

Завершальна ланка цілісного процесу самосвідомості – саморегуляція як регуляція дитиною своїх поведінки й діяльності, залучення до процесу самосвідомості результатів самопізнання і емоційно-ціннісного ставлення до себе. Один з основних критеріїв виникнення в дитини здатності регулювати власну свідому дію – її вміння загальмувати, стримати небажані дії.

2. Характеристика образу-«Я» як форми прояву самосвідомості дитини дошкільного віку.

Специфіка формування узагальненого образу власного «Я» як сплаву багатьох одиничних конкретних образів, набутих у ході самосприймання, самоспостереження й елементів самоаналізу. узагальнений образ виявляється у відповідному розумінні дитиною себе. Узагальнений образ-«Я» як сукупність характерних рис й уявлень дитини про свою сутність і суспільну цінність. Характерні риси образу-«Я»:

- відсутність усталеності;
- постійний внутрішній рух;
- рівень розуміння власного «Я» елементарний, схематичний, спрощений.

Роль правильного й адекватного розуміння дитиною себе: у формуванні образу-«Я», в усвідомленні дитиною власних чеснот, в умінні об'єктивно визначати свою цінність.

Рефлексія як результат зростаючих можливостей, набутого життєвого досвіду, елементарної емоційної, когнітивної і соціальної компетентності дитини старшого дошкільного віку. Роль рефлексії у набутті дошкільником здатності усвідомлювати свої особливості й те, як ці особливості сприймаються іншими людьми, а також у набутті дитиною умінь підпорядковувати свою поведінку з урахуванням можливих реакцій з боку дорослих і однолітків.

Діяльність дошкільника як чинник формування знань про себе, з'ясування дитиною межі своїх фізичних, психічних, моральних потенцій, перевірки адекватності оцінок самого себе за рівнем досягнень і їхньої суспільної цінності.

Адекватна самооцінка (новоутворення старшого дошкільного віку) як важливий показник нормального розвитку самосвідомості дитини.

Ключові поняття: самосвідомість, образ-«Я», самооцінка, рефлексія, саморегуляція.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення основних понять «самосвідомість», «рефлексія», «образ-«Я», «самооцінка», «саморегуляція».
2. Розкрийте особливості формування самосвідомості на різних етапах дошкільного дитинства.
3. Зазначте, яким чином у змісті Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» та у Методичних аспектах її реалізації відображено специфіку формування структурних елементів самосвідомості дитини-дошкільника різного віку.
4. У працях яких вчених розглядалися питання формування самосвідомості особистості (або її окремих структурних елементів)? Якою мірою ці наукові дані можуть використовуватися у сучасній практиці дошкільної освіти?

Завдання до самостійної роботи

На основі аналізу змісту художніх творів з розділу Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» «Перелік художніх творів (орієнтовний)» /для дітей старшого дошкільного віку/ продовжте таблицю:

Таблиця 3

Особливості добору художніх творів відповідно мети діяльності вихователя по формуванню моральних якостей у старших дошкільників

№	Зміст роботи	Мета роботи по формуванню соціальної компетентності дитини старшого дошкільного віку
1	2	3
1.	О.Пархоменко. Я матусю дожидаю	Ознайомлення з поняттями пошана, повага.
2.	Кіт та пес (укр. нар. казка)	Формування адекватної самооцінки.
3.	Лисичка та журавель (укр. нар. казка).	Формування емпатії, тлумачення терміну щирість
4.	Чому гуси миються у воді, коти на печі, а кури порпаються в поросі	Формування почуття власної гідності, поваги до інтересів інших
5.	Ой ходить Іванко (народна гра)	Формування звички допомагати близьким людям, цінувати своє право на свободу.

Форма контролю: перевірка конспектів

План семінарського заняття

1. Самосвідомість: сутнісна характеристика, структура, генеза.

2. Характеристика образу-«Я» як форми прояву самосвідомості дитини дошкільного віку.
3. Вплив самосвідомості на формування соціальної компетентності дитини-дошкільника.

Мета заняття:

- виявити розуміння самосвідомості як необхідної умови формування внутрішнього світу особистості;
- виявити розуміння впливу самосвідомості на формування соціальної компетентності дитини-дошкільника.

Література: основна: №1, 2, 6, 10, 13, 14, 17, 19, 25, 27, 33, 34.

додаткова: №2, 3, 4, 5, 9, 10, 17, 19, 23, 25, 26, 31.

1.5. Соціальна компетентність як складова соціалізації дитини дошкільного віку

План

1. Поняття «компетентність», види компетентностей особистості.
2. Характеристика соціальної компетентності дитини дошкільного віку.
3. Вікові прояви соціальної компетентності.

Тези до теми

1. Поняття «компетентність», види компетентностей особистості.

Взаємозв'язок понять, пов'язаних із компетентністю: компетентність – компетенція – зрілість – авторитетність.

Поняття «компетентність» і «компетенція».

Компетентність як «комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психологічного розвитку; знання, вміння, навички, креативність (здатність творчого вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінка, самоконтроль» (за А.М.Богущ).

Компетенція як коло питань, у яких особа має знання, досвід у тій чи іншій галузі.

Види компетентностей особистості – життєва, культурна, соціальна, соціально-комунікативна тощо.

Життєва компетентність як інтегральна характеристика особистості з погляду доцільності її свідомості і поведінки.

Визначення завдань формування елементарної життєвої компетентності дошкільника у змісті Базового компоненту дошкільної освіти в Україні та Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Показники життєвої компетентності дитини: мінімальна для віку модель провідної діяльності, ступінь її активності у сферах життєдіяльності, особливості розвитку базових якостей особистості.

Соціальна компетентність як складова життєвої компетентності, як базисна, інтегральна характеристика особистості, яка відображає її досягнення

у розвитку взаємин з іншими людьми і забезпечує повноцінне засвоєння соціальної реальності. Відмінне в поняттях «соціальна компетентність», «соціальний досвід», «обізнаність» щодо спрямування особистості на досягнення життєвого успіху, свідоме накопичення знань та соціального досвіду за умов застосування їх у реальному житті.

Соціально-комунікативна компетентність як готовність дитини ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми в системі міжособистісних стосунків (за С.М.Курінною). До її складу входять: уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; уміння правильно визначати особливості емоційного стану себе та інших людей; уміння вибирати адекватні способи спілкування з оточуючими і реалізувати їх у процесі взаємодії.

2. Характеристика соціальної компетентності дитини дошкільного віку.

Головна характеристика соціальної компетентності дитини дошкільного віку – ефективна взаємодія з оточуючими людьми в системі міжособистісних стосунків, що впливає на її готовність до навчання у школі.

Умови становлення соціальної компетентності в дошкільному віці:

- відокремленість, віддільність дитини від дорослого, її здатність діяти не лише за вказівками та приписами авторитетних людей, а й за власними спонуками, що базується на особистому досвіді, задоволенні своїх індивідуальних і соціальних потреб;
- активний характер соціальної поведінки юної особистості, її намагання проявити себе як суб'єкта предметно-практичної діяльності, пізнання та спілкування.

Компоненти соціальної компетентності та їх характеристика:

- *емоційно-почуттєвий* обумовлюється здатністю дітей адекватно оцінювати та реагувати на емоційно-почуттєві прояви інших, сприймати себе у контексті відносин з однолітками та дорослими; виявляє емоційні реакції дитини, її ставлення до людей, прагнення робити добрі вчинки, надавати емоційну підтримку та реалізується в емпатії; здатності до співпереживання, співчуття, увазі до переживань і почуттів інших людей. Емоційна сфера дитини як провідна сфера її психічного розвитку в період дошкільного дитинства (О.В.Запорожець, Я.З.Неверович, В.К.Котирло, А.Д.Кошелева).
- *мотиваційно-ціннісний* становить сукупність соціальних потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій дітей за умови зміни соціальних інституцій;
- *діяльнісно-поведінковий* репрезентує здатність дитини відчувати свою належність до певної соціальної групи, вміння доброзичливо взаємодіяти, налагоджувати спільну діяльність, гармонійні стосунки з однолітками. Цей компонент репрезентує наявність досвіду спілкування, що характеризується вмінням знаходити ефективні форми співробітництва з дітьми та дорослими, актуалізацією соціального досвіду в соціально-значущій діяльності, адекватністю поведінки соціальним нормам. Діяльнісно-поведінковий компонент

проявляється в практичній реалізації соціальної компетентності особистості, оскільки, саме дії, діяльність і вчинки людини є головним мірилом її життя.

Особливості проявів соціальної компетентності дитини-дошкільника в людському середовищі:

- прийняття соціальних правил і норм, знаходження правильних орієнтирів для побудови своєї соціальної поведінки;
- прояви гнучкості у сприйнятті нових вражень та їх оцінці, прилаштування до вимог соціальної групи, за умов збереження власного обличчя;
- добір корисних для свого соціального розвитку ролей, умінь поводитися відповідально, співвідносити очікування інших із власними можливостями і домаганнями;
- орієнтування у своїх правах та обов'язках;
- уміння брати до уваги інших людей, рахуватися з їхніми бажаннями та інтересами, визнавати сильні сторони;
- уміння налагоджувати з однолітками та дорослими гармонійні взаємини, домовлятися з ними, уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом, утримуватися від образливих слів та агресивних дій тощо.

3. Вікові прояви соціальної компетентності

Унаслідок проведення цілеспрямованої педагогічної роботи соціальна компетентність дитини наприкінці старшого дошкільного віку визначається за такими проявами:

- дитина знає свій родовід, усвідомлює, що честь роду залежить від кожної людини. Вміє шанувати пам'ять предків, підтримувати стосунки з родичами, які живуть поруч і далеко. Дитина виявляє інтерес до родинних реліквій, шанує родинні традиції;
- у дошкільника сформовані уявлення про доброту, гуманність, щирість як важливі якості людини й людських взаємин; про справедливість як здатність правильно оцінювати вчинки людей, про чесність як вимогу до власної поведінки відповідати тим критеріям, які застосовуєш в оцінці вчинків інших. Дитина виявляє самоповагу, що ґрунтується на усвідомленні своїх індивідуальності, права на самовираження, власні почуття та самостійну поведінку, яка не створює проблем для інших людей;
- дитина розуміє стан і почуття інших людей з їхнього вигляду, інтонацій, дій, виявляє повагу до почуттів людини, розуміння її права бути такою, як вона є. Чуйно ставиться до інших людей залежно від їхніх віку та статі. Розуміє ставлення людей до себе. Дитина відчувається природно у товаристві знайомих і незнайомих людей. Знає, як реагувати на несправедливе ставлення до себе, розуміє причину і намагається її усунути. Прагне до коректності, толерантності у взаєминах;

- дитина розуміє поняття «дружба» й «товаришування» і відповідно поводить з однолітками;
- дошкільник має уявлення про державу, її символи, народ, національні особливості українців. Знає національні пам'ятники, героїв, виявляє повагу до них, вшановує національні святині;
- дитина розуміє поняття «людство», шанує звичаї інших народів.

Ключові поняття: компетентність, компетенція, соціальна компетентність, компоненти соціальної компетентності, соціальне довкілля.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення «соціальної компетентності».
2. Чи згодні Ви з думкою С.Ф. Русової про те, що «Діти завжди виростають під впливом того соціального оточення, в якому вони виростають, яка б спадковість не була. Людина стає тою чи іншою завдяки контактам із людьми». Обґрунтуйте свою відповідь.
3. Надайте характеристику Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» як державного документа, що визначає соціальний розвиток дитини одним із пріоритетних.
4. Чи згодні Ви з твердженням О.Л.Кононко про те, що провідними сферами життя, які опановує зростаюча особистість у період дошкільного дитинства, є сфери «Люди» та «Я сам»? Поясніть свою відповідь.

Завдання до самостійної роботи

1. Проаналізуйте зміст розділу «Розвиваємо соціальність дитини» Методичних аспектів реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі».
2. Користуючись Методичними аспектами реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» (оберіть декілька показників соціальної компетентності), складіть схему перспективного планування за змістовою лінією «Соціально-моральний розвиток», використовуючи тематику, запропоновану у додатковій літературі та матеріалах періодики з дошкільного виховання.

Форма контролю: усна доповідь, перевірка конспектів.

План семінарського заняття

1. Поняття «компетентність», види компетентностей особистості.
2. Поняття «соціальна компетентність»: характеристика й сутність.
3. Вікові прояви соціальної компетентності дітей дошкільного віку.
4. Зміст Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про показники набуття дитиною дошкільного віку основ соціальної компетентності.

Мета заняття:

- виявити розуміння сутності соціальної компетентності дитини-дошкільного віку;

- поглибити знання студентів із зазначеної теми даними аналізу чинної програми з дошкільного виховання стосовно особливостей прояву соціальної компетентності дитини-дошкільника у соціумі.

Література: Основна: № 4, 7, 13, 14, 17, 19, 21, 26, 29.

Додаткова: № 4, 5, 8, 12, 15, 17, 19, 22, 23, 28, 32.

Модуль II

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Загальні проблеми соціально-емоційного розвитку дошкільника

План

1. Сутнісна характеристика соціально-емоційного розвитку дошкільника.
2. Соціальний розвиток і психологічні особливості дошкільника.
3. Формування у дитини емоційно-ціннісного ставлення до себе.
4. Показники сформованості у дошкільника уміння любити себе

Тези до теми

1. Сутнісна характеристика соціально-емоційного розвитку дошкільника

Соціально-емоційний розвиток дошкільника як складова становлення особистості, як своєрідна властивість дошкільника, що виявляється в оптимальному сполученні адекватного емоційного регулювання з доцільною соціальною поведінкою.

Соціально-емоційний розвиток як процес оволодіння дитиною емоційним і соціальним досвідом, а також його результат (за О.Л.Кононко). Результат вищезазначеного процесу – набуття дитиною компетентності, тобто обізнаності, умілості й вправності з точки зору емоційних переживань і способів їх виявлення.

Характеристика соціально-психологічних властивостей особистості, які впливають на підвищення соціального потенціалу особистості:

1. Властивості, які забезпечують розвиток соціальних здібностей: соціальна перцепція (сприймання людей, груп), соціальна уява (створення нових образів, уявлень на основі попереднього досвіду), соціальний інтелект (здатність встановлювати відносини і залежності в соціальній сфері), емпатія (розуміння переживань інших, співчуття їм), комунікативні здібності (товариськість, уміння налагоджувати стосунки у спільній діяльності), експресивні здібності (виразність зовнішніх проявів, прагнення бути зрозумілим, що виявляється в діях, висловах, міміці, жестах), гностичні здібності (знання людей, їхніх характерів, специфіки взаємин між ними), інтеракційна здібність (здатність адекватно впливати на партнера, бути вимогливим, ввічливим, тактовним тощо).
2. Властивості, які забезпечуються в процесі взаємодії різних членів групи:

комфортність (свідоме прийняття дитиною поглядів, цінностей та норм поведінки групи навіть усупереч власним переконанням), колективізм (усвідомлення солідарності з групою, підпорядкування власних інтересів цілям групи, об'єднаної спільною діяльністю), довіра (ставлення дошкільника до дій іншої людини і до неї самої як до сумлінної, чесної, добросовісної, щирої особи, котра знає, як правильно діяти на користь усієї групи).

3. Властивості, пов'язані із соціальною поведінкою, з позицією особистості: соціальна активність (здатність дитини до реалізації свідомої соціальної діяльності, спрямованої на перетворення навколишнього середовища і самої себе), прагнення допомагати іншому (сприяння комусь у діяльності, прагнення полегшити її), прагнення до співробітництва (здатність працювати разом з іншими, брати участь у спільній діяльності, вміння домовлятися, розподіляти, поступатись, відстоювати тощо), самопокладання відповідальності (покладання дитиною на саму себе обов'язку відповідати за свої дії і вчинки).
4. Соціальні властивості, пов'язані з загальними психологічними властивостями: відкритість людям (доступність, прямота, щирість, відвертість у стосунках з іншими, неприхованість власних думок, переживань, прагнень), демократичність (забезпечення участі і впливу всіх членів групи на результат, ситуацію, подію), авторитарність (намагання виключити будь-яке стороннє втручання у свої дії, прагнення утвердити свою владу, авторитет), догматизм (схильність сліпо, без критичної перевірки приймати за істину судження іншої людини).
5. Соціальні властивості, які забезпечують дитині соціальну адекватність. Форми прояву соціальної адекватності – адекватна чи неадекватна соціальна поведінка дошкільника.

Залежність соціального розвитку дитини від рівня її інтелектуального, морального розвитку, розвитку її здібностей, від формування окремих властивостей та якостей особистості.

Вікова динаміка соціально-емоційного розвитку дитини

2. Соціальний розвиток і психологічні особливості дошкільника

Вплив емоцій на формування соціального досвіду та соціальної компетентності дитини-дошкільника.

Особливості емоційного життя дошкільників. Емоції та міміка дитини. Емоції як спосіб адаптації високоорганізованого соціального організму до життя. Показники прояву емоцій та емоційних станів у дітей дошкільного віку. Роль міміки дитини у передачі внутрішніх переживань дитини. Емоції як підґрунтя соціальних зв'язків дитини-дошкільника у процесі комунікації та за допомогою виразів обличчя. Емоції, соціальні мотиви та формування особистості.

Роль емоцій, пов'язаних із іншою людиною, у формуванні системи цінностей дитини-дошкільника. Емоційна чутливість як здатність людини співчувати іншим людям, відгукуватися на потреби й запити інших.

Особливості соціально-емоційного розвитку дитини на різних вікових етапах. Вплив криз одного року, трьох і семи років на засвоєння дитиною соціальних норм поведінки. Агресивність і соціальна поведінка дошкільника.

Сутність процесу формування найпростіших соціальних мотивів діяльності й поведінки дитини – прагнення зробити щось корисне для себе й оточуючих (спільна праця, гра, чергування тощо).

Механізм формування соціальних почуттів дошкільника – від розуміння дитиною смислу власної діяльності з орієнтацією на соціальну значущість своїх дій через перетворення зовнішніх вимог до самого себе, намагання задовольнити потреби інших людей до розвитку самосвідомості, закладання основ моральної позиції особистості.

Центральна ланка у складному й тривалому процесі становлення особистості дошкільника – розвиток соціальних мотивів і емоцій.

Основні форми соціальної свідомості дитини – вищі моральні почуття, зачатки почуття совісті, ідеали.

3. Формування у дитини емоційно-ціннісного ставлення до себе як провідне завдання сучасної дошкільної освіти.

Характеристика «Я-компетентності» або «компетентності щодо себе» як важливого компоненту соціальної компетентності дошкільника. Орієнтування у власному потенціалі як важлива умова продуктивної, адекватної та гуманістично спрямованої соціально активної особистості.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про основні показники сформованості у дитини позитивного ставлення до себе:

- уміння виявляти інтерес до свого внутрішнього життя, досягнень, якостей;
- орієнтування в своїх чеснотах і вадах;
- сформованість позитивного образу «Я», його реалістична самооцінка;
- відстоювання власної гідності;
- сформованість зачатків рефлексії;
- володіння досвідом самореалізації у різних сферах життєдіяльності; упевненість у своїх можливостях, довіра собі.

Любов до себе як прояв свідомого ставлення особистості до життя. Негативний вплив соціуму на особистість, що зростає, щодо її повноцінного розвитку, продукування психічних та психологічних проблем, гальмування процесу особистісного зростання. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як здатність особистості чинити опір руйнівним впливам, захищати власні інтереси, відстоювати права, реалізовувати природні можливості. Здорова міра егоїзму як чинник набуття особистістю необхідної гармонійної взаємодії із соціумом, збалансованості буття.

4. Показники сформованості у дошкільника уміння любити себе. Дитина-дошкільник:

- оптимістично ставиться до власних можливостей, довіряє собі, покладається на власні сили;
- володіє адекватними способами допомоги та підтримки себе у

- складних ситуаціях; має позитивний Я-образ, орієнтується у власних чеснотах, цінує позитивні якості, вважає себе достатньо хорошою;
- радіє своєму існуванню, власній зовнішності, статевій належності, досягненням; насолоджується всім, що пропонує життя; поводить себе щодо себе чесно й правдиво; завжди знаходить на себе час, приділяє увагу;
 - дбає про себе, не байдужа до власних інтересів і потреб; цікавиться собою: спостерігає, аналізує свої дії, досягнення, вчинки; чутлива, сприйнятлива до свого самопочуття;
 - схвалює себе за певні здобутки, поважає за позитивні якості, вчинки, високі досягнення в якихось сферах життя; знає, що їй вдається краще, а що – гірше; усвідомлює, що жодна людина не може бути бездоганною й успішною в усьому;
 - відстоює власну гідність, не припускає приниження, зневажливого ставлення до себе інших, не погоджується з несправедливими оцінками;
 - приймає себе такою, якою є: не ненавидить за недоліки, не звеличує за чесноти; прагне до самовдосконалення, намагається стати кращою, докладає для цього власних зусиль;
 - не схильна до самобичування, не наговорює на себе зайвого, не вдається до постійної самокритики, висміювання, звинувачень;
 - вибачає собі недоречності, огріхи, помилки; виявляє щодо себе доброту; не перебуває довго в напруженому стані;
 - усвідомлює свою цінність і значущість для рідних, близьких, товаришів;
 - намагається самостійно розв'язувати свої проблеми;
 - звертається по допомогу лише в разі об'єктивної необхідності;
 - покладається не лише на оцінки авторитетних людей, а й на реальні кількісно-якісні показники результатів своєї діяльності, довіряє власній самооцінці;
 - поводить себе совісно за відсутності контролю дорослого та його впливів;
 - має амбіції, прагне визнання своїх чеснот авторитетними людьми, уваги з їх боку;
 - проявляє свої почуття на повну сил тощо.

Ключові поняття: соціально-емоційний розвиток, емоції, емоційне життя дошкільника, соціальний мотив, соціальні почуття емоційно-ціннісне ставлення до себе.

Контрольні запитання та завдання

1. Проаналізуйте запропоновані у Методичних аспектах реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» способи й прийоми виховання соціально-емоційної культури дошкільників:
 - піктограми
 - ігри типу «Абетка настрою»
 - вправи.
2. На основі вивчення запропонованої до теми літератури доповніть вищезазначений перелік способів і прийомів виховання соціально-емоційної культури дошкільників, одними з наведених для прикладу, а також визначте їхній зміст.
 - психологічні етюди;
 - ігри з правилами як спосіб розвитку саморегуляції, зниження імпульсивних реакцій;
 - релаксаційні вправи;
 - пластилінографія тощо.

Завдання до самостійної роботи

На основі вивчення змісту авторської програми Л.М.Гумовської «Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників» (розділ: Програма спецкурсу) проаналізуйте особливості планування занять для розвитку соціально-емоційної сфери дітей різного віку за наступними параметрами й занесіть ці дані до таблиці:

Таблиця 2

Результати аналізу планування занять для розвитку соціально-емоційної сфери дітей різного віку

Вік дитини	Тематика занять	Мета проведення занять відповідно до зазначеної тематики	Показники прояву компетентності дитини, формування яких передбачено проведенням занять з цієї тематики
<i>3-й рік життя</i>			
<i>4-й рік життя</i>			
<i>5-й рік життя</i>			
<i>6-й рік життя</i>			

Форма контролю: перевірка конспектів

План семінарського заняття

1. Сутнісна характеристика соціально-емоційного розвитку дошкільника.
2. Вікова динаміка соціально-емоційного розвитку дитини.
3. Соціальний розвиток і психологічні особливості дошкільника.
4. Формування у дитини емоційно-ціннісного ставлення до себе.

5. Особливості соціально-емоційного розвитку дитини на етапі її вступу до школи.

Мета заняття:

- виявити знання з проблеми соціально-емоційного розвитку дошкільника;
- виявити розуміння взаємозв'язку психічного, емоційного та соціального розвитку дитини на різних етапах дошкільного дитинства.

Література: Основна: №3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33, 34.

Додаткова: №13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.

2.2. Моральна регуляція соціальної поведінки як показник сформованості соціальної компетентності дитини дошкільного віку

План

1. Поняття «мораль», структура моралі та її функції.
2. Роль активності особистості у формуванні моральної регуляції поведінки дошкільника.
3. Види моральних почуттів та особливості їхнього розвитку у дітей різного дошкільного віку.
4. Шляхи підвищення ефективності соціально-морального розвитку дошкільників.

Тези до теми

1. *Поняття «мораль», структура моралі та її функції*

Поняття «мораль» як особлива форма суспільної свідомості та вид суспільних відносин. Мораль як спосіб опанування зростаючою особистістю соціального досвіду шляхом регуляції її поведінки відповідно до інтересів інших людей.

Структура моралі:

- A. *Моральна свідомість* – єдність чуттєвого і раціонального сприйняття вироблених норм. Основним елементом моральної свідомості є норми як еталони, зразки, що регулюють діяльність людини. Засвоєння норм моралі дитиною дошкільного віку передбачає їх прийняття та переживання. Основою моральної свідомості є совість, тобто здатність особистості контролювати свою поведінку відповідно до суспільних вимог.
- B. *Моральні ставлення* – це ставлення до людей, що формуються в ході спільної з ними діяльності, спілкування. В процесі формування моральних стосунків з іншими активну участь беруть моральні почуття. Переживання дитиною різних аспектів взаємодії власного «Я» з іншими людьми є умовою виникнення моральних ставлень.
- C. *Моральна діяльність* передбачає свідоме ставлення зростаючої особистості до суспільних вимог та її вміння керуватись ними у конкретних вчинках. Дитина може знати ті чи інші норми, але не

керуватись ними у взаєминах з іншими. Моральний вчинок як джерело активного переживання малюком моральних цінностей, унаслідок закріплення у дитини певного емоційного ставлення до цінності тих моральних норм, втіленням яких вона є.

Функції моралі:

- A. *Відображальна* – виявляється насамперед у стихійному освоєнні стилю сімейних взаємин, форм вияву поваги до старших, доброзичливого ставлення до однолітків тощо.
- B. *Нормативно-оцінна* характеризується тим, що моральні оцінки (передусім, з боку дорослих людей) регулюють поведінку дитини, сприяють виробленню в неї моральних цінностей. Оцінка показує співвідношення між тим, як вчиняє дитина, і тим, як вона повинна була вчинити. На відміну від відображальної нормативно-оцінна функція моралі передбачає не стільки стихійне, пасивне засвоєння норми, скільки активне, свідоме її прийняття.
- C. *Формуюча* функція моралі визначає умови соціалізації дитини, засоби та методи морального виховання. Ця функція найтісніше пов'язана з педагогікою, з доббором тих засобів виховних впливів, які є найдоцільнішими для формування в дошкільника потреби в моральній поведінці. Певні форми поведінки не повинні засвоюватись дитиною автоматично без емоційного ставлення до них, без моральної мотивації, оскільки важливо, щоб вони перетворились на потребу в моральній поведінці.

Головна мета морального виховання – перетворення зовнішніх вимог на внутрішні мотиви поведінки дитини, формування в неї механізмів моральної саморегуляції.

2. Роль активності особистості у набутті моральної регуляції її поведінки

У процесі розвитку особистості зовнішні соціальні впливи відбиваються на внутрішньому ставленні дитини до події, об'єкта, вчинку, людини, результату її діяльності. Одним з найважливіших параметрів особистості є її активність, яка великою мірою визначає характер взаємин дитини з навколишнім оточенням.

Компоненти активності особистості:

- пізнання дитиною життєвих обставин;
- критичне й вибіркоче ставлення до навколишнього;
- здатність фіксувати й розв'язувати протиріччя;
- здійснення внутрішніх потенцій
- самореалізація.

Самореалізація як компонент активності, який має найбільше значення для морального розвитку особистості. Механізм набуття самореалізації: здобута іззовні інформація «трансформується» у власну позицію дитини відповідно до її прагнень, намірів, задумів; дитина реалізує засвоєні суспільні цінності, норми, правила не автоматично, а відповідно до своєї внутрішньої настроєності.

Висвітлення завдань виховання свідомої особистості за віковими періодами у Методичних аспектах реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» (розділ «Плакаємо свідому особистість»).

3. Види моральних почуттів та особливості їх розвитку у дітей дошкільного віку

Види моральних почуттів: почуття правди, довіри, справедливості, емпатії, сорому, гідності, страху, провини, совісті, альтруїзму, відповідальності, успіху тощо. Характеристика моральних почуттів як почуттів, у яких виявляється ставлення дитини до людей, діяльності та самої себе.

Громадянські почуття як переживання, з яких у майбутньому виросте громадянська, правова позиція особистості, її людська та національна гідність. Особливості вияву громадянських почуттів у дошкільному дитинстві – в любові дитини до своєї родини, рідної оселі, міста (села), її якому народилася, рідної землі, мови, у шанобливому ставленні до прав, культури, мови представників інших національностей. Умови, яких слід дотримуватися вихователю по формуванню громадянських почуттів у дошкільників: не квапити даний процес, підходити до його організації виважено, гнучко, проте принципово.

Характеристика моральних почуттів з огляду на особливості їх формування у різні періоди дошкільного дитинства.

Зв'язок моральних почуттів із нормами поведінки людини.

Умови формування моральної норми у дитини-дошкільника:

- її інформаційне засвоєння;
- наявність власного ставлення дитини до даної норми.

Дієвість моральної норми як збіг моральної свідомості (знань і уявлень про необхідне й бажане) і моральної поведінки дошкільника (реалізація вищезначених знань на практиці).

Основні параметри моральної норми:

1. Об'єктивна необхідність, потрібність, обов'язковість (щоб без них не можна було обійтись).
2. Доцільність (узгодженість з метою, розумність, практична користь).
3. Корисність (вигода для інших і для себе, придатність для когось (чогось)).
4. Справедливість (правильність, відповідність істині, відстороненість).

Особливості засвоєння моральних норм дитиною дошкільного віку – наявність пошуку меж допустимого й порушенням моральних норм.

Вікові зміни в мотиваційно-емоційній сфері особистісного розвитку дитини.

Форми соціальної поведінки дитини дошкільного віку:

- *звична* – типова, природна для кожної дитини, характерна для їх поведінки, підпорядкована необхідності додержуватися простих, елементарних норм моралі (автоматизована поведінка);
- *раціональна* у певному розумінні розрахована на інших, показна, розумно обґрунтована, доцільна у конкретних обставинах поведінка дошкільника;

- *моральна* – це поведінка, зорієнтована на зовнішню моральну вимогу, яка відповідає внутрішньому прагненню особистості.

4 Шляхи підвищення ефективності соціально-морального розвитку дошкільників

Підвищенню ефективності соціально-морального розвитку дошкільників сприяють:

- *колективні форми роботи з дітьми* (заняття, тематичні бесіди, ігри, різноманітні етюди),
- *робота в малих групах* (дидактичні, сюжетно-рольові, ділові ігри; виконання дітьми доручень, спеціально організовану спільну діяльність з визначеним та невизначеним розподілом ролей тощо),
- *індивідуальна діяльність* (бесіди, закінчення розпочатих оповідань, розв'язання моральних колізій, малювання за задумом та на вільну тему тощо) (за О.Л.Кононко).

Ефективні умови розвитку моральних почуттів дошкільників: створення життєрадісної атмосфери, формування довільної поведінки, застосування методів активного залучення дошкільників до вироблення моральних норм і застосування їх на практиці, підвищення вимогливості до вироблення дорослими оцінних суджень про дітей.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про специфіку розвитку базових якостей особистості (самостійності, працелюбності, людяності, самолюбності, спостережливості, відповідальності, розсудливості, справедливості, самовладання, креативності) на кожному етапі дошкільного дитини.

Ключові поняття: мораль, активність особистості, моральні почуття, моральні норми, базові якості особистості.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення основних понять «мораль», «моральні почуття», «моральна норма».
2. Проаналізуйте конкретну життєву ситуацію, в якій дошкільник виявляє себе як моральна або неморальна істота. Спробуйте визначити, на якому рівні розвитку моральної свідомості перебуває ця дитина. Обґрунтуйте ваші умовиводи.
3. Обґрунтуйте наукове положення про роль активності у становленні моральної свідомості й поведінки дошкільника. Наведіть приклад з життя, який би підтвердив теоретичну тезу і обґрунтував вашу власну думку.
4. Сформулюйте основні відмінності понять «соціальна норма» і «моральна норма». Аналізуючи обрану Вами норму, спробуйте проілюструвати кожний із чотирьох основних її параметрів.

Завдання до самостійної роботи

Доповніть перелік позицій запитальника, метою використання якого є проведення бесіди з вихователем однієї з вікових груп ДНЗ щодо визначення особливостей впливу різних чинників на соціально-моральний розвиток дітей обраної Вами вікової групи.

Складений Вами запитальник використовуватиметься при відвідуванні ДНЗ у ході проведення лабораторного заняття до вищезазначеної теми.

Запитальник для аналізу особливостей

соціально-морального розвитку дітей ... дошкільного віку

1. Чи використовуєте Ви індивідуальні бесіди з дитиною на моральну тематику? Наскільки Ви вважаєте їх ефективними?
2. Які спеціальні ігрові ситуації Ви використовуєте задля розвитку у дітей навичок поведінкової взаємодії (наприклад, уміння поступатися місцем; зачекати іграшку, коли нею грається інша дитина тощо)?
3. Чи засвоюють діти під час предметної діяльності моральні правила та норми взаємодії? Яким чином це проявляється?
4.

Форма контролю: використання матеріалів на лабораторному занятті.

План семінарського заняття

1. Поняття «мораль», структура моралі та її функції.
2. Роль активності особистості у формуванні моральної регуляції поведінки дошкільника.
3. Види моральних почуттів.
4. Особливості розвитку моральних почуттів у дітей різного дошкільного віку. Аналіз змісту Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» щодо визначення специфіки базових якостей особистості на різних етапах дошкільного дитинства.
5. Шляхи підвищення ефективності соціально-морального розвитку дошкільників.

Мета заняття:

- виявити знання студентів з проблеми морального розвитку дитини-дошкільника;
- виявити знання вимог Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» щодо формування моральних почуттів у дітей різного дошкільного віку.

Лабораторне заняття №1 (2 год.)

Мета: визначення у бесіді з вихователем однієї з груп ДНЗ особливостей соціально-морального розвитку дітей цієї групи, зумовлених впливом різних чинників.

Завдання: проаналізувати у бесіді з вихователем ДНЗ окремі аспекти його педагогічного досвіду щодо визначення особливостей впливу різних чинників на соціально-моральний розвиток дітей дошкільного віку.

Форма роботи: відвідування ДНЗ.

*Література: основна: №1, 3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33.
додаткова: №2, 9, 13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.*

2.3. Оцінювання соціальної компетентності дошкільника

План

1. Поняття «соціальний контроль».
2. Вимоги до педагогічної оцінки компетентності дитини дошкільного віку.
3. Групи властивостей соціальної компетентності, які підлягають оцінюванню.
4. Показники сформованості соціальної компетентності дошкільників різного віку.

Тези до теми

Поняття «соціальний контроль».

Соціальний контроль як регулятивні чинники, що забезпечують зростаючій особистості нормальне функціонування в групі й керують її поведінкою. Соціальний контроль як спосіб соціальної регуляції особистості, що налагоджує впорядковану взаємодію таких складових системи, як особистісні властивості, потреби, здібності, почуття, знання, вміння, досвід дитини. Соціальний контроль як своєрідний набір зразків поведінки, за допомогою якого соціальна група (та й соціум взагалі) забезпечує підпорядкування діяльності та поведінки свого члена певним нормам.

Соціальний контроль як механізм, за допомогою якого суспільство чи група здійснює систему обмежень щодо порушень, що завдають шкоди оточуючим людям. Об'єкти соціального контролю – соціальні норми, предмет соціального контролю – соціальна поведінка дитини. Санкції як засіб соціального контролю. Види санкцій – дозвіл, схвалення, моральний осуд, холодність, відмова від контакту, фізичне покарання тощо.

Елементи соціального контролю: самооцінка дитини, свідоме оцінювання нею соціальної ситуації, переживання особливостей спілкування, окремих якостей партнера. Соціальна орієнтація як результат сформованості системи елементів соціального контролю. Оцінка як судження з приводу значущості, відповідності певної дії або вчинку дитини соціальному стандарту, що є важливою умовою розвитку соціальної компетентності в дошкільному дитинстві.

Функція оцінних суджень – за допомогою них малюк визначає міру значущості для нього людей, подій, соціальних ситуацій, якостей, вчинків, результатів діяльності. Оцінка як судження з приводу відповідності поведінки інших соціальному стандарту, що важлива для становлення соціальної компетентності як інтегрованої характеристики дошкільника. Роль оцінки авторитетних для дитини людей – рідних, близьких, товаришів у формуванні якості самооцінки малюка (адекватність, позитивність, оптимістичність чи, навпаки, неадекватність (заниженість або завищеність), невизначеність (нестійкість, невпевненість, стрибкоподібність – то високою, то низькою), песимістичність. Особливість формування соціальної орієнтації у дошкільника

– залежність від оцінок оточуючих людей, оцінок дитиною соціального довкілля та самооцінок дитини.

Соціальна шкала оцінювання як набір оцінок, розташованих послідовно від вищої до нижчої: від тих, які заохочують позитивну поведінку, до тих, які карають за соціально небезпечні дії.

Роль соціального контролю у становленні особистості дошкільника, регулятивні механізми якої (самоаналіз, самоконтроль, саморегуляція) лише починають формуватися.

Поняття «оцінка особистості» та «самооцінка» як свідомо оцінка власних соціальних дій.

Характеристика впливу суспільства на формування соціальної ролі дитини: класифікуючи вчинки дитини, суспільство в особі тієї чи іншої соціальної групи надає висновок про саму особистість, формує самооцінку та спрямовує мотивацію дитини на привабливу для неї соціальну роль.

2. *Вимоги до педагогічної оцінки компетентності дитини дошкільного віку:* конкретність, чіткість, об'єктивність, зацікавленість, зрозумілість, оптимістичність, мотивованість, виваженість, стимульованість, шанобливість, тощо.

Сутність педагогічної діагностики – моніторинг виконання основних завдань Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» щодо розвитку дитини на різних етапах дошкільного дитинства. Головний принцип педагогічної діагностики – визначення внутрішнього протікання самого процесу, а не вимір його симптомів (за Л.С.Виготським). Особливості роботи вихователя та психолога ДНЗ щодо проведення діагностики розвитку й компетентності дошкільника.

Мотив здійснення оцінки компетентності дошкільника – визначення сильних і слабких сторін у його розвитку як особистості, накреслення перспектив, визначення того, в чому саме і якої допомоги потребує конкретна дитина. контроль за своїм характером має бути допоміжним, гуманітарним.

Оцінка дорослого як завершальний етап процесу контролю, що визначає вартісність життєвих надбань дитини, висловлює свої міркування щодо якісних (кількісних) характеристик досягнень дошкільника.

Портфоліо (папка особистих досягнень) – альтернативний метод педагогічної діагностики щодо оцінювання реальних досягнень розвитку дошкільника.

Структура *схеми-орієнтиру* (як комплексу узагальнених характеристик життєвої компетентності дошкільника), запропонованої у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», за якою визначається:

- оптимальна модель розвитку провідної для віку дитини діяльності;
- збалансованість різних форм активності дитини;
- сформованість базових якостей особистості.

3. *Групи властивостей соціальної компетентності, які підлягають оцінюванню:*

Типи сформованості соціальної компетентності:

- гармонійний,
- гіперсоціальний,
- демонстративний,
- деструктивний.

Об'єкти оцінювання розвитку дитини дошкільного віку – його життєва й соціальна компетентність.

Компоненти, за якими оцінюється соціальна компетентність дитини:

- *пізнавальний компонент* – рівень знань про людину, близьких та далеких дорослих людей, людей різного віку та статі (поінформованість);
- *ціннісний компонент* – ставлення до людини як до найвищої цінності, повага до життя і діяльності, гідності кожної людини (гуманність);
- *емоційний компонент* – інтерес до людей, бажання спілкуватися з ними, пізнавати їх, прагнення бути схваленим іншими людьми, вміння співчувати, співпрацювати, розуміти емоції та почуття інших і керувати своїми почуттями у процесі спілкування (чуйність);
- *оцінний компонент* – вміння об'єктивно оцінювати вчинки людей та їхні взаємини, бути толерантним, справедливо ставитися до людей (справедливість);
- *поведінковий компонент* – оволодіння етичними еталонами поведінки та спільної з іншими діяльності, вміння пропонувати, надавати і приймати допомогу, здійснювати моральні вчинки з власного бажання, вміння спілкуватися (моральна активність).

Зміст Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про показники набуття дитиною основ соціальної компетентності на різних етапах дошкільного дитинства. Визначення рівня необхідних до віку компетентностей дитини у розділі Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» за наступними її структурними елементами: підрозділ «Загальні показники компетентності» (за віковими етапами), в різних сферах життєдіяльності («Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам») за всіма формами активності (фізична, соціально-моральна, емоційно-ціннісна, пізнавальна, мовленнєва, художньо-естетична, творча).

Характеристика соціальної компетентності дитини-дошкільника, що визначається змістом Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» за показниками прояву у соціально-моральній та емоційно-ціннісній формах активності дитини на різних вікових етапах.

4. *Показники сформованості соціальної компетентності дошкільника:*

- володіння елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх налагодження;
- усвідомлення значущості для себе всього, що пов'язано із соціальним життям;

- вербалізація основних назв, пов'язаних із соціальним життям;
- уміння передавати свої враження, пов'язані із соціальними подіями та взаєминами людей, художніми образами (дитина малює, ліпить, складає оповідання, співає пісні...);
- поєднання соціальної активності оточуючих людей із своєю власною щодо виконання соціально схвалюваних стандартів; реалізація своїх знань та інтересів у соціально зрілих формах поведінки;
- прояви у поведінці конструктивної творчості;
- збалансування особисті та соціальних інтересів.

Ключові поняття: оцінка особистості, самооцінка, педагогічна діагностика, педагогічний моніторинг, типи сформованості соціальної компетентності, критерії, показники, соціальний контроль.

Контрольні запитання та завдання

1. Як Ви розумієте думку О.Л.Кононко про те, що «процес соціалізації – це вулиця з двостороннім рухом, одна сторона якої – адаптація дитини до соціуму, з іншої – її самовизначення у соціумі». Аргументуйте свою думку.
2. Доберіть критерії самооцінки, які може запропонувати випускник ДНЗ у бесіді з ним.
3. Як, на Вашу думку, зміна суспільної формації в Україні вплинула на формування норм і правил соціального контролю?
4. Яким чином вищезазвані зміни впливають на виховання дітей дошкільного віку:
 - а) в умовах сім'ї?
 - б) в умовах суспільного дошкільного виховання?

Завдання до самостійної роботи

1. На основі опрацювання змісту розділів Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» занотуйте показники прояву компетентності дітей раннього, молодшого та старшого дошкільного віку у соціально-моральній формі активності за усіма сферами.
2. Визначте динаміку набуття дошкільниками різного віку соціальної компетентності відповідно до зазначених Вами показників даної компетентності.
3. Продумайте і занотуйте розділи Портфоліо (папка особистих досягнень) для діагностування двох дітей різних вікових груп, які б відображали різні аспекти їхнього соціально-емоційного розвитку.

Форма контролю: перевірка конспектів.

План семінарського заняття

1. Поняття «оцінка особистості».
2. Групи властивостей соціальної компетентності, які підлягають оцінюванню.
3. Вимоги до педагогічної оцінки компетентності дитини дошкільного віку.

4. Поняття «соціальний контроль».
5. Показники сформованості соціальної компетентності дошкільників різного віку.

Мета заняття:

- виявити знання про особливості педагогічної оцінки компетентності дитини дошкільного віку
- підвести студентів до усвідомлення специфіки роботи вихователя ДНЗ по оцінюванню рівня соціальної компетентності дошкільників різного віку.

Література: Основна: № 1, 4, 10, 13, 16, 17, 19, 20, 21.

Додаткова: № 5, 6, 15, 21, 22.

Модуль III

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

3.1. Принципи, зміст, методи, форми й засоби формування у дошкільників соціальної компетентності

План

1. Принципи організації та зміст роботи з дошкільниками по формуванню у них соціальної компетентності.
2. Програмове забезпечення формування у дошкільників соціальної компетентності.
3. Форми, методи й методичні прийоми формування соціальної компетентності у дошкільників.
4. Засоби й новітні технології, які використовуються в організації освітнього процесу ДНЗ задля формування соціальної компетентності дітей.

Тези до теми

1. Принципи організації та зміст роботи з дошкільниками по формуванню у них соціальної компетентності.

Принципи організації роботи з дошкільниками по формуванню у них соціальної компетентності (за Л.М.Гумовською):

- ціннісно-орієнтований, що визначає орієнтацію дитини на іншу людину;
- прийняття кожної дитини такою, якою вона є, визнаючи її цінність, значущість, унікальність;
- принцип активності й волі самовираження дитини (постановка дитини в позицію самоконтролю та саморегуляції);
- принцип симпатії й участі (дитина має почуватися у цілковитій безпеці, дорослий надає підтримку сам і ненав'язливо організовує її з боку однолітків).

Зміст педагогічної роботи вихователя по формуванню у дошкільників соціальної компетентності як упорядкованої системи знань, умінь та навичок, які допомагають збалансувати у дитини її свідоме ставлення до навколишнього з практичними вміннями співбуття у соціумі.

Зміст зазначеної роботи реалізується у наступних видах діяльності:

- навчальній (реалізується у таких формах, як заняття, психологічні заняття-хвилинка, екскурсії);
- іграх, іграх-вправах, інших видах ігор: іграх-тренінгах, інтелектуальних іграх-загадках, криптограмах, чайнвордах, ребусах-іграх; елементах психодрами тощо;
- самостійній діяльності дітей (художній, руховій, мовленнєвій, ігровій, дослідницькій та ін.);
- позанавчальній діяльності (реалізується у таких формах, як спостереження, екскурсії, походи, свята та розваги, гуртки тощо);
- інших видах діяльності: організації практичного соціально-морального досвіду дітей, у тому числі – із введенням мотивів соціального заохочення та соціальної значущості дій і вчинків; вправленні в ситуації успіху; використанні ситуацій, що викликають різні почуття, вправах на вміння слухати інших, моделюючих варіаціях, що сприяють переорієнтації цінностей дитини тощо);
- індивідуальній роботі.

Визначення змісту діяльності вихователя по формуванню у дошкільників соціальної компетентності у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» за усіма сферами життєдіяльності («Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам») та субсферами (лініями розвитку).

Орієнтовна тематика роботи по формуванню у дітей світоглядних та наукових уявлень про навколишній світ і соціум, розвитку соціальної компетентності:

– Однолітки і дорослі	– Найрідніші люди
– Я ввічливий	– Любов і доброта
– Дружба	– Живемо у мирі й злагоді.
– Я і мої друзі	– Абетка прав. Право на гідність
– Наш друг – книга	– День прав людини (10.12)
– Бережне ставлення до книги	– Рідні. Знайомі. Чужі
– Моє – наше. Правила поведінки у грі	– Добро і зло. Я – слухняний, чемний.
– Умію ділитися з друзями	– День святого Миколая.
– У гості до сусідів (граємо з малюками)	– Совість. Кого називають безсовісним?

2. Програмове забезпечення формування у дошкільників соціальної компетентності.

Визначення змісту роботи вихователя по формуванню у дошкільників соціальної компетентності у загально-педагогічних, тематичних і авторських програмах навчання, розвитку і виховання дітей дошкільного віку.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні як основний документ, що визначає вимоги до рівня сформованості соціальної компетентності у дитини дошкільного віку.

Визначення мети по формуванню соціальної компетентності дітей дошкільного віку в різних сферах життєдіяльності («Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам») у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» – чинної програми, за якою працюють національні дошкільні заклади.

Висвітлення шляхів реалізації завдань по формуванню соціальної компетентності у змісті Методичних аспектів реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (розділи «Розвиваємо соціальність дитини», «Визначаємо компетентність випускника»).

Аналіз змісту авторських програм по соціалізації дитини-дошкільника (А.М.Богуш «Моє довкілля», Л.М.Гумовська «Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників», О.В.Дибіна «Дитина і навколишній світ») щодо визначення добору принципів, форм, напрямів, методів і методичних прийомів, які пропонуються науковцями задля забезпечення ефективності роботи педагога ДНЗ по соціалізації дитини-дошкільника.

3 Форми, методи й методичні прийоми формування соціальної компетентності у дошкільників.

Методи формування соціальної компетентності у дошкільників: бесіди, вправи, ігри, заняття, читання художніх творів, колізії морального змісту, етюди, ігрові вправи, «проживання» ситуацій, конкурси, колективні бесіди, розвиваючі ігри, ігрові вправи, методи організації діяльності, різні види ситуацій, інтелектуальні ігри (ігри-загадки, ігри з правилами) й творчі ігри (сюжетно-рольові, ігри-драматизації), організація морального досвіду, інтелектуальні тощо.

Методичні прийоми: психогімнастичні етюди, елементи псих одрами, вільне тематичне малювання, пластилінографія, розв'язання проблемних ситуацій, релаксаційні вправи (з використанням віршів, записів звуків природи, релаксаційної музики) тощо.

Форми розвитку соціальної компетентності у дошкільників, які використовуються у практиці ДНЗ:

- ігри-заняття (інтегровані), заняття-уроки Добра і Краси, читання етичних казок; подорожі до країни Милосердя; розваги, конкурси, театралізована діяльність, екскурсії, спостереження за працею дорослих, цільові прогулянки тощо.

Форми розвитку соціальної компетентності у дошкільників, які використовуються у практиці ДНЗ (за кількістю учасників): колективні, індивідуальні, групові.

О.Л.Кононко, А.Й.Капська, Т.М.Алексеевко про ефективність використання наочно-інформаційних форм роботи з батьками (батьківські тематичні стенди, тематичні виставки, виставки дитячих робіт, публікації в періодиці) щодо забезпечення дієвості співпраці ДНЗ з родинами вихованців у напрямі соціалізації дошкільників.

Форми співпраці педколективу ДНЗ з батьками вихованців щодо забезпечення ефективності формування соціальної компетентності у дошкільників (*відповідно до кількості учасників*):

- *колективні*: батьківські збори, дні відкритих дверей, лекції для батьків, батьківські конференції, дитячі ранки з участю батьків, родинні свята;
- *групові*: консультації з психологом, організація роботи батьківського комітету, заняття в школі молодих батьків, створення і функціонування спільної ради батьків, оформлення наочної інформації, виконання окремих господарських функцій;
- *індивідуальні*: бесіди, консультації, залучення батьків до проведення екскурсій, виготовлення іграшок, посібників для дітей.

4 Засоби й новітні технології, які використовуються в організації освітнього процесу ДНЗ задля формування соціальної компетентності дітей.

Засоби, які використовуються в організації освітнього процесу ДНЗ задля формування соціальної компетентності дітей – предметне середовище, предметно-розвивальне середовище групи ДНЗ, природне середовище, соціальне середовище, гра, праця (спільна трудова діяльність дітей), карта розумових дій, українська народна педагогіка, фольклор, художні промисли та ремесла України, регіональна культура, виховний досвід, традиції, художня література, твори мистецтва тощо.

Провідна роль соціально-розвивального середовища у дошкільному закладі щодо формування соціальної компетентності (за М. Крулехт):

- формування уявлень про соціальний світ і про себе;
- виховання соціальних почуттів;
- виховання активної позиції дитини;
- формування уявлень про себе, оточуючих людей, світ.

Характеристика соціального простору дошкільника, визначеного у змісті Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» як своєрідного переліку завдань по формуванню у дитини основ соціальної компетентності у людському середовищі та у просторі «Я».

Новітні технології, які використовуються у практиці ДНЗ по формуванню у дітей соціальної компетентності:

- психотехнології (гімнастика почуттів, енергетичні вправи «Жива вода», «Серце на долоні», «Тепло рук друга»);
- ігрові технології «Квітка доброти», «Дзвіночки совісті», «Промінчик людяності»;
- ситуації морального вибору (порівняльні, оцінювальні, проблемні);

- складання родового дерева, розгляд сімейних фотографій, документів, листів та інших родинних реліквій;
- проєктивні діагностичні методики (малюнки «Моя сім'я», «Життя», «Добро»);
- театралізовані вправи «Прихід у гості», «Відвідини хворого», «Вітання з днем народження» та ін.

Педагогічна сутність «Порад педагогові», викладених у Методичних аспектах реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» щодо використання засад соціального виховання у практиці сучасної дошкільної освіти.

Ключові поняття: метод, методичний прийом, засіб, педагогічна технологія, форми розвитку соціальної компетентності дитини дошкільного віку.

Контрольні запитання та завдання

1. Перелічіть методи формування соціальної компетентності у дошкільників і розкрийте специфіку їх використання у роботі з дітьми молодшого та старшого дошкільного віку.
2. Які форми співпраці ДНЗ з родинами вихованців Ви спостерігали під час проходження практики у ДНЗ? Чи розглядалися у ході їх проведення питання соціалізації дитини?
3. Які із запропонованих у матеріалах лекції новітні технології формування соціальної компетентності Ви вважаєте найбільш прийнятними у даному напрямі педагогічної роботи? Обґрунтуйте свою думку.
4. Чим визначається специфіка використання регіональної культури в освітній практиці ДНЗ по формуванню соціальної компетентності дошкільників? Обґрунтуйте свою відповідь.

Завдання до самостійної роботи

Підготовка до лабораторних занять:

Підготовка до лабораторного заняття №2

Завдання: ознайомтеся із «Орієнтовним розподілом організованих колективних занять» / див. посібник О.М.Гладченко «Ознайомлення дошкільників із навколишнім світом». До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». – Х. : «Основа», 2011. – 191 с.

Розділ: Молодший вік (5-й рік життя).

Складіть орієнтовне планування роботи щодо формування у дітей молодшого віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом. Дані планування занесіть до таблиці:

Таблиця 4

Орієнтовне планування роботи вихователя по формуванню у дітей молодшого віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом

Тема дня тижня	Зміст роботи	Провідна сфера життєдіяльності	Інші види діяльності, які можуть використовуватися при вивченні цієї теми	Примітки
«Мій дитячий садок»	Закріплювати знання дітей про особливості роботи працівників ДНЗ (відповідальне ставлення до своїх обов'язків, чуйне й дбайливе ставлення до дітей); виховувати повагу до дорослих... Дидактична гра «Хто де працює»	«Люди»	Екскурсії-подорожі дитячим садочком Сюжетна гра «Дитячий садок». Розглядання стенду «Працівники дитячого садка». Праця: чергування у їдальні. Читання оповідання Н.Забіли «Ясочин садочок».	

Форма контролю: участь у лабораторному занятті №2.

Підготовка до лабораторного заняття №3

Завдання: ознайомтеся із «Орієнтовним розподілом організованих колективних занять» / див. посібник О.М.Гладченко «Ознайомлення дошкільників із навколишнім світом». До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». – Х. : «Основа», 2011. – 191 с./,

Розділ: Старший вік (6-й рік життя).

Складіть орієнтовне планування роботи щодо формування у дітей старшого віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом.

Дані планування занесіть до таблиці:

Таблиця 5

Орієнтовне планування роботи вихователя по формуванню у дітей старшого віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом

Тема дня тижня	Зміст роботи	Провідна сфера життєдіяльності	Інші види діяльності, які можуть використовуватися при вивченні цієї теми	Примітки

Форма контролю: участь у лабораторному занятті №3.

Підготовка до лабораторного заняття №4

Завдання: на основі вивчення запропонованої до теми літератури доповніть дані опитувальника (усього він має містити 20 питань). Зміст питань буде ураховуватися при проведенні спостережень за конкретною дитиною старшої групи ДНЗ.

Запитання

1. Чи відчувається обрана Вами дитина винною у разі будь-яких невдач?
2. Чи приязно ставиться в іграх до представників іншої статі?
3. Чи успішно вирішує конфлікти з однолітками?
4. ...

Форма контролю: участь у лабораторному занятті №4.

План семінарського заняття

1. Принципи організації та зміст роботи з дошкільниками по формуванню у них соціальної компетентності.
2. Програмове забезпечення формування у дошкільників соціальної компетентності.
3. Форми, методи й методичні прийоми формування соціальної компетентності у дошкільників.
4. Засоби й новітні технології, які використовуються в організації освітнього процесу ДНЗ задля формування соціальної компетентності дітей.

Мета заняття:

- виявити знання засад практики ДНЗ по формуванню у дошкільників соціальної компетентності.
- підвести студентів до усвідомлення чинників, які зумовлюють повноцінне формування у дошкільників соціальної компетентності.

Лабораторне заняття №2 (2 год.)

Мета: аналіз практики ДНЗ і педагогічної діяльності вихователів молодшої групи дошкільного закладу щодо організації роботи по формуванню соціальної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку.

Завдання: проаналізувати особливості планування роботи вихователів з означеного напрямку; визначити добір тематики, форм організації освітнього процесу у середній групі ДНЗ по формуванню соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Форма роботи: відвідування ДНЗ.

Лабораторне заняття №3 (2 год.)

Мета: аналіз практики ДНЗ і педагогічної діяльності вихователів старшої групи дошкільного закладу щодо організації роботи по формуванню соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання: проаналізувати особливості планування роботи вихователів з означеного напрямку; визначити добір тематики, форм організації освітнього

процесу у старшій групі ДНЗ щодо формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Форма роботи: відвідування ДНЗ.

Лабораторне заняття №4 (2 год.)

Мета: формування навичок проведення досліджень сформованості у дитини старшого дошкільного віку емоційного благополуччя при її взаємодії із вихователем та однолітками.

Завдання: на основі складеного опитувальника:

- 1) проведіть спостереження за конкретною дитиною старшої групи ДНЗ при аналізі певних ситуацій взаємодії дитини із вихователем та однолітками.
- 2) результати спостережень зазначайте у таблиці:

Таблиця 6

Орієнтовні питання опитувальника щодо визначення рівня емоційного благополуччя дитини старшого дошкільного віку

№	Предмет дослідження	Оцінка	
		Так	Ні
1.	Чи відчувається обрана Вами дитина винною у разі будь-яких невдач?		
2.	Чи приязно ставиться в іграх до представників іншої статі?		
3.	Чи успішно вирішує конфлікти з однолітками?		
...			
10.			

- 3) на основі простого підрахунку результатів оцінювання за запропонованими категоріями («так» чи «ні») визначте умовний рівень емоційного благополуччя дитини.

Форма роботи: відвідування ДНЗ.

Лабораторне заняття №5 (2 год.)

Мета: засвоїти навички роботи з дошкільниками по створенню у них позитивного емоційного комфорту; розвивати у дітей навички спілкування, групової взаємодії, почуття єдності, поваги та доброзичливого ставлення до інших; розвивати уміння позбуватися емоційного напруження.

Завдання: на основі опрацювання посібника Т.І. Прищепи «Соціалізація дошкільників в умовах ДНЗ» підготувати одне із запропонованих автором занять (див. розділ «Конспекти занять із дітьми середнього і старшого дошкільного віку») до проведення з уявною групою дітей в аудиторних умовах.

Форма роботи: перегляд на аудиторному занятті.

Література: основна: №3, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 33.

додаткова: №2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

3.2. Характеристика занять по ознайомленню із довкіллям щодо набуття дошкільниками соціальної компетентності

План

1. Довкілля: його види і роль у набутті дитиною-дошкільником соціальної компетентності.
2. Сучасні підходи до таксономії занять з дітьми по набуттю ними життєвої компетентності.
3. Специфіка заняття у ДНЗ із суспільного довкілля з огляду на формування у дітей різного віку соціальної компетентності.

Тези до теми

1. Довкілля: його види і роль у набутті дитиною-дошкільником соціальної компетентності

Довкілля як джерело набуття дітьми цілісних знань про природу, суспільне середовище, життя людини та саму людину.

Види довкілля, які визначають вплив на формування соціальної компетентності дитини:

- природне довкілля;
- модифіковане природне середовище;
- штучний світ, створений людиною для власного існування;
- соціальне довкілля.

Соціальне довкілля як система взаємовідносин, що склалася у суспільстві, в конкретному соціумі.

Роль довкілля у набутті дитиною-дошкільником соціальної компетентності. Взаємодія із дитини дошкільного віку соціальним довкіллям як джерело розвитку й соціалізації особистості.

Дотримання вимог Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» щодо формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку, забезпечення її соціально-морального та соціально-емоційного розвитку на заняттях як необхідна педагогічна умова організації роботи даного напрямку.

2. Сучасні підходи до таксономії занять з дітьми по набуттю ними життєвої компетентності

Коротка характеристика сучасного заняття у ДНЗ з огляду на оновлення освітніх підходів до розширення світогляду дитини дошкільного віку; ознайомленням її із суспільним довкіллям та формуванням основ соціальної компетентності.

Основні види занять (за Н.В.Гавриш):

За змістом:

1. Односпрямовані, у межах одного виду діяльності:
 - предметні /за шкільним принципом/;
 - тематичні – розкриття певної теми, що вивчається;
2. Різноструковані:

- *інтегроване* (формування системних знань за рахунок поєднання різних видів діяльності, проте перехід їх одне до одного є нерельєфним);
- *комплексне* (із різкою зміною видів діяльності).

Різнострамовані заняття як найбільш ефективна форма роботи по ознайомленню дітей із довкіллям, оскільки вони на підставі життєвого досвіду, раніше засвоєних знань формують у дитини готовність до самостійної пізнавальної діяльності.

Використання ідей педагогів-гуманістів В.О.Сухомлинського та Ш.О.Амонашвілі в практиці роботи з дошкільниками по формуванню у них соціальної компетентності («уроки мислення», «уроки природи» тощо).

3 Специфіка заняття у ДНЗ із суспільного довкілля з огляду на формування у дітей різного віку соціальної компетентності

Зміст занять із суспільного довкілля як інтеграція знань з різних галузей науки – суспільствознавства, художньої літератури, розвитку мовлення, художньої літератури, народознавства, природознавства, інформатики тощо.

Специфіка заняття із суспільного довкілля (щодо педагогічного керівництва з огляду на формування у дітей життєвої компетентності). На заняттях із суспільного довкілля вихователь повинен:

- навчати дітей поведінки в громадських місцях і правилам дорожнього руху та іншими видами виховної роботи;
- визначати ступінь розвитку у дитини соціально-моральних вмінь (відкритість контактам, адекватність поведінки в життєвій ситуації, відчуття себе членом групи, здатність орієнтуватися на моральну норму і керуватися совістю); використовувати ефективні методи впливу на дітей з метою формування у них совісного ставлення до однолітків та дорослих, виховання відповідальності;
- використовувати безпосередні й опосередковані методи формування у дитини моральних норм з метою набуття нею життєвого соціального досвіду поведінки тощо.

Використання інтегративного підходу у проведенні занять по ознайомленню із суспільним довкіллям з метою більш ефективного й повноцінного формування у дошкільників різного віку поняття про соціокультурне оточення.

Орієнтовна тематика занять із ознайомлення з суспільним довкіллям, які проводяться з дітьми різних вікових груп по формуванню у них соціальної компетентності:

- «Сім'я»;
- «Ми всі різні»;
- «Мої права та обов'язки»;
- «Вивчаю себе, вивчаю інших»;
- «Дружба починається з посмішки»;
- «Найдорожча моя матуся».
- «Скоро до школи» тощо.

Основні *засоби*, які використовуються на заняттях по ознайомленню дітей із суспільним довкіллям:

- середовище – природне, соціальне, мовленнєве і т.д.,
- природа та явища природи;
- ігри та іграшки,
- предмети побуту, сучасна техніка,
- різні види мистецтва – література, музика, архітектура, декоративно-ужиткове мистецтво,
- фольклор та його види,
- усна народна творчість як різновид фольклору,
- ТЗН та новітні засоби інформації та комунікації,
- мікро- та макро- середовище.

Остання категорія (мікро- та макро- середовище) є найбільш дієвим засобом щодо ознайомлення дошкільників із суспільним довкіллям та формування у дітей соціальної компетентності.

На заняттях по ознайомленню із суспільним довкіллям адаптація людинознавчого матеріалу до рівня сприйняття у дошкільному віці передбачає його наближення до власного досвіду дитини, звернення до наявних у неї знань і почуттів, висвітлення життєво найважливіших для неї відомостей, обмеження обсягу цього матеріалу доцільністю, мінімально необхідною достатністю.

Етапи проведення заняття по ознайомленню її із суспільним довкіллям.

Планування та облік роботи по проведенню занять із суспільного довкілля у різних вікових групах.

Ключові поняття: заняття, довкілля, види довкілля, суспільне довкілля, соціальне довкілля, планування, облік.

Контрольні запитання та завдання

1. Схарактеризуйте вплив кожного із видів довкілля на входження дитини у навколишній світ.
2. Чим визначається педагогічний потенціал природного довкілля з огляду на соціалізацію дитини дошкільного віку?
3. Чим визначається специфіка занять із суспільного довкілля з огляду на необхідність підготувати дошкільника до життя серед рідних, знайомих і чужих людей, адаптувати його до різних видів соціуму?
4. Перелічіть засоби, які використовуються на заняттях із суспільного довкілля й коротко схарактеризуйте їх педагогічний потенціал.

Завдання до самостійної роботи

Підготуйте до показу на лабораторному аудиторному занятті одне із занять по ознайомленню дітей із довкіллям.

Форма контролю: перегляд на лабораторному занятті

План семінарського заняття

1. Довкілля: його види і роль у набутті дитиною-дошкільником соціальної компетентності.

2. Сучасні підходи до таксономії занять з дітьми по набуттю ними життєвої компетентності.
3. Специфіка заняття у ДНЗ із суспільного докiлля з огляду на формування у дітей рiзного вiку соцiальної компетентності.

Мета заняття:

- виявити знання методики проведення заняття по ознайомленню дітей із суспільним докiллям як ефективної форми щодо формування у дошкiльників соцiальної компетентності.
- з'ясувати ступiнь готовності студентів до проведення занять по ознайомленню дітей із суспільним докiллям з метою формування у дошкiльників знань про соцiум та набуття ними основ соцiальної компетентності.

Лабораторне заняття №6 (2 год.)

Мета: засвоїти навички проведення занять по ознайомленню дітей із докiллям з метою формування у них соцiальної компетентності.

Завдання: підготувати до проведення одне заняття по ознайомленню із докiллям /з уявною групою дітей/ в аудиторних умовах.

Форма роботи: перегляд на аудиторному занятті.

Література: *Основна:* 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 32, 33.

Додаткова: 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

3.3. Педагогічна майстерність вихователя як чинник формування у дошкiльників соцiальної компетентності

План

1. Завдання діяльності педагога ДНЗ по формуванню соцiальної компетентності у дошкiльників.
2. Базова програма розвитку дитини дошкiльного вiку «Я у Свiті» про необхідність забезпечення вихователем екології особистості дошкiльника
3. Педагогічна зрілість вихователя ДНЗ: складові та сутнісна характеристика.

Тези до теми

1. *Завдання діяльності педагога ДНЗ по формуванню соцiальної компетентності у дошкiльників.*

Вихователь дитячого садка як посередник, «зв'язковий» між життям дитини у вузькому колі сім'ї і широким світом, в який вона поступово входить. Завдання діяльності педагога ДНЗ по формуванню соцiальної компетентності у дошкiльників – психологічно підготувати дошкiльника до нормального функціонування серед чужих людей, адаптувати його до незнайомого соцiуму.

Роль педагога у формуванні відповідального ставлення дитини до довкілля, соціуму та самого себе; у розвитку аналізу мотивів особистої поведінки.

Розвиток самосвідомості дошкільника як важлива умова забезпечення його нормальної адаптації до широкого життя. Спрямування діяльності вихователя дитячого садка на формування в кожній дитини образу-«Я», на розвиток у неї системи знань, позитивного емоційно-ціннісного ставлення до себе, здатності без спонукань і контролю ззовні регулювати власні поведінку і діяльність.

Соціальна адаптація як важлива умова соціалізації дитини, яка передбачає сформованість у дошкільника елементарної системи моральних знань, звичок, мотивів поведінки.

2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про необхідність забезпечення вихователем екології особистості дошкільника.

Визначення необхідності забезпечення *екології особистості дошкільника* як пріоритет діяльності сучасного педагога ДНЗ. задекларований у Базовій програмі «Я у Світі». Вимоги до вихователів з огляду на визнання екології особистості дитини та засад гуманістичного виховання – уміння підпорядковувати професійну діяльність інтересам дитини, орієнтування спілкування з нею (професійного та особистісного) на розкриття та розвиток природних сутнісних сил дошкільника.

Завдання педагогічної роботи по соціалізації дитини-дошкільника:

- сформувані у дитини цілісну картину світу, насамперед світу людських стосунків;
- культивувати у зростаючої особистості здібності й талант бути людиною, лишатися собою серед інших людей;
- психологічно підготувати дитину до її життя серед інших людей тощо.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про завдання, зміст та шляхи оптимізації взаємодії педагога ДНЗ з батьками з проблеми формування у дитини дошкільника належного рівня соціальної компетентності.

3. Педагогічна зрілість вихователя ДНЗ: складові та сутнісна характеристика.

Педагогічна зрілість вихователя ДНЗ як провідна умова реалізації завдань дошкільної освіти по формуванню у дитини-дошкільника соціальної компетентності. Складові педагогічної зрілості вихователя:

Професійна зрілість:

- психолого-педагогічна підготовленість
- методологічна та методична грамотність;
- педагогічна майстерність.

Особистісна зрілість:

- особистісна компетентність як комплекс особистісних якостей і умінь;
- соціальна компетентність як комплекс сформованих умінь у сфері соціалізації особистості;

Роль вихователя у проведенні *просвітницьких заходів* у ДНЗ (серед педагогічного колективу та батьків) як активного співучасника заходів, коли педагог може відтворювати знайомі ситуації і самостійно коментувати, перетворювати їх, створювати нові, відкриваючи для себе в процесі активного «обігравання» кожної нову інформацію.

Види просвітницьких заходів з проблеми формування соціальної компетентності у дитини: проведення колективного та індивідуального консультування з питань соціального розвитку дитини; створення куточків «Соціалізації дитини», організація міні-бібліотечок з означеної тематики, проведення міні-виставок педагогічної, психологічної та методичної літератури (спільно із психологом ДНЗ); виступи на батьківських зборах тощо.

Форми *співпраці вихователя із психологом ДНЗ* по визначенню рівня набутої дитиною соціальної компетентності (аналіз умов сімейного виховання, дослідження статусу дитини у групі, дослідження особливостей поведінки дитини, рівня її взаємин із однолітками тощо).

Форми *підвищення кваліфікації* вихователя з проблеми формування у дошкільників соціальної компетентності: виступи на міських семінарах; проведення занять у «Школі педагога» з означеної проблеми, підготовка доповідей, складання конспектів занять, вивчення передового педагогічного досвіду; опрацювання новітньої педагогічної та методичної літератури, робота з матеріалами Internet-мережі щодо поповнення теоретичних знань з проблеми соціалізації дитини дошкільного віку, проведення та участь у відповідних тренінгах тощо.

Ключові поняття: екологія особистості дошкільника, педагогічна зрілість вихователя, професійна зрілість, особистісна зрілість.

Контрольні запитання та завдання

1. Які завдання, відповідно до вимог сучасної дошкільної освіти, постають перед вихователем ДНЗ з огляду реалізацію компетентнісного підходу в соціалізації дитини-дошкільника та формування у неї соціальної компетентності?
2. Як Ви розумієте поняття «екологія особистості»? Яким чином це пов'язано із поняттям «екологія» (природозбереження)?
3. Чи готові Ви як майбутній вихователь до реалізації умов захисту екології дитинства? Які умови є найбільш складними для Вас?

Завдання до самостійної роботи

Проаналізуйте рівень своєї особистісної компетентності як майбутнього вихователя ДНЗ (відповідно до переліку особистісних якостей і умінь, зазначених у змісті Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі») і занесіть результати самоаналізу до таблиці:

Таблиця 6

Характеристика результатів самоаналізу особистісної компетентності

Особистісні якості та уміння	Самооцінка рівня сформованості			Примітки
	Високий	Достатній	Недостатній	
Інтелектуальні				
Моральні				
Емоційні				
Вольові				
Перцептивні				
Контрольно-оцінні				

Форма контролю: доповідь на семінарському занятті.

План семінарського заняття

1. Завдання діяльності педагога ДНЗ по формуванню соціальної компетентності у дошкільників.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про необхідність забезпечення вихователем екології особистості дошкільника.
3. Завдання педагогічної роботи по соціалізації дитини-дошкільника.
4. Педагогічна зрілість вихователя ДНЗ: складові та сутнісна характеристика.
5. Форми підвищення педагогічної майстерності вихователя по формуванню у дошкільників соціальної компетентності.

Мета заняття:

- підвести студентів до розуміння ролі педагогічної майстерності вихователя по формуванню у дошкільників соціальної компетентності;
- активізувати особистісне ставлення до завдань по формуванню у дітей основ соціалізації та набуття ними соціальної компетентності.

Література: Основна: №1, 2, 4, 6, 8, 11, 16, 17, 18, 20, 21, 25, 30.

Додаткова: №5, 13, 14, 17, 19, 21, 31.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Антонова Т. В. Как помочь дошкольнику войти в современный мир / Т. В. Антонова. – М. : Знание, 1995. – 128 с.
2. Артемова Л. Соціалізація дитини в родині / Л. Артемова // Дошкільне виховання. – 2004. – № 3. – С. 3-5.
3. Артемова Л. В. Ознайомлення із навколишньою дійсністю – засіб збагачення ігор дітей / Л. В. Артемова // Дошкільне виховання. – 1989. – №3. – С. 11-12.
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Академія педагогічних наук України; Наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2009. – 430 с.
5. Білоусова Н. Становлення моральної свідомості: психологічні аспекти / Н. Білоусова // Дошкільне виховання. – 2005 – №1. – С. 10-11.
6. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі [підручник для ВНЗ] / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 408 с.
7. Богуш А.М. Шляхи ознайомлення з предметами довкілля. – Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. – Запоріжжя: Просвіта, 2000.
8. Богуш А.М., Ільченко В.П. Довкілля для дітей дошкільного віку. У 2-х ч.– Полтава, 2001. – Ч.І. – 128 с.
9. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. :Педагогика, 1968. – 180 с.
10. Виноградова Н.Ф., Куликова Т.А. Дети, взрослые и мир вокруг / Н.Ф.Виноградова, Т.А.Куликова. – М.: Знание, 1993. – 218 с.
11. Виховання дошкільника в праці /З.Н. Борисова. Г.В. Беленька, М.А. Машовець та ін. – 2-ге вид., стер. – К., 2002. – 112 с.
12. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999. – 60 с.
13. Діти і соціум: монографія / [за заг. ред. А. М. Богуш] – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 503 с.
14. Козлова С.А. Теория и методика ознакомления дошкольников с социальной действительностью. – М., 1998.
15. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-методичний посібник / Наук. ред. О.Л. Кононко. – К.: Пед. Журнал «Дошкільне виховання» 2003. - 243 с.
16. Кондратенко Н.І. Сучасні підходи до оцінювання життєвої компетентності та особистісних досягнень дошкільників / Н.І. Кондратенко // Наукові записки РДГУ. – 2005. – Вип.31. – С. 56-58.
17. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посібник до Базової програми розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / О.Л. Кононко. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
18. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): [навч. посіб. для вищ. навч.закладів] / О.Л.Кононко. – К., Освіта, 1998. – 255 с.

19. Кононко О.Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини / О. Л. Кононко // Дошкільне виховання. – 1999. – № 5. – С. 3-6.
20. Кузнецова В. Г., Левшина Н. И. О социализации дошкольников / В. Г. Кузнецова, Н. И. Левшина // Дошкольное воспитание. – 2006. – № 4. – С. 103.
21. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко [та ін.]. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
22. Мудрик А. В. Соціальний інтелект та соціальна компетентність / А. В. Мудрик // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №3. – С. 4-6.
23. Мухина В.С. Детская психология / В.С. Мухина. – М.: Педагогика, 1971. – 271 с.
24. Полякова М. Особенности организации предметно-пространственной среды / М. Полякова // Дошкольное воспитание. – 2006. – № 11. – С. 43-51.
25. Поніманська Т.І. Люди і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини / Т.І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 1999. – № 8. – С. 14
26. Поніманська Т.І. Формування соціальної компетентності дитини. / Т.І. Поніманська // Нова педагогічна думка. – 1998. – № 2.
27. Прищепа Т. І. Соціалізація дошкільників в умовах ДНЗ / Т. І. Прищепа. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 169 с. – (серія «Психологія виховання»).
28. Римашевская Л. О сотрудничестве старших дошкольников на занятии / Л. Римашевская // Дошкольное воспитание. – 2007. – № 6. – С. 18-20.
29. Сохань Л.В., Єрмакова І.Г., Несел Г.М. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / Л.В. Сохань та ін. – К.: Богдана, 2003. – 222 с.
30. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1978. – 72 с.
31. Сучасне заняття у ДНЗ : Навч.-метод. посібник / [за ред. Н. В. Гавриш]. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 496 с.
32. Фесюкова Л.Б. Соціально-особистісний розвиток старших дошкільників. – Х.: Веста, 2008. – 128 с.
33. Фомічова Л.І. Ознайомлення з оточуючим: Навч. посібник. – К.: Благовіст, 2002. – 217с.: с іл.
34. Эмоциональное развитие дошкольника: Пособие для воспитателей детского сада. / А.В. Запорожец, Я.З. Неверович, А.Д. Кошелева и др. Под ред. А.Д. Кошелевой. – М.: Просвещение, 1985. – 176 с.

Додаткова

1. Бітаєв В. А. Людина і соціокультурне середовище: проблема взаємо - адаптація / В. А. Бітаєв // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. – 2004. – №.3 – С. 81-90.
2. Богуш А.М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. Практикум. – К.: Вища школа, 1995.
3. Богуш А.М., Орланова Н.П., Зеленко Н.І., Лихолетова В.К. Методика

- розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / За ред. А.М.Богущ. – К.: Вища школа, 1992. – 414 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1140 с.
 5. Гладченко О.М. «Ознайомлення дошкільників із навколишнім світом». До Базової програми «Я у Світі» / О.М.Гладченко. – Х. : Вид. група «Основа», 2011. – 191 с.
 6. Гумовська Л.М. Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників. Авторська програма. Розробки занять для дітей 3-6 років життя / Л.М. Гумовська. – Х. : Вид. група «Основа», 2011. – 218 с.
 7. Дибіна О. В. Дитина та навколишній світ: Програма та метод. рекомендації для занять з дітьми 2-7 років / О. В. Дибіна. – Х. : Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – 80 с.
 8. Життєва компетентність особистості: Наук.-метод. посіб. / Ред.: Л.В. Сохань; Наук.-метод. центр серед. освіти. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
 9. Ігнат'єва С.А., Калмикова А.Л. Довкілля. Середня група. – Х.: Веста, 2008. – 112 с.
 10. Ігнат'єва С.А., Назаренко А.А. Довкілля. Старша група. – Х.: Веста, 2008. – 112 с.
 11. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія [упор. З. М. Борисова]. – К. : Вища школа. – 2002. – 435 с.
 12. Компетентність і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23-30.
 13. Комратова Н.Г., Грибова Л.Ф.. Мир, в котором я живу. Методическое пособие по ознакомлению детей 3-7 лет с окружающим миром (Программа развития). – М.: Сфера, 2006. – 144 с.
 14. Кононко О. Дитяча субкультура як цінність і складова особистісно-орієнтованої освіти // Дошкільне виховання. 2001. – № 12. – С.6-9.
 15. Кононко О.Л. Реалізація Базового компонента дошкільної освіти як запорука життєвої компетентності дошкільника / О. Л. Кононко // Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні. – К., 1999. – №5. – С. 5-7.
 16. Кононко О.Л. Статеве самосвідомість як складова морального розвитку дошкільника / О. Л. Кононко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К.: Педагогічна думка, 1999.
 17. Кононко О.Л. Чтобы личность состоялась / О. Л. Кононко // Радянська школа. – 1991. – №8. – С. 10.
 18. Кортоузова С. Ю. Педагогические условия гуманистического воспитания старших дошкольников на занятиях в ДОУ. : дисс. ... канд. пед наук: 13.00.08 «дошкольное образование» / Кортоузова Стелла Юрьевна. – Елец, 2005. – 184 с. – [http:// www. diss.ru](http://www.diss.ru)
 19. Крулехт М. Ребенок познает предметный мир / М. Крулехт // Дошкольное воспитание. – 2007. – № 1. – С. 45-47.

20. Крутій К. Л., Маковецька Н. В. Подорож у докiлля / [методичнi рекомендацiї] / К. Л. Крутій, Н. В. Маковецька. – Запорiжжя: ТОВ. «ЛiПС ЛТД», 2003. – 136 с.
21. Кузьменко В. У. Соцiальна компетентнiсть дошкiльнят : особливостi, показники та шляхи розвитку / В. У. Кузьменко // Дошкiльне виховання. – 2001. – № 9. – С. 15-20.
22. Курiнна С. М. Особливостi соцiалiзацiї дiтей шести-семи рокiв в рiзних умовах життєдiяльностi : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13. 00. 05 «Соцiальна педагогiка» / Курiнна Свiтлана Миколаївна. – Луганськ, 2004. – 202 с.
23. Новий тлумачний словник української мови – Т. 2. – К. : Аконiт, 1999. – С. 96.
24. Ознайомлення з навколишнiм свiтом та розвиток мовлення дiтей дошкiльного вiку. iнтегрованi заняття / [упор. В. Л. Сухар]. – Х.: Веста, 2008. – 80 с. (бiблiотека вихователя дитячого садка).
25. Печенко I. П. Соцiалiзацiя дiтей в умовах сiльських навчально-виховних комплексiв «загальноосвiтнiй навчальний заклад-дошкiльний навчальний заклад» : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкiльна педагогiка» / Печенко Iнна Петрiвна. — К., 2003. — 201 с.
26. Понiманська Т. I. Виховання як чинник соцiалiзацiї особистостi дитини в гуманiстичнiй педагогiцi i психологiї / Т. I. Понiманська // Особистiсть i трансформацiйнi процеси у суспiльствi. Психолого-педагогiчнi проблеми сучасної освiти. – Х., 1999. – Ч.3. – С. 133-136.
27. Понiманська Т. I. Моральне виховання дошкiльникiв / Т. I. Понiманська. – К.: Вища школа, 1993. – 154 с.
28. Проблеми соцiальної компетентностi молодi: монографiя / В. М. Шахрай. – Бiла Церква, 2009. – 115 с.
29. Репина Т. А. Проблема полоролевой социализации детей. – М.: Изд-во Моск. псих.-социальн. ин-та, 2004. – 205 с.
30. Реформування дошкiльної освiти та становлення життєвої компетентностi дошкiльника: матерiали Мiжнар. наук.-практ. конф., 28 - 29 трав., 2008 р., Луцьк / Уклад.: I. Ю. Фiлiппова; Волин. нац. ун-т iм. Л. Українки. — Луцьк, 2008. – 120 с.
31. Сухомлинська О. В. Неминушi цiнностi у вихованнi дiтей та молодi / О. В. Сухомлинська // Педагогiчна газета. – 1997. – №1. – С. 3.
32. Флиер А. Я. Культурная компетентность личности: между проблемами образования и национальной политикой / А. Я. Флиер // Общественные науки и современность. – 2000. – № 2. – С. 165.
33. Формирование взаимоотношений дошкольников в детском саду и семье / Под ред. В. К. Котырло. – М. : Педагогика, 1987. – 145 с.
34. Чорна О. О. Виховання у молодших школярiв шанобливого ставлення о людей: Метод. Реком. / О. О. Чорна. – Умань: РВУ «Софiя», 2009. – 40 с.

ГЛОСАРІЙ

А

Авторитарність — стиль керівництва і лідерства, що полягає в жорсткій централізації управлінських функцій, гальмуванні ініціативи підлеглих, використанні диктату та опіки як тактики спілкування; застосуванні вимог, повчань, погроз, тиску, нотацій, заборон, заохочень та покарань.

Агресія — специфічна форма поведінки, що характеризується демонстрацією переваги сили, завдає або має намір завдати шкоду іншій людині, тварині.

Адаптація — комплекс процесів і дій, спрямованих на пристосування до змінних умов існування.

Акселерація — прискорене зростання і статеве дозрівання дітей порівняно з попередніми поколіннями.

Активність — прагнення дитини підтримувати життєво важливі зв'язки з навколишнім світом та перетворювати його.

Алгоритм — послідовність команд для розв'язання поставлених задач.

Альтернатива — необхідність вибору одного з двох або кількох можливих рішень, варіантів; можливості, кожна з яких виключає одна одну.

Альтруїзм — безкорислива турбота про інших, здатність поступитися власними інтересами заради інших.

Амбівалентна поведінка — поведінка особистості, яка характеризується суперечливим ставленням до певного об'єкта з одночасною спрямованістю на нього протилежних почуттів (любові-ненависті, симпатії-антипатії).

Амбівалентна поведінка — поведінка особистості, яка характеризується суперечливим ставленням до певного об'єкта, з одночасною спрямованістю на цей об'єкт протилежних, несумісних між собою схильностей, прагнень, переживань.

Амбіція — надмірне захоплення власним «Я», себелюбство, зарозумілість.

Ампліфікація — максимальне використання можливостей кожного вікового періоду для повноцінного психічного та особистісного розвитку дитини.

Антропометрія — сукупність методів і прийомів оцінювання морфологічних особливостей тіла людини: показників її зросту, ваги, зовнішніх форм тіла, а також функціональних потреб.

Асоціальна особистість — людина, поведінка якої не збігається із загальноприйнятими у суспільстві соціальними нормами і порушує права та інтереси інших.

Афективна поведінка — специфічна форма прояву людиною незадоволення, яка характеризується непослідовною, суперечливою, імпульсивною, мало вмотивованою активністю.

Б

База — основа споруди; засади, підвалини чогось.

Базовий — основний, засадовий.

Байдужість — стан, який характеризується притупленістю або цілковитою втратою особистістю інтересу до явищ, подій, діяльності, людей.

Безпорадність — нездатність керувати своєю поведінкою.

Варіативність — видозміна чогось, урізноманітнення, відхід від основного типу.

В

Вербальний — словесний, усний.

Взаємини — духовні утворення, що складаються в процесі спілкування і відображають його позитивний або негативний характер.

Виховання — залучення дитини до вироблених людством цінностей; створення сприятливих умов для реалізації нею свого особистісного потенціалу; формування основ ціннісного ставлення дитини до навколишнього світу та самої себе; створення її власного фонду «хочу».

Відповідальність особистості — усвідомлена необхідність співвідносити власну поведінку із суспільними нормами, давати собі звіт за результати прийнятих рішень та їх вплив на довкілля.

Вікові кризи — умовна назва перехідних етапів розвитку, які характеризуються зосередженням специфічних зрушень, змін, переломів в особистості дитини.

Вільне виховання — напрям у педагогіці, який розглядає освіту як допомогу дорослих природному процесу розвитку і саморозвитку дитини через набуття нею власного досвіду, стимуляцію її пізнавальної активності, самоосвіти і самовиховання.

Віртуальна реальність — імітація властивостей навколишнього світу з допомогою комп'ютера, засобів електроніки, відеотехніки.

Воля — здатність до свідомої саморегуляції поведінки і діяльності.

Впевненість у собі — переживання людиною своїх можливостей як адекватних поставленим життєвим задачам.

Впертість — форма поведінки, зумовлена мотивом самоствердження, яка проявляється у демонстративній непоступливості, намаганні дитини домогтися свого за будь-яку ціну, навіть усупереч здоровому глузду та об'єктивній необхідності.

Враження — чуттєві образи з яскраво вираженим емоційним забарвленням.

Вчинок у вихованні особистості — показник і міра морально-духовного розвитку особистості, що презентує єдність її знань, переживань і практичної дії.

Г

Гармонійний розвиток особистості — збалансований розвиток розумових, фізичних і духовних сил людини; співмірне поєднання зрілих форм свідомості, поведінки, діяльності.

Гідність — переживання людиною своєї цінності, усвідомлення власних чеснот, позитивних властивостей; повага до себе; здатність відстояти власну

позицію.

Гласність — явище, властиве демократичним формам взаємин органів управління, державних і суспільних організацій з громадянами на основі доступної, публічної, вільно поширюваної соціально значущої інформації.

Гностичний — пов'язаний з пізнанням життєвих явищ, подій, людей.

Гордість — моральне почуття, яке виникає внаслідок усвідомлення людиною суспільної значущості її чеснот і досягнень.

Громадянин — людина, що належить до постійного населення даної держави, користується всіма її правами, виконує обов'язки цієї держави.

Гуманізація — процес, в основі якого лежить світогляд, пронизаний повагою до людської гідності, турботою про її благо.

Гуманізація виховного процесу — сучасна освітня стратегія, в центрі якої конкретна дитина з її можливостями, правом на творче самовираження, вільний розвиток та реалізацію природних здібностей.

Гуманізм — визнання цінності людської особистості, її права на вільний розвиток і реалізацію своїх можливостей.

Гумор — здатність бачити, розуміти й відображати смішне, реагувати на нього доброзичливо, жартома.

Г

Гендер — поняття, яким характеризують сформовані риси, ознаки, властивості суспільної поведінки особистості, пов'язані з її статтю.

Д

Девіантна поведінка — поведінка, що суперечить загальноприйнятим моральним або правовим нормам.

Дезадаптація — невідповідність статусу людини вимогам життєдіяльності, що не дає їй змоги пристосуватися до умов соціального середовища.

Демократизація — процес формування правової держави, побудованої на принципах рівності й свободи.

Депривація — втрата особистістю можливості задовольнити свої основні потреби, позбавлення бажаного об'єкта або людини.

Детермінізм — зумовленість явищ чи подій, досягнень або вчинків людини об'єктивними причинами.

Децентрація — подолання егоцентризму; вміння подивитися на речі і явища з різних сторін, розуміння і прийняття того, що інші люди можуть сприймати щось по-своєму; уміння узгоджувати свою точку зору і дії з уявленнями та діями інших людей; здатність стати "на місце іншого".

Дисгармонія особистісна — непатологічні відхилення в особистісному розвитку, що виникають під впливом несприятливих обставин, кризових життєвих ситуацій.

Дискомфорт — неприємне відчуття неспокою, напруження, незадоволення, яке виникає під впливом шкідливих чинників.

Дисципліна — обов'язкове для всіх членів колективу дотримання встановленого порядку, правил.

Дитячий егоцентризм — позиція особистості, пов'язана з особливостями її пізнавальної сфери; характеризується зосередженням на власних прагненнях, переживаннях, інтересах; зумовлює нездатність брати до уваги іншого, враховувати протилежні позиції, коригувати власні висловлювання чи дії.

Дитячий колектив — група дітей, об'єднаних спільною метою, близькими інтересами, узгодженими мотивами спільної діяльності.

Дитячий негативізм — немотивований опір дитини зовнішньому впливу; прагнення діяти наперекір проханням, порадам, вимогам; протидія заради самої протидії.

Дитячі неврози — розлади вищої нервової системи, що виникають внаслідок дії занадто сильних або тривалих травмуючих чинників та проявляються у надмірній вразливості, емоційній неврівноваженості, страхах, нав'язливих станах дитини.

Довільна дія — підпорядкована конкретній меті дія, що засвідчує здатність цілеспрямовано долати труднощі на шляху до мети, докладати для цього власних зусиль.

Досвід — засноване на практиці чуттєве пізнання дійсності; єдність знань, умінь, навичок, переживань, розміркувань, реалізованих прагнень, звичок людини.

Досвід — чуттєве пізнання дійсності; єдність знань, умінь, навичок, переживань, розмірковувань, реалізованих прагнень, звичок людини.

Духовність — індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити «для інших».

Душевність — моральна риса особистості, що засвідчує теплоту і щирість її ставлення до інших.

Е

Егоїзм — позиція особистості, пов'язана з особливостями її моральної сфери; проявляється в крайній формі індивідуалізму, зорієнтованості виключно на себе, надмірному піклуванні про власні інтереси на шкоду інтересам інших.

Егоцентризм — крайня форма індивідуалізму, зорієнтованість винятково на себе, невміння й небажання брати до уваги інших.

Експертиза — розгляд якогось питання експертами з метою вироблення висновку; висновок, даний фахівцями.

Емоційний комфорт — стан максимальної зручності, задоволення, захищеності.

Емпатія — співпереживання, здатність розуміти інших, розпізнавати їх стан, адекватно на нього відгукуватися.

Еталон — точний зразок установленої одиниці виміру; мірило.

Ж

Життєва перспектива — усвідомлене освоєння особистістю свого майбутнього; здатність виробляти щодо нього прогностичні оцінки.

Життєдіяльність — весь спектр життєвої активності особистості, організація нею всіх сфер свого буття; самовизначення, здійснення життєвих виборів, реалізація цінностей.

З

Захисні механізми — стратегії, завдяки яким особистість уникає конфліктів, тривоги ціною викривлення реальності.

Захист психологічний — усунення або зведення особистістю до мінімуму негативних переживань, пов'язаних з конфліктами, тривогою, дискомфортом, що травмують її.

Звичка — схильність до усталених способів дій у різних умовах життя.

Здібності — психічні властивості, які ґрунтуються на природних задатках і є передумовою успішного виконання людиною певних видів діяльності, засвоєння нею знань, умінь, навичок.

Зона найближчого розвитку — розбіжність у рівні складності завдань, які дитина розв'язує самостійно та під керівництвом дорослого.

І

Ідентифікація — прийом пізнання, за допомогою якого встановлюється тотожність, подібність об'єктів, визначається спільність певних рис, ознак; віднесення до певного класу або групи речей..

Індивід — людина як біологічна істота, представник роду безвідносно до своїх особистісних якостей, соціального статусу.

Індивідуальність — складне інтегрування унікально своєрідних властивостей людини, особистість у своїй неповторності, своєрідності, унікальності.

Інновації в освіті — процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних технологій, завдяки яким підвищується її якість.

Інноваційні процеси — перетворення; введення нового, яке має відмінні від традиційних властивості й пов'язане із змінами смислових орієнтирів.

Інтеграція — об'єднання в ціле певних частин, елементів.

Інтелект — загальні розумові здібності людини; властивість особистості, що дає їй можливість успішно розв'язувати інтелектуальні задачі.

Інтенсифікація — посилення, збільшення напруженості, продуктивності, дієвості.

Інтерпретація — процес осмислення особистістю власного досвіду, досвіду інших людей.

Інфантилізм — відсталість розвитку, що характеризується збереженням у дитини старшого віку фізичних чи психічних рис попередніх вікових етапів.

Інформативність — насиченість змістом; кількість відомостей, знань, набуття

їх на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки.

К

Колективізм — готовність особистості нести відповідальність за спільну діяльність, вчиняти на користь колективу, свідомо узгоджувати індивідуальні й суспільні інтереси, допомагати іншим, проявляти доброзичливість й тактовність.

Коментар — пояснення, тлумачення певного тексту.

Компетентність — здатність особистості діяти адекватно, конструктивно, гнучко в різних сферах та умовах життя, досягати успіху; сукупна характеристика людини щодо відповідності її життєдіяльності умовам і вимогам життя та природним можливостям; володіння досвідом, який дає змогу висловлювати зважене судження, займати певну позицію.

Компетенція — коло питань, в яких особа добре поінформована; коло її повноважень, прав.

Комплекс — сукупність, поєднання якихось явищ.

Комунікабельність — риса особистості, яка виявляється у товариському ставленні до інших, готовності та вмінні ініціювати, налагоджувати, підтримувати контакти з ними.

Комунікабельність — риса особистості, яка проявляється у товариському ставленні до інших, готовності та

Комфорт — зручність, стан рівноваги; спокій, затишок.

Конфлікт — крайнє загострення суперечностей; зіткнення протилежних ідей, інтересів, потреб, оцінок.

Конфлікт соціальний — процес визрівання взаємних суперечностей і подолання їх; зіткнення протилежних ідей, інтересів, потреб, оцінок.

Конформізм — здатність людини пристосовувати свій устрій життя, думки, переживання до устрою життя, думок і почуттів соціальної групи, до якої вона належить; пристосовницьке прийняття готових стандартів поведінки.

Концепція — система наукових поглядів на ті чи інші явища. Культура — сукупність досягнень, надбань людини у її духовному розвитку; високий розвиток.

Креативність — творчі можливості людини, які проявляються в її інтересі та підвищеній чутливості до всього складного, незвичного, відкритості новому досвіду, неприйнятті стереотипів, здатності дивуватися, виробленні оригінальних продуктів діяльності, продукуванні нестандартних ідей.

Критерій — ознака, за якою здійснюється оцінка когось-чогось; мірило оцінки.

Культура спілкування — знання, вміння, навички будувати взаємини з іншими за моральними нормами.

Л

Лідер — особистість, яка має в групі певний авторитет, користується в ній підтримкою і довірою, здатна організувати, мобілізувати й повести групу за

собою.

Локомоції — рухи людини, які забезпечують її активне пересування у просторі та пристосування до нових умов життя (ходьба, біг, плавання тощо).

Любов — моральне почуття, яке полягає у стійкій, свідомій та самовідданій прихильності людини до когось-чого, в готовності зробити все від неї залежне заради благополуччя коханої людини.

М

Мета — передбачення свідомістю результату, на здобуття якого спрямовано діяльність.

Мислення — процес опосередкованого та узагальненого відображення людиною предметів та явищ дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях.

Міміка — виражальні рухи м'язів обличчя людини, які супроводжують її переживання, думки, наміри.

Міркування — ланцюг умовисновків, викладених у логічно-послідовній формі.

Модель — зразок певного виробу; зменшене відтворення або схема чогось.

Мораль — система поглядів та уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку.

Моральне виховання — процес оволодіння дітьми моральними категоріями, цінностями, ідеалами, прийняття

Моральність — вид практичної діяльності, що мотивується моральними ідеалами, переконаннями, суб'єктивними нормами та принципами.

Мотив — спонукальна причина дій та вчинків людини.

Мотивація — система мотивів, яка спонукає особистість до активної діяльності заради досягнення значущої мети.

Муки сумління — почуття моральної відповідальності людини перед іншими за свої вчинки. Переживається як порушення обов'язків у ході порівняння своїх вчинків з моральними або правовими нормами.

Н

Навчання — організований педагогом процес формування у дитини пізнавальної активності, пробудження потреби у нових знаннях; відкриття нею значущості учіння для її особистісного становлення, творчого ставлення до дійсності; розумовий розвиток дитини — розвиток уміння виділяти проблему, аналізувати її, знаходити адекватні засоби її розв'язання; формування уміння переносити набуті знання у нові умови життя; закладання основ дитячого фонду «можу».

Насильство — форма примусу, підкорення; жорстке поводження, завдання фізичних ушкоджень, приниження, образи, знущання, висміювання, нехтування потребами та інтересами дитини.

Наслідування — форма поведінки, яка полягає у відтворенні дій, ідеалів, рис характеру, манери діяльності інших людей.

Нормативний — такий, що встановлює норму, правило, за якими здійснюється діяльність.

О

Обдарованість — високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей.

Обов'язок — моральне почуття, яке регламентує межі свободи людини, виробляє звичку співвідносити особисте "хочу" із соціально доцільним "необхідно"; визначає соціально неприйнятну, неприпустиму і схвалювану поведінку.

Онтогенез — індивідуальний розвиток людини від зародження до смерті.

Оптимізація — процес вибору найвдалішого варіанту з можливих, приведення системи у найкращий (оптимальний) стан.

Оптимізація — процес надання діяльності найкращих із можливих, найдоцільніших, найвигідніших параметрів; приведення у найповнішу відповідність мети і засобів її досягнення.

Оптимізм — прояв соціального настрою, система поглядів, пройнятих переконанням у можливості утвердження ідеалів добра, справедливості, прогресу, упевненість у тому, що у світі володарює позитивне начало, добро.

Освіта — процес набуття людиною в процесі виховання та навчання базису особистісної культури, духовного обличчя.

Освітній простір — форма існування та поширення освітніх ідей і технологій.

Особистісний смисл — значущість когось-чогось для людини, пов'язана з її системою потреб та цінностей.

Особистість — соціальна особа, яка вільно та відповідально визначає свою позицію серед інших, виступає активним суб'єктом власної життєдіяльності, творчо ставиться до оточення та самої себе.

Оцінка — думка, міркування про якість, характер, значення чогось, ставлення до явищ, предметного світу, діяльності, поведінки, з'ясування їх відповідності певним нормам.

П

Педагогіка співробітництва — система методів і прийомів виховання і навчання, яка ґрунтується на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості.

Перевага — якість, властивість, що вигідно відрізняє когось, що-небудь від когось, чогось.

Перцепція — відображення свідомістю речей і явищ за допомогою органів чуттів.

Песимізм — світовідчуття, пройняте зневірою, настроєм безнадії.

Плюралізм — позиція, згідно з якою мають право на існування кілька або багато незалежних форм пізнання.

Позиція — точка зору, думка з якогось питання; система ставлень людини до світу та самої себе.

Порівняння — логічний прийом, що лежить в основі суджень про подібність та

відмінність об'єктів.

Потенціал — можливості, резерви, джерела, ще не використані особистістю, які за певних умов можуть бути використані нею для розв'язання певної життєвої задачі.

Потреба — об'єктивна необхідність у чомусь, внутрішня спонука активності особистості.

потреби по допомогу до інших, діяти незалежно й ініціативно.

Почуття — стійкі емоційні ставлення людини до явищ дійсності, які відображають значення цих явищ у зв'язку з потребами й мотивами.

Почуття "ми" — емоційна ідентифікація особистості з певною соціальною спільнотою, зокрема з дитячим колективом, що відбувається внаслідок уподібнення потреб, інтересів, очікувань, домагань, критеріїв оцінювання, ціннісних орієнтирів.

Правило — положення, яким установлюється порядок чогось.

Право — свобода дій особистості відповідно до її потреб та інтересів.

Працелюбність — риса особистості, що засвідчує готовність брати участь у суспільно значущій діяльності і досягати високих стандартів якості.

Предметний світ — матеріальні речі, створені руками людини, які спонукають її до практичної діяльності.

Прийняття рішення — процес та результат, що характеризують оцінку дитиною певної ситуації, проблеми, завдання та вибір нею конкретної системи дій для їх розв'язання.

Принцип — основне, вихідне положення теорії, науки.

Пріоритет — першість, переважне право на щось.

Проблемна ситуація — ситуація, для розв'язання якої дитина (соціальна група) має знайти й застосувати нові для себе знання чи способи дій.

Провідна діяльність — різновид діяльності, що зумовлює найголовніші зміни в свідомості та особистості дитини, виникнення вікових новоутворень на даному етапі її розвитку.

Прогностичний — звернений у майбутнє.

Продуктивність життєдіяльності — сукупність успіхів і досягнень людини за певний проміжок часу.

Простір "Я" — все, що особистість включає до складу свого "Я", що цінує, любить, приймає.

Р

Реабілітація — відновлення здатності особистості до активного буття.

Регламентований — упорядкований, підпорядкований правилам, що встановлюють певний порядок.

Рекреація — приміщення для відновлення сил; перерва між заняттями; приміщення для відпочинку.

Ретроспективний — звернений до минулого.

Рефлексія — роздуми, аналіз особистістю власних думок, почуттів, якостей, вчинків; усвідомлення того, як вона сприймається та оцінюється іншими

людьми.

Рівень домагань — оцінка особистістю своїх імовірних здібностей та можливостей, чекання в майбутньому такої їх реалізації, яка задовольнила б плани й запити (виявляється у ступені складності цілей і трудності завдань, які вона свідомо перед собою ставить).

Розвиток — процес кількісних і якісних змін в становленні особистості, її ціннісного ставлення до навколишнього світу та самої себе.

Роль — форма соціальної поведінки; соціальна функція особистості, яка полягає у виконанні нею прийнятих у даній групі норм, правил, приписів.

С

Самоактуалізація — прагнення особистості до якнайповнішої самореалізації і самовдосконалення.

Самовизначення — свідомий вибір позиції в конкретній життєвій ситуації; обґрунтування та відстоювання власної значущості у соціумі.

Самозбереження — діяльність людини, спрямована на охорону свого організму, психіки та особистості від впливів негативних чинників.

Самоконтроль — здатність особистості аналізувати й оцінювати власну поведінку та діяльність з метою перевірки досягнутих результатів та приведення їх у відповідність до поставлених цілей, суспільно значущих норм, власних вимог та уявлень.

Самолюбство — почуття власної гідності, поєднане з небезстороннім ставленням людини до думки про неї авторитетних інших.

Самооцінка — цінність, якою дитина наділяє себе в цілому та окремі свої властивості, здібності, досягнення.

Самопізнання — аналіз дитиною своєї зовнішності, можливостей, якостей, вчинків, досягнень, свого внутрішнього життя.

Самореалізація — процес здійснення особистістю своїх планів, намірів, намагань у різних сферах і видах діяльності; її прагнення розвинути свої сильні сторони.

Саморегуляція — самовплив з метою свідомого управління особистістю своїми станами відповідно до вимог ситуації та доцільності.

Самосвідомість — здатність сприймати себе зі сторони, розуміти своє значення для інших; усвідомлення й оцінка свого ставлення до світу, себе як особистості, своїх вчинків, дій, думок, почуттів, бажань, інтересів.

Самоставлення — стійке почуття, яке виникає на основі самосприймання, самооцінки та оцінок значущого оточення.

Самоствердження — поведінка, викликана прагненням особистості реалізувати власні домагання.

Самостійність — здатність покладатися на власні сили, не звертатися без потреби по допомогу до інших, діяти незалежно й ініціативно.

Самоцінність дитинства — розуміння значущості, цінності, важливості періоду дитинства для становлення особистості; усвідомлення його скороминущого значення.

Світогляд — система поглядів людини на об'єктивний світ і своє місце в ньому, на своє ставлення до навколишньої дійсності і самої себе, а також зумовлені цими поглядами життєва позиція, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації.

Свобода людини — можливість що-небудь робити, у певний спосіб діяти; відсутність обмежень, утисків у чомусь.

Сензитивний — чутливий; найсприятливіший етап для розвитку певних функцій, освоєння певних способів або видів діяльності.

Сензитивні періоди — вікові періоди особливої чутливості дитини до певних впливів навколишньої дійсності.

Середовище розвивальне — єдність соціальних і предметних засобів збагачення різноманітної діяльності дитини.

Серіація — логічна операція упорядкування предметів за ступенем інтенсивності виділеної ознаки.

Символ — те, що слугує умовним позначенням певного поняття.

Смисл життя — цілісне уявлення особистості про своє призначення, вищу мету, фундаментальні засади власного буття, життєво значущі цінності.

Смисловий бар'єр — взаємне нерозуміння між людьми внаслідок наділення одних і тих самих явищ різним значенням.

Совість — внутрішня етична інстанція, мотиваційно-смилова установка особистості; усвідомлення нею добра і зла, душевний відгук на них, свідома відповідальність за себе та інших; форма морально-емоційного самоконтролю.

Соціалізація — процес соціального розвитку людини, формування соціальних якостей особистості через засвоєння нею групових цінностей і норм.

Соціальна адаптація — процес і результат пристосування людини до умов соціального середовища та водночас часткове пристосування самого середовища до людини з метою співіснування.

Соціальна активність — свідома, цілеспрямована діяльність людини, орієнтована як на перетворення об'єктивних соціальних умов, так і на формування соціальних якостей власної особистості.

Соціальна допомога — система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки та послуг, які надає окремим особам або групам соціальна служба для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їхнього соціального статусу, повноцінної життєдіяльності, адаптації у суспільстві.

Соціальна зрілість — сформованість умінь, ціннісних орієнтацій, спрямованості діяльності на реалізацію суспільних ідеалів та якісне виконання соціальних ролей, що є свідченням відповідного рівня інтелектуального, емоційного та вольового розвитку особистості, який дає їй змогу усвідомити своє місце у системі суспільних відносин, бути відповідальною за свої дії, вчинки.

Соціальна реабілітація — відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей, їхніх соціальних функцій, приведення поведінки у відповідність із загальноновизнаними правилами і нормами.

Соціальна ситуація розвитку — особливе поєднання внутрішніх процесів і зовнішніх умов розвитку, типових для кожного вікового етапу.

Соціальне виховання — процес та результат цілеспрямованого впливу на людину з метою оволодіння нею загальнолюдськими та спеціальними знаннями, соціальним досвідом, позитивними ціннісними орієнтаціями, соціально значущими якостями.

Соціальне самовизначення — свідоме знаходження особистістю власної, досить незалежної позиції у системі соціальних зв'язків та відносин з іншими людьми в різних сферах життєдіяльності.

Соціальний патронаж — вид соціального обслуговування, переважно вдома у клієнтів, що полягає в постійному соціальному нагляді, регулярному відвідуванні їхнього помешкання соціальним працівником, надання необхідної економічної, матеріальної, побутової допомоги, здійснення нескладних медичних маніпуляцій тощо.

Соціальні норми — засоби соціальної регуляції поведінки особистості і соціальної групи, зафіксовані у вербальній, знаковій чи символічній формі, очікувань та вимог соціальної спільноти (групи, організації, суспільства в цілому).

Соціальні технології — сукупність процедур та операцій, за допомогою яких реалізується певний соціальний проект або конкретна ідея перетворення соціальної реальності.

Соціально-виховне середовище — сукупність умов життєдіяльності особистості, що цілеспрямовано впливають на її свідомість та поведінку з метою формування певних якостей, переконань, позитивних ціннісних орієнтацій та потреб.

Соціально-психологічна занедбаність дитини — результат довготривалого позбавлення дитини виховного впливу та належних умов для її нормального фізичного, психічного і соціального розвитку.

Статева роль — роль, зумовлена належністю до певної статевої групи, яка визначається біологічними, психологічними та соціальними чинниками.

Статеве виховання — вплив на психічний і фізичний розвиток хлопчика і дівчинки з метою оптимізації їх діяльності, пов'язаної з відносинами представників різної статі, з формуванням статезорольової позиції.

Статус — місце людини в системі міжособистісних взаємин, яке визначає ступінь визнання-невизнання, поваги-неповаги, симпатії-антипатії до неї з боку членів певної соціальної групи.

Стать — сукупність тілесних, фізіологічних, поведінкових, соціальних ознак, на підставі яких людину вважають чоловіком (хлопчиком) або жінкою (дівчинкою).

Стиль виховання — усталена система способів і прийомів, які використовує вихователь у педагогічній взаємодії з вихованцями.

Стиль життя — індивідуальний спосіб існування особистості, який фіксує її звички, смаки, схильності, риси, манери.

Страх — емоційна реакція на реальну або удавану небезпеку, що виникає на ґрунті інстинкту самозахисту, самозбереження. Структура — побудова, устрій, упорядження.

Стрес — особливий стан людини в період її пристосування до нових умов

життя, викликаний надмірною мобілізацією організму та психіки, що проявляється високою емоційною напруженістю, відчуттям загрози нормальній життєдіяльності або значущим цінностям.

Суб — частина слова, яка вказує на підпорядкованість меншого більшому.

Суб'єкт — людина як активна істота, що впливає на умови свого життя, виробляє до нього особисте ставлення, характеризується авторським началом, виступає розпорядником життєдіяльності, діячем, автором.

Суб'єкт життя — людина як активна істота, що впливає на умови свого життя, виробляє до нього особисте ставлення, характеризується авторським началом.

Суб'єктивність — позначення людського в людині, її внутрішнього світу.

Суб'єктність — усвідомлення дитиною свого фізичного, психічного та соціального «Я»; активне сприймання світу.

Субкультура — будь-яка відмінна за стилем та ідентичністю соціальна група.

Субсфера — частина сфери, підпорядкована їй. Синтез — логічний прийом уявного об'єднання частин, виділених у результаті аналізу в єдине ціле, та вивчення їх у взаємозв'язку. Сфера — ділянка, межі поширення особистісного буття людини. Становлення особистості — нескінченна наука народжень, трансформацій, якісно-кількісних змін особистості в ході її розвитку.

Т

Такт — почуття міри, яке підказує людині найделікатнішу лінію поведінки стосовно іншої; здатність поважати людей, рахуватися з їхньою власною гідністю.

Творча особистість — особистість, яка характеризується високим рівнем розвитку творчих здібностей, неабияким творчим потенціалом та схильністю до творчої діяльності.

Творча уява — вид уяви, який передбачає створення оригінального продукту.

Творчість — притаманна лише людині діяльність, що породжує якісно нове, відмінне, неповторне, оригінальне, унікальне.

Тенденція — схильність до чогось; напрям, в якому здійснюється розвиток певного явища.

Технологія педагогічна — сукупність способів і засобів здійснення педагогічних заходів, реалізації форм педагогічної діяльності. Толерантність — терпимість до чужої думки, віри, поведінки.

Толерантність — терпимість до чужої думки, віри, поведінки.

Тривожність — стан емоційної напруженості, настороженості, неспокою, тяжкого душевного дискомфорту, підвищеної вразливості під час утруднень, загостреного почуття провини і недооцінки себе у невизначених ситуаціях.

У

Упевненість у собі — розуміння людиною своїх можливостей як адекватних поставленим життєвим задачам.

Ф

Фасилітація — стиль педагогічного спілкування, який передбачає полегшення взаємодії під час спільної діяльності; ненав'язлива допомога окремій дитині або соціальній групі у пошуку способів виявлення та розв'язання проблем, налагодженні комунікативної взаємодії.

Формалізм — додержання зовнішньої форми на шкоду самій суті справи.

Функція — обов'язок, коло діяльності, призначення, роль; явище, яке залежить від іншого і зазнає змін із зміною цього іншого.

Х

Характер — переплетіння вроджених і набутих властивостей, в основі якого лежать особливості нервової системи і конституції людини; сукупність яскраво виражених і відносно стійких, притаманних їй рис, що проявляються у поведінці та діяльності.

Характеристика — опис характерних, таких що відрізняють дитину від інших, якостей, властивостей, рис.

Характеристика — опис якостей, властивостей, рис, що вирізняють дитину з-поміж інших.

Ц

Центрація — нездатність дитини стати на позицію іншої людини.

Ціннісне ставлення — активна спрямованість дитини на щось, яка базується на визначенні її високої об'єктивної значущості та суб'єктивного особистого смислу.

Ціннісні орієнтації — спрямованість інтересів і потреб особистості на певні цінності; надання переваги одним цінностям перед іншими; спосіб диференціації об'єктів і явищ за їхньою особистісною значущістю.

Цінність — поняття за допомогою якого визначають оцінку людиною об'єктивних чеснот і достоїнств навколишнього світу.

Ш

Шкала оцінок — методичний прийом, який дає змогу розділяти сукупність об'єктів за ступенем вираження спільної для них властивості.

Шкільна зрілість — інтегральна характеристика розвитку психіки та особистості напередодні вступу дитини до школи; фіксує оптимальний ступінь готовності 6-7-річної дитини до шкільного життя — свідомого виконання ролі учня, соціалізації у нових умовах, зрослих фізичних та інтелектуальних навантажень, регламентованої навчальної діяльності, самостійної поведінки, спілкування з широким колом нових людей.

Я

Я—категорія для означення індивідуальності особистості, прояву її свідомості.
Я-концепція — динамічна система уявлень людини про саму себе, що передбачає усвідомлення нею своїх властивостей, самооцінку та виражається певними установками і чеканнями щодо себе.

ДОДАТКИ

Завдання соціального розвитку дошкільника

(за Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»)

- розвиток у дитини *потреби і здатності* сприймати себе в контексті взаємин з іншими людьми: співвідносити своє "Я" з іншими "Я" (дорослих, однолітків), знаходити спільне й відмінне, налагоджувати спілкування, радіти спільній діяльності, виконувати основні правила групи та визначати своє місце в ній, відчувати себе членом дитячого колективу;
- виховання в дошкільника здатності диференціювати людей *за різними ознаками*: родинної належності, віку, статі, симпатії-антипатії, роду занять; поводитися відповідно до цього;
- розвиток уміння ініціювати контакти з приємними людьми, встановлювати та підтримувати взаємодію з ними, налагоджувати спільну діяльність, радіти її результатам;
- формування у вихованців відчуття *оптимальної дистанції* (безпечної, комфортної) у стосунках з різними людьми — рідними, знайомими, чужими; навичок адекватної поведінки в чужому довір'ї, коректної відмови від спілкування з незнайомими;
- сприяння освоєнню дитиною основних *соціальних ролей* — представника певної статі, найменшого члена сім'ї, брата (сестри), онука, сусіда, товариша, вихованця, покупця, пасажира тощо; оволодіння відповідними стандартами поведінки;
- розвиток елементарної *життєвої перспективи*: уявлення про себе у минулому, теперішньому та ймовірному майбутньому;
- вироблення в дитини вміння орієнтуватися у своїх основних *правах і обов'язках*: розрізняти їх, називати основні, керуватися цими знаннями у реальній поведінці;
- формування в юної особистості здатності турбуватися про "власне місце", недоторканість "території свого Я", шанобливо ставитися до простору-Я однолітків і дорослих;
- учити визначати межі соціально схвалюваної, прийнятної та соціально неприпустимої форм поведінки; вправляти в умінні регулювати й стримувати неприйнятну для оточення поведінку;

- стимулювати бажання дитини бути визнаною авторитетними однолітками та дорослими; вчити орієнтуватися при цьому на власну самооцінку, довіряти своїм можливостям, розраховувати на себе;
- оснащення юної особистості різними засобами спілкування — *виразними* (усмішкою, поглядом, мімікою, виразними рухами і звуками), *зображу вольними* (позами, діями наближення, віддалення, втручання, притягування, відштовхування), *мовленнєвими* (словами звернення, вітання, подяки, прохання, пояснення, запитування, відстоювання своєї думки тощо);
- збагачення досвіду спілкування: створювати сприятливі умови для обміну інформацією і спільних дій дошкільнят, вправляти в умінні домовлятися, розподіляти функції, знаходити об'єднавче начало, поступатися, допомагати, проявляти безкорисливе лідерство, миролюбність, спокійно розв'язувати конфлікти, радіти та співчувати іншим.

Пріоритетні якості особистісного зростання дошкільника

<i>Назва</i>	<i>Зміст</i>
Самостійність	Здатність дошкільника діяти незалежно від керівництва і допомоги ззовні, звертатися по допомогу в разі об'єктивної необхідності, ефективно використовувати її в подальшій діяльності, відмовлятися від передчасної допомоги; ініціювати власні рішення, в різних життєвих ситуаціях покладатися на свій досвід, довіряти власним можливостям, бути здатним до самоорганізації, спроможним відстояти істину у суперечці, самому виробити судження з приводу когось-чогось.
Працелюбність	Усвідомлення дошкільником правила: неприродно бути пасивним, якщо ти здоровий – нормально перебувати у діяльному стані; розуміння необхідності й корисності трудових зусиль та їх практичних результатів; звичка легко включатися у діяльність, домагатися високих результатів
Людяність	Уміння брати інших до уваги, рахуватися з відмінною від власної точкою зору, визнавати чесноти і переваги інших людей; здатність розуміти інших, ставати на їхнє місце, співпереживати, за власним бажанням надавати допомогу; робити людям добро, не розраховуючи на винагороду; адекватно відгукуватися на горе, неуспіх або погане самопочуття інших, відповідно коригувати власну поведінку; вміння прощати.
Самолюбність	Орієнтація у власних чеснотах і вадах; здатність відстоювати власну гідність, розширювати простір свого «Я»; вміння покладатися на себе, довіряти самооцінці, співвідносити свої домагання з можливостями; небайдуже ставлення до думки про себе авторитетних людей; реалізація своїх прав, якісне виконання обов'язків; збалансованість прагнень до самореалізації, саморозвитку і самозбереження; гідний виграш і програш.
Спостережливість	Вміння не лише дивитися, а й бачити; помічати істотне, виділяти однакове, схоже, відмінне, особливе; уважно стежити очима за кимось-чимось, концентрувати на них увагу, зосереджуватися на певних об'єктах; здатність вивчати, аналізувати, знаходити знайоме в новому і нове у знайомому; вміння зосередитися на комусь-чомусь протягом певного часу.

Відповідальність	Серйозне ставлення до обов'язків, здатність надавати перевагу обов'язку перед розвагою; відповідати перед іншими за свої рішення та їхні наслідки; дотримання даного комусь слова, виконання обіцянки; послідовність у словах та вчинках; відчуття межі припустимої поведінки; бажання самовдосконалюватися; готовність визнати свої помилки, повинитися, розкаятися; вміння з власного бажання братися за складну або копітку справу.
Розсудливість	Уміння розмірковувати, логічно й послідовно викладати свої думки, орієнтуватися на здоровий глузд, формулювати судження з приводу когось - чогось, робити висновки, висувати припущення; здатність обговорювати з іншими свої проблеми, розповідати про них, вести бесіду, зважувати «за» і «проти»; виявляти інтерес до нової інформації, до розв'язання проблемних ситуацій, до розкриття сутності подій і явищ.
Справедливість	Здатність керуватися у своїх діях та поведінці істиною, поводитися відповідно з моральними правилами, совісно, чесно; брати до уваги домагання і можливості інших людей; визнавати відповідність прав — обов'язкам, вчинків — оцінкам, досягнень — авторитету; здатність чинити опір несправедливості
Самовладання	Уміння свідомо керувати власними почуттями, настроями, пориваннями, приводити їх у відповідність з конкретними життєвими обставинами; здатність стимулювати свою активність, налаштовуватися на потрібний лад, контролювати власні дії; вміння гальмувати небажані або неадекватні прояви, утримуватися від неправиль-
Креативність	Схильність до творчості, винахідництва, раціоналізаторства; прагнення відійти від шаблону, зразка, зробити по-своєму, надання переваги діяльності, яка дає можливість робити відкриття, виявляти неповторність, досліджувати, експериментувати, покладатися на свій життєвий досвід, ставити незвичні запитання і давати самостійні відповіді; смак до подолання труднощів, використання нових можливостей; здатність знаходити оригінальні рішення, радіти створенню нового.

**Робоча програма
навчальної дисципліни
«Методика формування у дошкільників
соціальної компетентності»
(за вимогами КМСОНП)**

**ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Методика формування у дошкільників
соціальної компетентності»**

Загальна характеристика навчальної дисципліни	Напрямок спеціальності, освітньо-кваліфікаційний рівень	Структура навчальної дисципліни
<p>Нормативна, цикл професійної підготовки</p> <p>Семестр: 6</p> <p>Кількість кредитів ECTS: 3</p> <p>Змістових модулів: 3</p> <p>Загальна кількість годин: 108</p>	<p>Шифр та назва напрямку 0101 - Педагогічна освіта</p> <p>Шифр та назва спеціальності: 6.010100 Дошкільна освіта. Практична психологія.</p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр</p>	<p>Лекції: 20 годин</p> <p>Семінари: 22 години</p> <p>Лабораторні: 12 годин</p> <p>Самостійна робота: 44 години</p> <p>Індивідуальна робота: 10 годин</p> <p>Вид контролю: 6 семестр – екзамен</p>

ПЕРЕДМОВА

Розбудова української державності загострила проблему формування соціальної компетентності у дітей і молоді, що зумовлено пошуком оптимальних шляхів підготовки їх до життя у оновленому соціально-економічному середовищі.

На сьогодні в Україні спостерігаються негативні тенденції в усіх сферах життєдіяльності людини, а саме: деградація моральних цінностей, соціальна дезадаптація, низька правова захищеність дітей. Усе це викликає необхідність формування у особистості соціальної компетентності як інтегративної якості, що системно характеризує реальну здатність людини адекватно й відповідно реагувати на стрімкі соціальні зміни.

Процес первинної соціалізації дітей дошкільного віку відбувається в різних якісних умовах, що ускладнює входження дітей у шкільне дитяче товариство, гальмує процес особистісного зростання малюків. Велика відповідальність щодо цього лягає на дорослих, особливо – на вихователів дошкільного навчального закладу (ДНЗ), які здійснюють цілеспрямовану підготовку дитини до соціально схвалюваного буття.

Вирішення завдання по формуванню соціальної компетентності у дитини-дошкільника потребує ґрунтовної підготовки фахівців дошкільної освіти, озброєних знаннями про особливості розвитку дитини; про можливості його гармонійної адаптації до нових умов життя та соціалізації як засвоєння соціальних вимог та правил людського співбуття.

У структурі професійної підготовки фахівця дошкільної освіти особливого значення нині набуває напрямок вдосконалення готовності студентів до роботи з соціальною адаптацією дитини дошкільного віку, виховання у неї елементів світогляду, розвитку у дошкільника позитивного емоційно-ціннісного ставлення до себе, людей, що його оточують на навколишнього світу загалом.

Програма дисципліни, згідно навчального плану, пропонується для вивчення у 6 семестрі, розрахована на 54 аудиторні години, у тому числі – 20 годин лекційних, 22 години семінарських занять і 12 годин лабораторних занять.

Мета навчальної дисципліни «Методика формування у дошкільників соціальної компетентності» – формування особистості вихователя, озброєного знаннями щодо реалізації вимог сучасної дошкільної освіти по формуванню у дошкільників соціальної компетентності як базисної характеристики особистості, яка забезпечує повноцінне засвоєння нею соціальної реальності.

Завдання вивчення навчальної дисципліни:

- розкриття теоретико-методологічних основ соціалізації дитини дошкільного віку через формування у неї основ соціальної компетентності;
- розкриття науково-методичних засад формування соціальної компетентності у дітей дошкільного віку;

- засвоєння методики формування основ соціальної компетентності у дітей дошкільного віку в різних формах організації їхньої життєдіяльності;
- формування соціально активної особистості.

Програма представлена трьома змістовими модулями.

Змістовий модуль I. Теоретичні аспекти становлення соціальної компетентності дошкільників. У цьому модулі розглядаються основні теоретичні питання, а саме: надається сутнісна характеристика соціалізації дитини дошкільного віку, визначаються особливості формування соціального досвіду дитини, розкриваються шляхи становлення дошкільника як соціальної особи. До цього модуля також включені питання, які розкривають сутність соціальної компетентності як складової соціалізації дитини дошкільного віку, визначаються й характеризуються показники оцінювання соціальної компетентності дошкільника.

Змістовий модуль II. Соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку. Головним призначенням даного модуля є визначення загальних проблем соціально-емоційного розвитку дошкільника, зокрема розглядаються питання особливостей формування моральної регуляції соціальної поведінки дитини дошкільного віку як показника рівня її соціальної компетентності; аналізуються структура та функції моралі, розкривається роль активності особистості у набутті моральної регуляції її поведінки. До вивчення пропонується також питання формування у дітей самосвідомості як форми розуміння дитиною свого власного «Я» та важливого компоненту її соціальної компетентності.

Змістовий модуль III. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності. До цього модуля включені теми, які визначають та характеризують методичні засади по формуванню основ соціальної компетентності у дитини дошкільного віку, а саме – використання принципів, методів, форм і засобів в організації роботи даного виду. У цьому модулі надано характеристику занять по ознайомленню із довкіллям як однієї із домінуючих форм набуття дітьми знань про суспільство; розглянуто роль педагогічної майстерності вихователя у формуванні у дошкільників соціальної компетентності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні **знати**:

- особливості соціалізації як процесу, у ході якого діти засвоюють цінності, уявлення, моделі поведінки й ролі, притаманні конкретному суспільству;
- історичні аспекти генези проблеми соціалізації особистості в роботах зарубіжних і вітчизняних учених;
- специфіку процесу соціалізації дошкільників відповідно до вікових етапів її соціального зростання,
- особливості добору форм і навичок організації життєдіяльності дошкільника, що сприяють його соціальному зростанню;

- зміст Базового компоненту дошкільної освіти щодо особливостей соціального розвитку дитини у період дошкільного дитинства;
- зміст Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» щодо особливостей соціально-морального та емоційно-ціннісного розвитку дитини у різних сферах життєдіяльності;
- показники сформованості соціальної компетентності дошкільника;
- особливості соціально-емоційного розвитку дитини як підґрунтя її соціальної компетентності;
- теоретичні основи та практичний досвід ознайомлення дітей із соціумом та соціальною дійсністю щодо добору сучасних форм, методів, засобів;
- методику проведення занять по ознайомленню із суспільним довкіллям як однієї з форм набуття дитиною життєвої компетентності та соціальної компетентності як її складової.

Студенти повинні вміти:

- аналізувати зміст програм (чинної державної та авторських програм стосовно соціалізації дитини-дошкільника) з метою визначення специфіки практики ДНЗ та роботи вихователя по формуванню у дітей віку соціальної компетентності;
- здійснювати спостереження за соціальною поведінкою дитини, виявляючи різноманітні її характеристики в процесі діяльності.
- визначати ступінь розвитку у дитини соціально-моральних вмінь (відкритість контактам, адекватність поведінки в життєвій ситуації, відчуття себе членом групи, здатність орієнтуватися на моральну норму і керуватися совістю);
- складати орієнтовні перспективні плани роботи по формуванню у дітей різного віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом;
- складати конспекти занять з ознайомлення з довкіллям.

ОРИЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Теми	Всього годин	Всього аудиторних	Лекційних	Семинарських	Лабораторних	Завдання до самостійної роботи	Індивідуальна робота
I – й модуль. Теоретичні аспекти становлення соціальної компетентності дошкільників		42	18	8	10	-	14	10
1.1.	Сутнісна характеристика соціалізації дитини дошкільного віку	16	2	-	2	-	4	10
1.2.	Становлення дошкільника як соціальної особи	6	4	2	2	-	2	
1.3.	Особливості формування соціального досвіду дитини	6	4	2	2	-	2	
1.4.	Самосвідомість і соціальна компетентність дошкільника	8	4	2	2	-	4	
1.5.	Соціальна компетентність як складова соціалізації дитини дошкільного віку	6	4	2	2	-	2	
II – й модуль. Соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку		24	12	6	6	2	10	-
2.1.	Загальні проблеми соціально-емоційного розвитку дошкільника	8	4	2	2	-	4	
2.2.	Моральна регуляція соціальної поведінки як показник сформованості соціальної компетентності дитини дошкільного віку	8	4	2	2	2	2	
2.3.	Оцінювання соціальної компетентності дошкільника	8	4	2	2	-	4	
III – й модуль. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності		42	22	6	6	10	20	-
3.1.	Принципи, зміст, методи форми й засоби формування у дошкільників соціальної компетентності	28	10	2	2	8	16	
3.2.	Характеристика занять по ознайомленню із довкіллям щодо набуття дошкільниками соціальної компетентності	8	8	2	2	2	2	
3.3.	Педагогічна майстерність вихователя як умова формування у дошкільників соціальної компетентності	6	4	2	2	-	2	
РАЗОМ		108	54	20	22	12	44	10

ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ (20 год.)

Змістовий модуль I (8 год.) ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Лекція 1.1. (2 год.)

Тема. Становлення дошкільника як соціальної особи

План

1. Аналіз змісту Базової програми «Я у Світі» щодо визначення необхідності соціалізації дитини дошкільного віку відповідно до умов сьогодення.
2. Сутність та характеристика поняття «соціалізація».
3. Поняття «соціальний досвід».
4. Чинники набуття та прояву дитиною соціального досвіду.
5. Стадії процесу засвоєння дитиною соціальної ролі.
6. Становлення «образу світу» та «образу себе» дитини як етапи формування соціального досвіду дошкільника.

Література: Основна: № 1, 2, 3, 10, 13, 14, 17, 19, 20, 25, 26.

Додаткова: № 7, 13, 14, 16, 22, 27, 29, 33.

Лекція 1.2. (2 год.)

Тема. Особливості формування соціального досвіду дитини

План

1. Сутність поняття «соціальний досвід».
2. Педагогічні умови соціалізації дошкільника в різних видах діяльності.
3. Особливості становлення «образу світу» та «образу себе» у соціальному досвіді дошкільника.
4. Роль інформаційно-категоріальних понять (частина-ціле, зміни, час) у набутті дитиною знань про навколишнє та формування його соціального досвіду.
5. Поняття «соціальне середовище», «мікро-» й «макро-» середовище; їх вплив на формування соціального досвіду дитини.

Література: Основна: № 1, 3, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 17, 22, 23, 25, 27, 33.

Додаткова: № 5, 7, 13, 17, 20.

Лекція 1.3. (2 год.)

Тема. Самосвідомість і соціальна компетентність

План

3. Самосвідомість: сутнісна характеристика, структура, генеза.
4. Характеристика образу-«Я» як форми прояву самосвідомості дитини дошкільного віку.
5. Вплив самосвідомості на формування соціальної компетентності дитини-дошкільника.

Література: основна: №1, 2, 6, 10, 13, 14, 17, 19, 25, 27, 33, 34.
додаткова: №2, 3, 4, 5, 9, 10, 17, 19, 23, 25, 26, 31.

Лекція 1.4. (2 год.)

Тема. Соціальна компетентність як складова соціалізації дитини дошкільного віку

План

4. Поняття «компетентність», види компетентностей особистості.
5. Характеристика соціальної компетентності дитини дошкільного віку.
6. Вікові прояви соціальної компетентності.

Література: Основна: № 4, 7, 13, 14, 17, 19, 21, 26, 29.
Додаткова: № 4, 5, 8, 12, 15, 17, 19, 22, 23, 28, 32.

II – й модуль (6 год.) СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Лекція 2.1. (2 год.)

Тема 2.1. Загальні проблеми соціально-емоційного розвитку дошкільника

План

5. Сутнісна характеристика соціально-емоційного розвитку дошкільника.
6. Соціальний розвиток і психологічні особливості дошкільника.
7. Формування у дитини емоційно-ціннісного ставлення до себе.
8. Показники сформованості у дошкільника уміння любити себе

Література: Основна: №3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33, 34.
Додаткова: №13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.

Тема 2.2. Моральна регуляція соціальної поведінки як показник сформованості соціальної компетентності дитини дошкільного віку

План

5. Поняття «мораль», структура моралі та її функції.
6. Роль активності особистості у формуванні моральної регуляції поведінки дошкільника.
7. Види моральних почуттів та особливості їхнього розвитку у дітей різного дошкільного віку.
8. Шляхи підвищення ефективності соціально-морального розвитку дошкільників.

Література: основна: №1, 3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33.
додаткова: №2, 9, 13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.

Лекція 2.3. (2 год.)

Тема. Оцінювання соціальної компетентності дошкільника

План

5. Поняття «оцінка особистості».

6. Вимоги до педагогічної оцінки компетентності дитини дошкільного віку.
7. Групи властивостей соціальної компетентності, які підлягають оцінюванню.
8. Показники сформованості соціальної компетентності дошкільників різного віку.

Література: Основна: № 1, 4, 10, 13, 16, 17, 19, 20, 21.

Додаткова: № 5, 6, 15, 21, 22.

III – й модуль (6 год.) **МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ** **СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

Лекція 3.1. (2 год.)

Тема. Принципи, зміст, методи, форми й засоби формування у дошкільників соціальної компетентності

План

5. Принципи організації та зміст роботи з дошкільниками по формуванню у них соціальної компетентності.
6. Програмове забезпечення формування у дошкільників соціальної компетентності.
7. Форми, методи й методичні прийоми формування соціальної компетентності у дошкільників.
8. Засоби й новітні технології, які використовуються в організації освітнього процесу ДНЗ задля формування соціальної компетентності дітей.

Література: основна: №3, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 33.

додаткова: №2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

Лекція 3.2. (2 год.)

Тема. Характеристика занять щодо ознайомлення дошкільників із суспільним довкіллям та набуття ними соціальної компетентності

План

4. Довкілля: його види і роль у набутті дитиною-дошкільником соціальної компетентності.
5. Сучасні підходи до таксономії занять з дітьми по набуттю ними життєвої компетентності.
6. Специфіка заняття у ДНЗ із суспільного довкілля з огляду на формування у дітей різного віку соціальної компетентності.

Лекція 3.3. (2 год.)

Тема. Педагогічна майстерність вихователя як чинник формування у дошкільників соціальної компетентності

План

4. Завдання діяльності педагога ДНЗ по формуванню соціальної компетентності у дошкільників.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про необхідність забезпечення вихователем екології особистості дошкільника
6. Педагогічна зрілість вихователя ДНЗ: складові та сутнісна характеристика.

Література: *Основна:* №1, 2, 4, 6, 8, 11, 16, 17, 18, 20, 21, 25, 30.

Додаткова: №5, 13, 14, 17, 19, 21, 31.

Семінарські заняття (22 год.)

Змістовий модуль I (10 год.)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Семінарське заняття 1.1 (2 год.)

Тема. Сутнісна характеристика соціалізації дитини дошкільного віку

Мета заняття:

- виявити розуміння сутності соціалізації як важливого процесу, у ході якого діти засвоюють знання про навколишній світ і соціум; моральні норми; моделі поведінки й ролі, притаманні конкретному суспільству;
- виявити знання механізмів соціалізації особистості як базису набуття дитиною соціальної компетентності.

План

1. Характеристика сучасної педагогічної ситуації в Україні щодо визначення особливості соціалізації дітей дошкільного віку.
2. Поняття «соціалізація».
3. Характеристика соціального розвитку особистості як процесу й результату її соціалізації.
4. Соціально-педагогічні механізми соціалізації особистості дитини дошкільного віку.

Література: *Основна:* №1, 4, 9, 13, 14, 15, 19, 20, 22, 33.

Додаткова: №1, 11, 15, 17, 22, 25, 26, 28, 30.

Семінарське заняття 1.2 (2 год.)

Тема. Становлення дошкільника як соціальної особи

Мета заняття:

- розширити знання про механізми становлення дошкільника як соціальної особи;

- виявити розуміння впливу різних чинників на формування дошкільника як соціальної особи.

План

1. Етапи становлення дошкільника як соціальної особи.
2. Новоутворення старшого дошкільного віку, які впливають на соціальний розвиток дитини.
3. Характеристика основних життєвих прагнень, що гарантують дитині благополуччя у соціумі.
4. Характеристика інформації, яка надається дитині з метою формування у неї знань про навколишній світ і суспільство.
5. Чинники становлення дошкільника як соціальної особи: дорослий, форми організації життєдіяльності, стать, діяльність різних соціальних інституцій тощо.
6. Уміння, які забезпечують повноцінне становлення і соціальне буття дошкільника.

Література: Основна: № 1, 2, 3, 10, 13, 14, 17, 19, 20, 25, 26.

Додаткова: № 7, 13, 14, 16, 22, 27, 29, 33.

Семінарське заняття 1.3 (2 год.)

Тема. Особливості формування соціального досвіду дитини

Мета заняття:

- виявити розуміння механізму формування соціального досвіду у дитини-дошкільника;
- виявити розуміння впливу різних чинників на соціальний досвід дитини.

План семінарського заняття

1. Поняття «соціальний досвід».
2. Чинники набуття та прояву дитиною соціального досвіду.
3. Стадії процесу засвоєння дитиною соціальної ролі.
4. Становлення «образу світу» та «образу себе» дитини як етапи формування соціального досвіду дошкільника.

Література: Основна: № 1, 3, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 17, 22, 23, 25, 27, 33.

Додаткова: № 5, 7, 13, 17, 20.

Семінарське заняття 1.4 (2 год.)

Тема. Самосвідомість і соціальна компетентність

Мета заняття:

- виявити розуміння самосвідомості як необхідної умови формування внутрішнього світу особистості;
- виявити розуміння впливу самосвідомості на формування соціальної компетентності дитини-дошкільника.

План

4. Самосвідомість: сутнісна характеристика, структура, генеза.
5. Характеристика образу-«Я» як форми прояву самосвідомості дитини дошкільного віку.

6. Вплив самосвідомості на формування соціальної компетентності дитини-дошкільника.

Література: основна: №1, 2, 6, 10, 13, 14, 17, 19, 25, 27, 33, 34.

додаткова: №2, 3, 4, 5, 9, 10, 17, 19, 23, 25, 26, 31.

Семінарське заняття 1.5 (2 год.)

Тема. Соціальна компетентність як складова соціалізації дитини дошкільного віку

Мета заняття:

- виявити розуміння сутності соціальної компетентності дитини-дошкільного віку;
- поглибити знання студентів із зазначеної теми даними аналізу чинної програми з дошкільного виховання стосовно особливостей прояву соціальної компетентності дитини-дошкільника у соціумі.

План

5. Поняття «компетентність», види компетентностей особистості.
6. Поняття «соціальна компетентність»: характеристика й сутність.
7. Вікові прояви соціальної компетентності дітей дошкільного віку.
8. Зміст Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про показники набуття дитиною дошкільного віку основ соціальної компетентності.

Література: Основна: № 4, 7, 13, 14, 17, 19, 21, 26, 29.

Додаткова: № 4, 5, 8, 12, 15, 17, 19, 22, 23, 28, 32.

II – й модуль (6 год.)

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Семінарське заняття 3.1. (2 год.)

Тема. Загальні проблеми соціально-емоційного розвитку дошкільника

Мета заняття:

- виявити знання з проблеми соціально-емоційного розвитку дошкільника;
- виявити розуміння взаємозв'язку психічного, емоційного та соціального розвитку дитини на різних етапах дошкільного дитинства.

План

1. Сутнісна характеристика соціально-емоційного розвитку дошкільника.
2. Вікова динаміка соціально-емоційного розвитку дитини.
3. Соціальний розвиток і психологічні особливості дошкільника.
4. Формування у дитини емоційно-ціннісного ставлення до себе.
5. Особливості соціально-емоційного розвитку дитини на етапі її вступу до школи.

Література: Основна: №3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33, 34.

Додаткова: №13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.

Семінарське заняття 2.2 (2 год.)

Тема. Моральна регуляція соціальної поведінки як показник сформованості соціальної компетентності дитини дошкільного віку

Мета заняття:

- виявити знання студентів з проблеми морального розвитку дитини-дошкільника;
- виявити знання вимог Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» щодо формування моральних почуттів у дітей різного дошкільного віку з огляду.

План

1. Поняття «мораль», структура моралі та її функції.
2. Роль активності особистості у формуванні моральної регуляції поведінки дошкільника.
3. Види моральних почуттів.
4. Особливості розвитку моральних почуттів у дітей різного дошкільного віку. Аналіз змісту Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» щодо визначення специфіки базових якостей особистості на різних етапах дошкільного дитинства.
5. Шляхи підвищення ефективності соціально-морального розвитку дошкільників.

Література: основна: №1, 3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33.

додаткова: №2, 9, 13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.

Семінарське заняття 2.3 (2 год.)

Тема. Оцінювання соціальної компетентності дошкільника

Мета заняття:

- виявити знання про особливості педагогічної оцінки компетентності дитини дошкільного віку
- підвести студентів до усвідомлення специфіки роботи вихователя ДНЗ по оцінюванню рівня соціальної компетентності дошкільників різного віку.

План

6. Поняття «оцінка особистості».
7. Групи властивостей соціальної компетентності, які підлягають оцінюванню.
8. Вимоги до педагогічної оцінки компетентності дитини дошкільного віку.
9. Поняття «соціальний контроль».
10. Показники сформованості соціальної компетентності дошкільників різного віку.

Література: Основна: № 1, 4, 10, 13, 16, 17, 19, 20, 21.

Додаткова: № 5, 6, 15, 21, 22.

III – й модуль (6 год.)
МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
Семінарське заняття 3.1 (2 год.)

Мета заняття:

- виявити знання засад практики ДНЗ по формуванню у дошкільників соціальної компетентності.
- підвести студентів до усвідомлення чинників, які зумовлюють повноцінне формування у дошкільників соціальної компетентності.

План

1. Принципи організації та зміст роботи з дошкільниками по формуванню у них соціальної компетентності.
2. Програмове забезпечення формування у дошкільників соціальної компетентності.
3. Форми, методи й методичні прийоми формування соціальної компетентності у дошкільників.
4. Засоби й новітні технології, які використовуються в організації освітнього процесу ДНЗ задля формування соціальної компетентності дітей.

Література: основна: №3, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 33.

додаткова: №2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

Семінарське заняття 3.2 (2 год.)

Тема. Характеристика занять по ознайомленню із довкіллям щодо набуття дошкільниками соціальної компетентності

Мета заняття:

1. виявити знання методики проведення заняття по ознайомленню дітей із суспільним довкіллям як ефективної форми щодо формування у дошкільників соціальної компетентності.
2. з'ясувати ступінь готовності студентів до проведення занять по ознайомленню дітей із суспільним довкіллям з метою формування у дошкільників знань про соціум та набуття ними основ соціальної компетентності.

План

1. Довкілля: його види і роль у набутті дитиною-дошкільником соціальної компетентності.
2. Сучасні підходи до таксономії занять з дітьми по набуттю ними життєвої компетентності.
3. Специфіка заняття у ДНЗ із суспільного довкілля з огляду на формування у дітей різного віку соціальної компетентності.

Література: Основна: 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 32, 33.

Додаткова: 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

Семінарське заняття 3.3 (2 год.)

Тема. Педагогічна майстерність вихователя як чинник формування у дошкільників соціальної компетентності

Мета заняття

- підвести студентів до розуміння ролі педагогічної майстерності вихователя по формуванню у дошкільників соціальної компетентності;
- активізувати особистісне ставлення до завдань по формуванню у дітей основ соціалізації та набуття ними соціальної компетентності.

План

1. Завдання діяльності педагога ДНЗ по формуванню соціальної компетентності у дошкільників.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» про необхідність забезпечення вихователем екології особистості дошкільника.
3. Завдання педагогічної роботи по соціалізації дитини-дошкільника.
4. Педагогічна зрілість вихователя ДНЗ: складові та сутнісна характеристика.
5. Форми підвищення педагогічної майстерності вихователя по формуванню у дошкільників соціальної компетентності.

Література: Основна: №1, 2, 4, 6, 8, 11, 16, 17, 18, 20, 21, 25, 30.

Додаткова: №5, 13, 14, 17, 19, 21, 31.

САМОСТІЙНА РОБОТА (44 ГОД.)

Змістовий модуль I ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ (14 год.)

Тема 1.1 Сутнісна характеристика соціалізації дитини дошкільного віку (4 год.)

Завдання: Напишіть письмову доповідь на тему: «Соціалізація дитини дошкільного віку як вимога сучасного суспільного життя».

Форма контролю: перевірка письмовий робіт.

Література: Основна: №1, 4, 9, 13, 14, 15, 19, 20, 22, 33.

Додаткова: №1, 11, 15, 17, 22, 25, 26, 28, 30.

Тема 1.2. Становлення дошкільника як соціальної особи (2 год.)

Завдання: проаналізуйте зміст Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» з метою визначення, яка роль відводиться дорослому (педагогам і батькам дитини) в організації життєдіяльності дитини молодшого і старшого дошкільного віку щодо формування у неї основ соціальної компетентності, які визначаються у таких лініях розвитку як: «Соціально-

моральний розвиток» та «Емоційно-ціннісний розвиток». Дані занесіть до таблиці:

Таблиця 1

Характеристика ролі різних категорій дорослих (педагогів і батьків) в організації різних видів соціального розвитку дошкільників молодшого та старшого дошкільного віку /за лініями розвитку, визначеними Базовою програмою «Я у Світі» /

Віковий етап	<i>Молодший дошкільний вік</i>				<i>Старший дошкільний вік</i>			
Структурна одиниця соціального розвитку дитини (за Базовою програмою)	Лінія розвитку							
	<i>Соціально-моральний розвиток</i>		<i>Емоційно-ціннісний розвиток</i>		<i>Соціально-моральний розвиток</i>		<i>Емоційно-ціннісний розвиток</i>	
	Категорія дорослих							
	Педагоги	Батьки	Педагоги	Батьки	Педагоги	Батьки	Педагоги	Батьки
<i>Вікові можливості</i>								
<i>Завдання розвитку</i>								
<i>Організація життє-діяльності</i>								

Форма контролю: перевірка конспектів.

Література: Основна: № 1, 2, 3, 10, 13, 14, 17, 19, 20, 25, 26.

Додаткова: № 7, 13, 14, 16, 22, 27, 29, 33.

Тема 1.3. Особливості формування соціального досвіду дитини (2 год.)

Завдання:

1. Складіть конспект заняття (вікова групи, вид занять – за вибором студента), в якому б використовувався педагогічний акцент на одній із інформаційних категорій з метою розширення знань дітей про навколишнє. Розроблений конспект слугує основою для показу заняття у ДНЗ на лабораторному занятті.
2. Напишіть коротке резюме щодо передбачення педагогічної дії обраних вами інформаційних засобів.

Форма контролю: перевірка конспектів.

Література: Основна: № 1, 3, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 17, 22, 23, 25, 27, 33.

Додаткова: № 5, 7, 13, 17, 20.

Тема 1.4. Самосвідомість і соціальна компетентність (4 год.)

Завдання:

На основі аналізу змісту художніх творів з розділу Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» «Перелік художніх творів (орієнтовний)» /для дітей старшого дошкільного віку/ продовжте таблицю:

Таблиця 3

Особливості добору художніх творів відповідно мети діяльності вихователя по формуванню моральних якостей у старших дошкільників

№	Зміст роботи	Мета роботи по формуванню соціальної компетентності дитини старшого дошкільного віку
1	2	3
6.	О.Пархоменко. Я матусю дожидаю	Ознайомлення з поняттями пошана, повага.
7.	Кіт та пес (укр. нар. казка)	Формування адекватної самооцінки.
8.	Лисичка та журавель (укр. нар. казка).	Формування емпатії, тлумачення терміну щирість
9.	Чому гуси миються у воді, коти на печі, а кури порпаються в поросі	Формування почуття власної гідності, поваги до інтересів інших
10.	Ой ходить Іванко (народна гра)	Формування звички допомагати близьким людям, цінувати своє право на свободу.

Форма контролю: перевірка конспектів

Література: основна: №1, 2, 6, 10, 13, 14, 17, 19, 25, 27, 33, 34.

додаткова: №2, 3, 4, 5, 9, 10, 17, 19, 23, 25, 26, 31.

1.5. Соціальна компетентність як складова соціалізації дитини дошкільного віку (2 год.)

Завдання:

1. Проаналізуйте зміст розділу «Розвиваємо соціальність дитини» Методичних аспектів реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі».
2. Користуючись Методичними аспектами реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» (оберіть декілька показників соціальної компетентності), складіть схему перспективного планування за змістовою лінією «Соціально-моральний розвиток», використовуючи тематику, запропоновану у додатковій літературі та матеріалах періодики з дошкільного виховання.

Форма контролю: усна доповідь, перевірка конспектів.

Література: Основна: № 4, 7, 13, 14, 17, 19, 21, 26, 29.

Додаткова: № 4, 5, 8, 12, 15, 17, 19, 22, 23, 28, 32.

Змістовий модуль II СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (10 год.)

2.1. Загальні проблеми соціально-емоційного розвитку дошкільника (4 год.)

Завдання: На основі вивчення змісту авторської програми Л.М.Гумовської «Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників» (розділ: Програма спецкурсу) проаналізуйте особливості планування занять для розвитку соціально-емоційної сфери дітей різного віку за наступними параметрами й занесіть ці дані до таблиці:

Таблиця 2

Результати аналізу планування занять для розвитку соціально-емоційної сфери дітей різного віку

Вік дитини	Тематика занять	Мета проведення занять відповідно до зазначеної тематики	Показники прояву компетентності дитини, формування яких передбачено проведенням занять з цієї тематики
3-й рік життя			
4-й рік життя			
5-й рік життя			
6-й рік життя			

Форма контролю: перевірка конспектів

Література: Основна: №3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33, 34.

Додаткова: №13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.

2.2. Моральна регуляція соціальної поведінки як показник сформованості соціальної компетентності дитини дошкільного віку (2 год.)

Завдання: Доповніть перелік позицій запитальника, метою використання якого є проведення бесіди з вихователем однієї з вікових груп ДНЗ щодо визначення особливостей впливу різних чинників на соціально-моральний розвиток дітей обраної Вами вікової групи.

Складений Вами запитальник використовуватиметься при відвідуванні ДНЗ у ході проведення лабораторного заняття до вищезазначеної теми.

Запитальник для аналізу особливостей

соціально-морального розвитку дітей ... дошкільного віку

1. Чи використовуєте Ви індивідуальні бесіди з дитиною на моральну тематику? Наскільки Ви вважаєте їх ефективними?
2. Які спеціальні ігрові ситуації Ви використовуєте задля розвитку у дітей навичок поведінкової взаємодії (наприклад, уміння поступатися місцем; зачекати іграшку, коли нею грається інша дитина тощо)?

3. Чи засвоюють діти під час предметної діяльності моральні правила та норми взаємодії? Яким чином це проявляється?

4.

Форма контролю: використання матеріалів на лабораторному занятті.

Література: основна: №1, 3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33.

додаткова: №2, 9, 13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.

2.3 Оцінювання соціальної компетентності дошкільника (4 год.)

Завдання

4. На основі опрацювання змісту розділів Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» занотуйте показники прояву компетентності дітей раннього, молодшого та старшого дошкільного віку у соціально-моральній формі активності за усіма сферами.

5. Визначте динаміку набуття дошкільниками різного віку соціальної компетентності відповідно до зазначених Вами показників даної компетентності.

6. Продумайте і занотуйте розділи Портфоліо (папка особистих досягнень) для діагностування двох дітей різних вікових груп, які б відображали різні аспекти їхнього соціально-емоційного розвитку.

Форма контролю: перевірка конспектів.

Література: Основна: № 1, 4, 10, 13, 16, 17, 19, 20, 21.

Додаткова: № 5, 6, 15, 21, 22.

Змістовий модуль III

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ (20 год.)

3.1. Принципи, форми, методи й засоби формування у дошкільників соціальної компетентності (16 год.)

Підготовка до лабораторних занять:

Підготовка до лабораторного заняття №2 (4 год.)

Завдання: ознайомтеся із «Орієнтовним розподілом організованих колективних занять» / див. посібник О.М.Гладченко «Ознайомлення дошкільників із навколишнім світом». До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». – Х. : «Основа», 2011. – 191 с.

Розділ: Молодший вік (5-й рік життя).

Складіть орієнтовне планування роботи щодо формування у дітей молодшого віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом. Дані планування занесіть до таблиці:

Таблиця 4

Орієнтовне планування роботи вихователя по формуванню у дітей молодшого віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом

Тема тижня	Зміст роботи	Провідна сфера життєдіяльності	Інші види діяльності, які можуть використовуватися при вивченні цієї	Примітки
------------	--------------	--------------------------------	--	----------

			теми	
«Мій дитячий садок»	Закріплювати знання дітей про особливості роботи працівників ДНЗ (відповідальне ставлення до своїх обов'язків, чуйне й дбайливе ставлення до дітей); виховувати повагу до дорослих... Дидактична гра «Хто де працює»	«Люди»	Експерсії-подорожі дитячим садочком Сюжетна гра «Дитячий садок». Розглядання стенду «Працівники дитячого садка». Праця: чергування у їдальні. Читання оповідання Н.Забіли «Ясочин садочок».	

Форма контролю: участь у лабораторному занятті №2.

Підготовка до лабораторного заняття №3 (4 год.)

Завдання: ознайомтеся із «Орієнтовним розподілом організованих колективних занять» / див. посібник О.М.Гладченко «Ознайомлення дошкільників із навколишнім світом». До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». – Х. : «Основа», 2011. – 191 с./,

Розділ: Старший вік (6-й рік життя).

Складіть орієнтовне планування роботи щодо формування у дітей старшого віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом.

Дані планування занесіть до таблиці:

Таблиця 5

Орієнтовне планування роботи вихователя по формуванню у дітей старшого віку соціальної компетентності через ознайомлення їх із навколишнім світом

Тема дня тижня	Зміст роботи	Провідна сфера життєдіяльності	Інші види діяльності, які можуть використовуватися при вивченні цієї теми	Примітки

Форма контролю: участь у лабораторному занятті №3.

Підготовка до лабораторного заняття №4 (4 год.)

Завдання: на основі вивчення запропонованої до теми літератури доповніть дані опитувальника (усього він має містити 20 питань). Зміст питань буде урахуватися при проведенні спостережень за конкретною дитиною старшої групи ДНЗ.

Запитання

1. Чи відчувається обрана Вами дитина винною у разі будь-яких невдач?
2. Чи приязно ставиться в іграх до представників іншої статі?

3. Чи успішно вирішує конфлікти з однолітками?

4. ...

Форма контролю: участь у лабораторному занятті №4.

Література: основна: №3, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 33.

додаткова: №2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

3.2. Характеристика занять у ДНЗ щодо ознайомлення дошкільників із суспільним довкіллям щодо набуття ними соціальної компетентності (2 год.)

Підготуйте до показу на лабораторному аудиторному занятті одне із занять по ознайомленню дітей із довкіллям.

Форма контролю: перегляд на лабораторному занятті

Література: Основна: 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 32, 33.

Додаткова: 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

3.3. Педагогічна майстерність вихователя як чинник формування у дошкільників соціальної компетентності (4 год.)

Завдання: проаналізуйте рівень своєї особистісної компетентності як майбутнього вихователя ДНЗ (відповідно до переліку особистісних якостей і умінь, зазначених у змісті Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі») і занесіть результати самоаналізу до таблиці:

Таблиця 6

Характеристика результатів самоаналізу особистісної компетентності

<i>Особистісні якості та уміння</i>	Самооцінка рівня сформованості			Примітки
	Високий	Достатній	Недостатній	
Інтелектуальні				
Моральні				
Емоційні				
Вольові				
Перцептивні				
Контрольно-оцінні				

Форма контролю: доповідь на семінарському занятті.

Література: Основна: №1, 2, 4, 6, 8, 11, 16, 17, 18, 20, 21, 25, 30.

Додаткова: №5, 13, 14, 17, 19, 21, 31.

ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ (12 год.)

Змістовий модуль II СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (2 год.)

Лабораторне заняття №1 (2 год.)

Тема 2.2. Моральна регуляція соціальної поведінки як показник сформованості соціальної компетентності дитини дошкільного віку

Мета: визначення у бесіді з вихователем однієї з груп ДНЗ особливостей соціально-морального розвитку дітей цієї групи, зумовлених впливом різних чинників.

Завдання: проаналізувати у бесіді з вихователем ДНЗ окремі аспекти його педагогічного досвіду щодо визначення особливостей впливу різних чинників на соціально-моральний розвиток дітей дошкільного віку.

Форма роботи: відвідування ДНЗ.

Література: основна: №1, 3, 4, 5, 9, 13, 17, 18, 23, 25, 26, 33.

додаткова: №2, 9, 13, 14, 17, 19, 27, 33, 34.

III – й модуль

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ (10 ГОД.)

Тема 3.1. Принципи, зміст, методи, форми й засоби формування у дошкільників соціальної компетентності

Лабораторне заняття №2 (2 год.)

Мета: аналіз практики ДНЗ і педагогічної діяльності вихователів молодшої групи дошкільного закладу щодо організації роботи по формуванню соціальної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку.

Завдання: проаналізувати особливості планування роботи вихователів з означеного напрямку; визначити добір тематики, форм організації освітнього процесу у середній групі ДНЗ по формуванню соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Форма роботи: відвідування ДНЗ.

Література: основна: №3, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 33.

додаткова: №2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

Лабораторне заняття №3 (2 год.)

Мета: аналіз практики ДНЗ і педагогічної діяльності вихователів старшої групи дошкільного закладу щодо організації роботи по формуванню соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання: проаналізувати особливості планування роботи вихователів з означеного напрямку; визначити добір тематики, форм організації освітнього процесу у старшій групі ДНЗ щодо формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Форма роботи: відвідування ДНЗ.

Література: основна: №3, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 33.
додаткова: №2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

Лабораторне заняття №4 (2 год.)

Мета: формування навичок проведення досліджень сформованості у дитини старшого дошкільного віку емоційного благополуччя при її взаємодії із вихователем та однолітками.

Завдання: на основі складеного опитувальника:

- 1) проведіть спостереження за конкретною дитиною старшої групи ДНЗ при аналізі певних ситуацій взаємодії дитини із вихователем та однолітками.
- 2) результати спостережень зазначайте у таблиці:

Таблиця 6

Орієнтовні питання опитувальника щодо визначення рівня емоційного благополуччя дитини старшого дошкільного віку

№	Предмет дослідження	Оцінка	
		Так	Ні
1.	Чи почувається обрана Вами дитина винною у разі будь-яких невдач?		
2.	Чи приязно ставиться в іграх до представників іншої статі?		
3.	Чи успішно вирішує конфлікти з однолітками?		
...			
10.			

- 3) на основі простого підрахунку результатів оцінювання за запропонованими категоріями («так» чи «ні») визначте умовний рівень емоційного благополуччя дитини.

Форма роботи: відвідування ДНЗ.

Література: основна: №3, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 33.
додаткова: №2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

Лабораторне заняття №5 (2 год.)

Мета: засвоїти навички роботи з дошкільниками по створенню у них позитивного емоційного комфорту; розвивати у дітей навички спілкування, групової взаємодії, почуття єдності, поваги та доброзичливого ставлення до інших; розвивати уміння позбуватися емоційного напруження.

Завдання: на основі опрацювання посібника Т.І. Прищепи «Соціалізація дошкільників в умовах ДНЗ» підготувати одне із запропонованих автором занять (див. розділ «Конспекти занять із дітьми середнього і старшого дошкільного віку») до проведення з уявною групою дітей в аудиторних умовах.

Форма роботи: перегляд на аудиторному занятті.

Література: основна: №3, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 33.
додаткова: №2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

Тема 3.2. Характеристика занять по ознайомленню із довкіллям щодо набуття дошкільниками соціальної компетентності

Лабораторне заняття №6 (2 год.)

Мета: засвоїти навички проведення занять по ознайомленню дітей із довкіллям з метою формування у них соціальної компетентності.

Завдання: підготувати до проведення одне заняття по ознайомленню із довкіллям /з уявною групою дітей/ в аудиторних умовах.

Форма роботи: перегляд на аудиторному занятті.

Література: *Основна:* 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 17, 18, 21, 24, 27, 31, 32, 33.

Додаткова: 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 20, 24.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Індивідуальне науково-дослідницьке завдання ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Сучасні вимоги дошкільної освіти до соціалізації дитини дошкільного віку.
2. Сутнісна характеристика соціальної компетентності дитини дошкільного віку.
3. Засоби формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку
4. Умови формування у дитини гармонійної взаємодії з однолітками.
5. Дидактична гра як метод ознайомлення дошкільників із навколишнім
6. Специфіка ознайомлення дітей з навколишнім під час різних видів діяльності та у повсякденні
7. Соціальна поведінка особистості.
8. Роль етичної бесіди при ознайомленні дітей із суспільними нормами поведінки.
9. Роль художніх творів в ознайомленні дітей із соціальною дійсністю
10. Особливості формування у дітей доброзичливих взаємин у різних видах діяльності.
11. Вплив художньої літератури на соціальний досвід дошкільників
12. Особливості вирішення дітьми різного віку соціально-моральних завдань.
13. Вплив емоцій на виникнення у дитини соціальних мотивів.
14. Сучасні методики формування соціальної поведінки дошкільників у колективі однолітків
15. Розвиток у дітей справедливої самооцінки.

**РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ПРИСВОЮЮТЬСЯ СТУДЕНТАМ
за результатами вивчення навчальної дисципліни
«Методика формування у дошкільників соціальної компетентності»**

<i>Поточне оцінювання</i>			<i>Підсумковий контроль</i>			<i>ІНДЗ</i>	<i>Екзамен</i>	<i>Сума</i>
<i>Модуль І</i>	<i>Модуль ІІ</i>	<i>Модуль ІІІ</i>	<i>Модуль І</i>	<i>Модуль ІІ</i>	<i>Модуль ІІІ</i>			
25,5	17,5	27,5	3	3	3	5,5	15	100

Шкала оцінювання:

90-100 балів – відмінно (A);

75-89 балів – добре (BC);

60-74 бали – задовільно (DE);

35-59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX);

0-34 бали – незадовільно з обов'язковим повторним курсом (F).